

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DİLBİLİMİ ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TÜRKÇE ‘YALAN’ SÖZCÜĞÜNÜN
ANLAMBİLİMSEL VE EDİMBİLİMSEL
ANALİZİ: TÜRKÇE ANA DİL KONUŞURLARINA
YÖNELİK BİR UYGULAMA

Sümeyye BÜYÜKBİRER

2501190098

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Nurcan DELEN KARAAĞAÇ

İSTANBUL – 2022

ÖZ

TÜRKÇE ‘YALAN’ SÖZCÜĞÜNÜN ANLAMBİLİMSEL VE EDİMBİLİMSEL ANALİZİ: TÜRKÇE ANA DİL KONUŞURLARINA YÖNELİK BİR UYGULAMA

SÜMEYYE BÜYÜKBİRER

Bu çalışma, Türkçede “yalan” kavramını edimbilimsel ve anlambilimsel açılarından incelemektedir ve Coleman ve Kay’in (1981) İngilizcedeki *lie* ‘yalan’ analizinden yola çıkarak, kavramın Türkçedeki öntürlerini ve Türkçe ana dil konuşurlarının kavramı nasıl algıladıklarını göstermektedir. Coleman ve Kay’in çalışmasında uygulanan anket yalan unsurlarının farklı kombinasyolarından oluşmaktadır. Bu çalışma, daha önce Arapça, İspanyolca ve Endonezce için de kullanılan anketi Türkçeye uyarlayan bir araştırmayı ve araştırmanın istatistiksel sonuçlarını içermektedir. Çalışma, aşağıda belirtilen araştırma sorularını yanıtlamaya çalışmaktadır: (i) Türkçe “yalan” sözcüğü Coleman ve Kay’in tanıttığı yalanın öntür unsurlarını barındırıyor mu? (ii) Barındırıyorsa, Türkçede bu unsurların önem sıralaması ne şekildedir? (iii) Türkçe ana dil konuşurları yalan içeren durumları diğer dillerin konuşurlarıyla benzer şekilde değerlendirmekte midir? Çalışmanın bulguları Coleman ve Kay’in bahsettiği unsurları desteklemekle birlikte, Türkçede “yalan” kavramının iki temel unsurunun (1) konuşucunun kandırma niyeti taşıması ve (2) konuşucunun ifadesinin doğru olmadığına inanması olduğunu ve (3) bazı dillerin aksine, Türkçede “yalan” ve “yanlış” kavramlarının birbirinden ayırt edildiğini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca Türkçe ana dil konuşurlarının verilen kurguları farklı yorumlayabildikleri ve Hardin’in (2010) sosyal yalanlar için gerekli gördüğü edimbilimsel ve kültürel faktörlerin bu konuda da aydınlatıcı olduğu gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yalan, yalan unsurları, öntür, anlambilim, edimbilim

ABSTRACT

A SEMANTIC AND PRAGMATIC ANALYSIS OF THE TURKISH WORD ‘YALAN’: AN APPLICATION TO TURKISH NATIVE SPEAKERS

SÜMEYYE BÜYÜKBİRER

This study analyses the concept ‘lie’ *yalan* in Turkish from pragmatic and semantic aspects and shows prototypes of the concept “lie” and how Turkish native speakers perceive the concept, on the basis of Coleman and Kay’s (1981) analysis of “lie” in English. The questionnaire applied in the Coleman and Kay’s study consists of various combinations of lie elements. The present study includes a research adapting the questionnaire, which was also used in Arabic, Spanish and Indonesian before, into Turkish and statistical results of the research. The study tries to answer the following research questions: (i) Does the Turkish word *yalan* ‘lie’ contain prototypical elements of a lie introduced by Coleman and Kay? (ii) If so, what would be the order of importance of these elements in Turkish? (iii) Do native speakers of Turkish evaluate the situations containing lies similarly to speakers of the other languages? Findings from the study, together with the support of the presence of lie elements proposed by Coleman and Kay (1981), have revealed that the two main elements of the concept “lie” in Turkish are (1) speaker’s intention to deceive and (2) speaker’s belief that the statement is false, and (3) on the contrary of some languages, in Turkish, the concepts of “lie” and “false” are distinguished from each other. Moreover, it has been observed that Turkish native speakers may interpret some fictions differently, and pragmatic and cultural factors, considered as necessities for social lies by Hardin (2010), are elucidatory for this matter as well.

Keywords: Lie, lie elements, prototype, semantics, pragmatics

ÖNSÖZ

Sözü edildiğinde bile ‘hiç sevmem’ denilmesinin aksine, insanların günlük hayatta sıklıkla başvurma eğiliminde oldukları yalanın iletişimde vazgeçilmez bir hâl aldığı söylenebilir. Sosyalleşmenin önemli bir parçası olması yalanın ve özelliklerinin tanımlanmasını gerekli kılmıştır. Psikolog Eleanor Rosch (1973) tarafından ortaya atılan Öntür Kuramı bakış açısını yalanın anlambilimsel tanımını oluştururken kullanan Coleman ve Kay (1981), yalanın öntür unsurları üzerine öncü bir çalışma sunmuştur.

Coleman ve Kay çalışmasının Türkçe uyarlamasını gerçekleştirdiğim yüksek lisans tezimde, hakkında sınırlı sayıda Türkçe araştırmaların olduğunu gördüğüm yalan olgusunu dilbilimsel açıdan ele alarak bir çalışma örneği sunabiliyor olmanın mutluluğunu yaşamaktayım.

Son derece ilgi çekici bulduğum bu konuda çalışmamda desteğini, hoşgörüsünü ve bana karşı duyduğu güveni daima hissettiren tez danışmanım Prof. Dr. Nurcan Delen Karaağaç’a ve tez savunma jürimde yer alarak çalışmama değerli katkılarda bulunan hocalarım Prof. Dr. Murat Elmalı’ya ve Doç. Dr. Aysun Kunduracı’ya teşekkürlerimi sunuyorum.

Hayata dair her alanda olduğu gibi tez hazırlama sürecimde de yanımda olan, başta araştırmanın istatistiksel analizleri olmak üzere her aşamada destekçim olan veengin bilgi ve deneyimleriyle yol gösteren çok kıymetli hocam, Prof. Dr. Arif Özer’e sonsuz teşekkür ederim.

Her koşulda beni destekleyen ve motive eden canım dostum Zahide Kübra Ayanoğlu başta olmak üzere, bu yoğun çalışma sürecime güzel arkadaşlığıyla eşlik eden Ayşegül Gürsoy’a ve yardımını esirgemeyen tüm arkadaşlarıma çok teşekkür ederim. Hayatım boyunca sevgisi ve desteğiyle yanımda olan, bu günlere gelmemde büyük özveri gösteren canım aileme teşekkürü borç bilirim.

SÜMEYYE BÜYÜKBİRER

İSTANBUL, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YALAN EDİMİNE GENEL BİR BAKIŞ

1.1. Yalanın Tanımı	5
1.2. Yalan Türleri	7
1.3. Yalan ve Edimbilim	9
1.3.1. Söz Edimleri Kuramı ve Yalan	9
1.3.2. Grice'ın Nitelik Kuralı ve Yalan	10
1.3.3. Nezaket Kuramı ve Yalan	11
1.4. Yalan ve Kandırma Niyeti	12
1.4.1. Kandırmacı Görüş	14
1.4.2. Kandırmacı Olmayan Görüş	15
1.5. Yalan ve Anlambilim	15
1.5.1. Ulamlama	16
1.5.1.1. Geleneksel Ulamlama	16
1.5.1.2. Derecelendirmeye Dayalı Ulamlama- Rosch'un Öntür Kuramı	17
1.5.1.2.1. Öntür Kuramı ve Coleman ve Kay'ın Yalan Şeması	18
1.5.1.2.2. Coleman ve Kay'ın Öntürsel Yalan Tanımı	19
1.5.1.2.3. Yalanın Öntür Unsurları	19
1.6. Yalan ile İlgili Araştırmalar	20

1.6.1. Diğer Dillerde Yapılan Çalışmalar	20
1.6.2. Türkçede Yapılan Çalışmalar	23

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı	24
2.2. Araştırmanın Önemi	24
2.3. Araştırma Problemi	25
2.3.1. Alt Problemler	25
2.4. Sayıtlılar	25
2.5. Sınırlılıklar	26
2.6. Araştırma Deseni	26
2.7. Araştırma Grubu	26
2.8. Veri Toplama Aracı	27
2.8.1. Coleman ve Kay'ın Yalan Ölçeği (1981)	27
2.8.2. Coleman ve Kay'ın Yalan Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması	29
2.8.2.1. Çeviri-Geri Çeviri Yöntemi	29
2.8.2.1.1. Çeviri-Geri Çeviri Yönteminin Uygulanması: Aşamalar	30
2.8.2.1.2. Ön Uygulama Sonrasında Veri Toplama Aracı	33
2.9. Veri Toplama Süreci	35
2.10. Verilerin Analizi	36

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

3.1. Bulgular	37
3.1.1. Güvenirlik Analizi	42
3.1.1.1. Test-Tekrar Test Güvenirliği-Bulgular ve Yorum	42
3.2. Tartışma	43
3.2.1. Türkçe Çalışmasında Yalan Unsurlarının Önem Sıralaması	43
3.2.1.1. Hikâye Karşılaştırmaları	44
3.2.1.1.1. Hikâye 5 (+ + -) / Hikâye 3 (+ - +)	44
3.2.1.1.2. Hikâye 4 (- + +) / Hikâye 3 (+ - +)	48
3.2.1.1.3. Hikâye 4 (- + +) / Hikâye 5 (+ + -)	50
3.2.1.1.4. Hikâye 8 (- + -) / Hikâye 6 (- - +)	51

3.2.1.1.5. Hikâye 8 (- + -) / Hikâye 7 (+ - -)	58
3.2.1.1.6. Hikâye 6 (- - +) / Hikâye 7 (+ - -)	61

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

SONUÇ	65
ÖNERİLER	70
KAYNAKÇA	72
EKLER	85

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2. 1: Hikâyelerdeki yalan unsurları.....	35
Tablo 3. 1: Hikâyelerin ulaştığı ortalamalar.....	38
Tablo 3. 2: Hikâye karşılaştırmalarının istatistiksel sonuçları.	41
Tablo 3. 3: Hikâyelerin test- tekrar test korelasyon analizi sonuçları.	42
Tablo 3. 4: İki unsurda farklılık gösteren hikâyelerin karşılaştırılması.	62

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2. 1: Coleman ve Kay'ın yalan ölçeği (1981)..... **28**

Şekil 3. 1: Hikâyelerin ulaştıkları ortalamaların yalan çizgisinde gösterimi..... **39**

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.: Aynı eser

a.g.e.: Adı geçen eser

akt.: Aktaran

çev.: Çeviren

H: Hikâye

İ.Ü.: İstanbul Üniversitesi

K: Katılımcı

OWD: Oxford Wordpower Dictionary

s.: Sayfa

SPSS: Statistical Package For Social Sciences

vd.: Ve diğerleri

GİRİŞ

“Yalan, öyle nüfuz etmiş ki insanların diline, ‘Doğruyu söylemek gerekirse...’ diye bir cümle kalıbı var.”
(Aforizmalar-Dostoyevski)

Sosyal bir varlık olan insanın günlük hayatta sıklıkla maruz kaldığı veya gerçekleştirdiği bir edim olarak ‘yalan’ (lie), sözlükte “doğru olmayan, gerçeğe uymayan söz, kıştır” (Türkçe Sözlük, 2011); eylem olarak ise “doğru olmadığını bildiğin bir şeyi söylemek veya yazmak” (OWD, 2012) şeklinde tanımlanmıştır. Toplumsal açıdan kötü olarak nitelendirilmesine rağmen hayat boyu süregelen, varlığı inkâr edilemez bir gerçek olan yalana etimolojik açıdan bakıldığında ise, günümüzdeki kullanımına Eski Türkçedeki *yal-ıg+a-n veya *yal-ğan sözcüklerinde yaşanan ses değişimleri neticesinde ulaştığı anlaşılmaktadır (Tekin, 2001: 68).

Birçok dinde yalan söylemek kınanmış ve yasaklanmış, insanlar doğruluğa yönlendirilmiştir. Kur’an-ı Kerim’de yalanla ilgili pek çok ayete rastlamak mümkündür: “Bunlar, (şeytanlara) kulak verirler, çoğu da yalancıdır.”¹; “Kalplerinde hastalık vardır. Allah da hastalıklarını arttırmıştır. Yalan söylemekte olduklarından dolayı, onlar için acı bir azap vardır.”² Ayrıca, Tevrat’ta yalanla ilgili “Ağzında yalanla dolaşan kişi, soysuz ve fesatçıdır.”³; “RAB yalancı dudaklardan iğrenir, ama gerçeğe uyanlardan hoşnut kalır.”⁴ ifadeleri yer almaktadır. Saint Augustine, kutsal kitaplardaki pek çok metinden hareketle yalan söylemenin günah olduğunu belirtmiş ve yalan söyleyenlerin Tanrı tarafından yok edileceğini ifade etmiştir. Ayrıca bununla ilgili olarak, İncil’de yer alan ve yalan söyleyen ağzın bedeni değil ruhu öldürdüğünü belirten şu hükümden bahsetmiştir (Augustine, 1952 [395]: 66-67):

¹ Şuarâ, 26/223

² Bakara, 2/10

³ Özdeyişler, 6/12

⁴ Özdeyişler, 12/22

“The mouth that beliet, killeth the soul.”⁵ Yukarıda verilen örneklere bakıldığında, yalancı kimse için olumsuz nitelendirilmeler olduğu görülmektedir. Yalan söyleyen kişi olumsuz ve kötü kavramlarla ilişkilendirilmiş ve kendisini bekleyen bir ceza olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle, dini buyrukların insanları yalana karşı uyarıcı bir işlevi olduğu söylenebilir.

Hayatı boyunca sonsuz bir etkileşim ağı içinde olan bireyin yalana başvurmamasının hem bireyin kendisini hem de içinde bulunduğu toplumu zarara uğratabileceğini söylemek mümkündür. Özellikle insan ilişkilerinde önemli bir unsur olan güven duygusunun zamanla kaybedilmesine neden olması muhtemeldir. Sissela Bok’a göre yalanlar yayıldıkça güven zedelenir ve topluluk da bir bütün olarak zedelenir ancak güvenin yok edilmesiyle toplumlar çöker (Bok, 1978: 28). Güveni toplumda huzurun ve refahın sağlayıcısı olarak nitelendiren Müftüoğlu’na göre, güven ortamını bozucu bir faktör olarak yalan, toplumların varlığını devam ettirmesini güçleştirir (Müftüoğlu, 2005: 157-158).

Yalanın dini, ahlaki ve toplumsal boyutta bireye ve topluma olumsuz etkilerinin bulunmasına rağmen, günlük hayatın adeta kaçınılmazı olduğunu belirtmek mümkündür. Konuşma analizleri yapan Sacks’e göre, insanların sosyalleştiği bazı durumlarda yalan söylemeleri gerekmektedir. Karşılaşılan kişinin ‘Nasılsın?’ sorusuna aslında kötü hissetmesine rağmen ‘İyiyim.’ şeklinde yanıt veren kişi; doğru yanıt vermek için henüz uygun zaman olmadığından, soruyu soran kişinin doğru yanıt verilmemesi gereken bir kişi olmasından veya ‘Neden? Neyin var?’ gibi bir dizi istenmedik soruya maruz kalmak istememesinden ötürü yalan söylemek zorunda kalmıştır (Sacks, 1975: 73-74). Günlük konuşmalarda rastlanabilecek ‘Onun da sana selamı var.’; ‘Ben de şimdi seni arayacaktım.’; ‘Ben asla yalan söylemem.’ gibi ifadeler, sosyalleşmenin beraberinde getirdiği tipik yalan örneklerinden sayılabilir.

Bir toplumu ve yaşantılarını anlamakta o toplumun dilini incelemenin önemli bir rolü vardır. Çünkü dilde var olanlar toplum ve kültürde olanların yansıtıcılarıdır

⁵ Wisdom, 1/11

(Bozkurt, 2002: 50). Yalanın Türk tarih ve kültüründeki varlığının Türkçede oldukça geniş yansımaları bulunduğu söylenebilir. Sözlü geleneğimizde önemli bir yeri olan Yalancı Çoban (Ezop; çev. Nurullah Ataç, 1998) anlatısından sürekli yalan söyleyen kişinin, yalanları ortaya çıktıktan sonra doğru bir şey söylese bile kimseye inandıramayacağı ve tıpkı yalancı çoban gibi insanların güvenini yitirip zarara uğrayacağı anlaşılmaktadır. Dilden dile aktarılan bu anlatı yalanın geçmişten günümüze varlığını sürdürdüğünü göstermekle beraber yalan söylememeyi öğütleyen çarpıcı örneklerden biri olarak değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra, Türkçede günlük dilde kullanımına sıklıkla başvurulanan atasözleri ve deyimlerde yalana dair çok sayıda ifadeye rastlamak mümkündür: ‘Dünya tükenir, yalan tükenmez.’, ‘Yalancının evi yanmış, kimse kanmamış.’, ‘Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.’; ‘atma Recep din kardeşiyiz’, ‘alavere dalavere’, ‘kıtır atmak’, ‘kuyruklu yalan’, ‘yalan atmak’, ‘yalan yere yemin etmek’, ‘yalana şerbetli olmak’, ‘yalan dolan’, ‘yalan makinesi’ gibi (TDK, 2011). Yukarıda bir kısmı örneklendirilen yalana ilişkin Türkçedeki bu dilsel kullanımlar, yalanın toplumsal hayatta ne derece etkili olduğunun göstergesidir.

Yalanın günlük hayattaki işleyişini anlayabilmek ve niteliklerini saptayabilmek diller üzerinde inceleme yapma gereğini doğurmuştur. Yalanla ilgili yapılan araştırmalar arasında Coleman ve Kay’in (1981) İngilizce ‘yalan’ (lie) sözcüğünün öntürsel tanımını ve unsurlarını analiz ettiği çalışması Arapça, İspanyolca, Endonezce gibi dillere uyarlanarak ana dil konuşurlarının yalanı nasıl değerlendirdiği saptanmaya çalışılmıştır.

İnsan etkileşiminin önemli bir parçası haline gelen ve farklı disiplinlerin çalışma konusu olan yalan edimiyle ilgili yapılmış dilsel çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu çalışmada, Coleman ve Kay’in (1981) çalışmasının Türkçe uyarlaması gerçekleştirilerek Türkçe ana dil konuşurlarının yalanı nasıl değerlendirdiğini ortaya çıkarmak ve sonraki benzer çalışmalara örnek olarak alana katkı sağlamak hedeflenmiştir.

Coleman ve Kay’in (1981) öne sürdüğü yalanın öntür unsurlarının Türkçede de varlığının tespit edileceği kanısıyla, çalışmanın hedefleri doğrultusunda kullanılan

Coleman ve Kay'in Yalan Ölçeği (1981) öncelikle Türkçeye uyarlanmış ve ardından 2021-2022 akademik yılında İstanbul Üniversitesi Dilbilimi Bölümünde lisans, yüksek lisans ve doktora düzeylerinde eğitim alan öğrencilere uygulanmıştır. Ölçeğin test-tekrar test güvenirliğinin incelenmesi amacıyla iki uygulama gerçekleştirilen bu çalışmada, elde edilen veriler SPSS 26 istatistik programı kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın bulguları anlambilimsel ve edimbilimsel çerçevede yorumlanmıştır.

Bu çalışmanın birinci bölümünde yalanın tanımı, türleri, yalan ve kandırma niyeti, yalanın edimbilim ve anlambilimdeki yeri ve literatürde yer alan ilgili çalışmalara yer verilmiştir. İkinci bölümde çalışmanın amacı, önemi ve araştırma problemleri üzerinde durulmuştur ve çalışmanın sayıltıları ve sınırlılıkları hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca araştırma deseni, araştırma grubu, veri toplama aracı, veri toplama süreci ve verilerin analizine ilişkin açıklamalar yapılmıştır. Üçüncü bölümde elde edilen bulgular sunulmuş ve sonuçlar tartışılmıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde araştırma sonuçları özetlenerek araştırma problemlerinin yanıtlanıp yanıtlanmadığı üzerinde durulmuş ve gelecekte yapılabilecek çalışmalar için bazı önerilerde bulunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

YALAN EDİMİNE GENEL BİR BAKIŞ

1.1. Yalanın Tanımı

Yalanın tanımı üzerine birçok görüşten söz etmek mümkündür. Ekman, yalan ve aldatma (deceit) terimlerini ayırmadan birbiri yerine kullandığını ifade ederek bir kişinin kasten bir başka kişiyi yanıltma niyetinde bulunduğu ve o kişiye niyetini bildirmediği bir tanımdan söz eder. Ayrıca bir kişinin, doğru olmayan bir şey söylemeden, bazı bilgilerden söz etmediği; ‘gizleme’ (concealing) ve doğru bilgiyi vermeden yanlış bir bilgiyi doğruymuş gibi ifade ettiği; ‘gerçekleri çarpıtma’ (falsifying) olarak yalan söylemenin iki temel yolunu açıklar (Ekman, 1992: 26-28).

Yalan söylemenin yalnızca sözcük kullanımıyla gerçekleşmesi gerekmediği görüşüne sahip olan Aldert Vrij, kasıtlı olarak bilgi gizleyerek de yalan söylemenin mümkün olduğunu belirtmiştir. Ayrıca, söylediği şeyin doğru olmadığına inanan bir kişinin ifadesini gerçekte doğru çıksa bile ‘yalan’ olarak değerlendirmiştir. Aslında doğru olan bir ifadenin de yalan olabileceğini ifade etmiştir (Vrij, 2008: 14). Vrij’in Ekman gibi yalan-kandırma (deception) ayrımı yapmadan ifade ettiği tanımını, yalanı sadece ‘kandırma girişiminde bulunma’ olarak görmesi nedeniyle eleştiren Mahon, tanımın genel olduğunu ve yalanın sadece bir kandırma girişimi olmadığını belirtmiştir (Mahon, 2008: 215).

Yalanın bir tür dilsel aldatma olduğunu belirten Joseph Kupfer’in tanımına göre, bir kişiye doğru olmadığına inandığı bir şeyi söyleyen ve söylenenin doğru olduğuna inandırma amacını güden kişi yalan söylemiş olur (Kupfer, 1982: 104).

Roderick M. Chisholm ve Thomas D. Feehan, yalan için L kişinin doğru olmadığına ya da yanlış olduğuna inandığı bir p önermesini D kişisine bildirdiği karmaşık bir tanım yapar. Bu tanıma göre yalan söyleyen kişi (L), yanlış olduğuna ya da doğru olmadığına inandığı ifadesinin (p) doğruluğunu kabul ettiğine karşısındaki

kişinin (D) inanmasını amaçlar ve kendi görüşünü ifade etmesiyle, yalan söyleyen kişi (L) güvenilir bir izlenim bırakır (Chisholm ve Feehan, 1977: 152).

David Simpson'a göre yalan söylerken kişi, samimi olmayarak bir inanç sunarken samimiyetsizce güven yaratır. Doğru olmadığına inandığı bir ifadenin yalana maruz kalan kişi tarafından doğru olarak inanılmasını amaçlar. Ayrıca, doğru olmadığına inandığı kendi ifadesinin doğru olduğuna inandığını karşı tarafa inandırmaya ve yalan söylediği kişiyi bunu yapmayı amaçladığına inandırmaya çalışır (Simpson, 1992: 625; akt. Mahon, 2008: 223-224).

'Intention to deceive' (kandırma niyeti) unsurunu kullanmayarak farklı bir tanımda bulunan Thomas L. Carson'a göre, bir kişi ancak bir başkasına beyan ettiği şeyin yanlış olduğuna veya doğru olmadığına inanarak, doğru olduğuna dair güven verdiği bir bağlamda yanlış bir beyanda bulunursa ve söylediği şeyin doğruluğunu garanti etmediğini kabul etmezse yalan söylemiş olur (Carson, 2010: 29).

Don Fallis, Carson'ın tanımı gibi 'kandırma niyeti' barındırmayan bir yalan tanımı sunmuştur. Ona göre, ancak ve ancak bir kişi p'yi X kişisine bildirirse, bu beyanı 'yanlış olduğuna inandığın bir beyanda bulunma' iletişim normunun etkili olduğu bir bağlamda ifade ederse ve p'nin yanlış olduğuna inanırsa yalan gerçekleşir (Fallis, 2009: 34).

Mahon, "Two Definitions of Lying" (2008) makalesinde Kupfer tarafından geliştirilen ve birçok kişi tarafından desteklenen en iyi iki yalan tanımından bahsetmektedir. İlk tanıma göre, bir kişiye doğru olduğuna inandırmak amacıyla yanlış olduğu düşünülen bir ifadede bulunmak yalan söylemektir. İkinci tanıma göre ise, bir kişi doğru olmadığına inandığı bir ifadede bulunur ancak ya karşısındaki kişinin ifadenin doğru olduğuna inanmasını sağlamayı ya da kendi ifadesinin doğru olduğuna inandığını karşısındaki kişiye inandırmayı amaçlar ve böylelikle yalan söylemiş olur. Ayrıca, yalan söyleyen kişi her iki niyete de sahip olabilir (A.e., s. 227-228).

1.2. Yalan Türleri

Yalanı tanımlamada olduğu gibi türlerini belirlemede de farklı yaklaşımlar söz konusudur. Örneğin DePaulo, Kashy, Kirkendol, Wyer ve Epstein (1996) yalanı sınıflandırırken yalandan fayda sağlayan tarafa bağlı olarak ‘öz-yönelimli’ (self-oriented) ve ‘başkası yönelimli’ (other-oriented) yalan kategorilerinden söz etmişlerdir. Öz-yönelimli yalanlar genel olarak yalancının utanma, itibarını yitirme gibi duygulardan; onaylanmamaktan veya incinmekten korunması amacıyla olduğu gibi yalancının elde etmek istediği bir duyguyu sağlaması için de yalancının faydalanmasına yönelik yalanlardır. Telefonda ticari bir amaçla size ulaşmak için numaranızı soran kişiye söylenen yalan, yalancının faydasıdır yani, öz-yönelimlidir. Başkası yönelimli yalanlar ise, yalan ifadede bulunan kişi dışındakilerin olumsuz duygu ve durumlardan korunacağı ve kişisel avantaj elde edeceği yalanları kapsar. Kemoterapi alan bir kişiye birkaç hafta öncesine göre iyi görünmemesine rağmen iyi görüldüğünü ve sesinin iyi geldiğini söylemek, başkası yönelimli bir yalan örneği oluşturmaktadır çünkü tedavi olan kişide üzüntüye sebebiyet vermemek amaçlanmıştır. DePaulo ve diğerlerinin ‘ne öz yönelimli ne de başkası yönelimli’ (neither self-centered nor other-oriented) olarak nitelendirdiği üçüncü kategoride ise etkileşimi sürdürmek ve gelenekleri uygulamak gibi amaçlarla beyan edilen yalanlar söz konusudur (DePaulo v.d., 1996: 983).

DePaulo ve diğerleri yalanların, aktarılan bilginin gerçekten tamamen uzak olduğu ya da çelişkili olduğu ‘açık yalanlar’ (outright); gerçeğin abartılarak aktarıldığı ‘abartılı yalanlar’ (exaggerations) ve gerekli detayların çıkarılarak kişiyi yanıltma amacıyla düzenlenmiş gerçeklerin söylendiği ‘gizli yalanlar’ (subtle) olarak üç türünden bahsetmişlerdir (A.e.).

DePaulo, Ansfield, Kirkendol ve Boden (2004) tarafından yapılan bir çalışmada, yalan türleri ‘ciddi yalanlar, küçük yalanlar, kendine hizmet eden/öz yönelimli ve başkası yönelimli’ olarak dört türde belirlenmiştir. Günlük hayatın bir parçası olan küçük yalanlar büyük bir çoğunlukla çok ciddi sonuçlara yol açmayan yalan türüdür. Tehdit, suç ve ihanet gibi algılanan, insanların ilişkilerinde problemlere yol açan ve itibarlarına zarar veren, dinen yasak ve hukuken suç olarak

nitelendirilebilen bir yalan türü olarak ciddi yalanların, sonucu açısından önemsiz olan yalanların aksine, sakladığı gerçeğin yalan söylemenin içerdiği risklerden bile daha tehditkâr olması nedeniyle söylendiği düşünülmektedir (DePaulo vd., 2004: 148; DePaulo ve Kashy, 1998: 77). Örneğin, yaşanan bir aldatma durumunda yalancı için gerçek, yalandan daha büyük bir tehdit oluşturuyor gibi görünebilir ancak günlük yalanlarda ise, daha tehditkâr olan yalanın kendisidir. Düşük notlar almasındansa, notlarının düşük olduğunu inkâr etmesi kişinin sürdürdüğü arkadaşlığa karşı daha fazla tehdit oluşturur (DePaulo ve Kashy, 1998: 77). Kendine hizmet eden/ öz yönelimli yalanlar, bir davranışın sonucunda ortaya çıkabilecek bir ceza veya suç gibi olumsuzluklardan kaçınmak amacıyla olduğu gibi açıkça bir kişiyi incitmek maksadını taşıyabilir. Başkası yönelimli yalanlarda yalan söyleyen kişi dışındakilerin fayda sağlaması amaçlanır (DePaulo vd., 2004: 162-163).

Melanie Hornung, edimbilimsel bir bakış açısıyla ‘prososyal’ ve ‘antisosyal’ yalan ayrımı yapmıştır. Antisosyal yalan, yalnızca konuşucunun faydasına hizmet eden bir yalanı ifade ederken, prososyal yalan konuşucunun olası bir tehdit eden söz edimine (face-threatening act) karşı dinleyiciyi ya da hem dinleyiciyi hem de kendisini koruma amacıyla başvurduğu bir yalandır (2016: 219-220). Hornung, prososyal yalanın ‘hem dinleyici hem de konuşucu faydasına olan’ (speaker-addressee-profit-lie) ve ‘yalnızca konuşucuya fayda sağlayan’ (addressee-profit-lie) iki türünden bahsetmiştir (A.e., s. 231-232).

Erat ve Gneezy, renk metaforlarına başvurarak yapmış oldukları yalan sınıflamasında prososyal yalan için ‘beyaz yalan’ (white lie), antisosyal yalan için ise ‘siyah yalan’ (black lie) ifadelerini kullandıkları dört tür yalandan söz etmiştir: Yalancıya zararı dokunan fakat başkasına yararı olan ‘özgeci beyaz yalan’ (altruistic white lie), hem yalancıya hem de başkasına yararı olan ‘pareto beyaz yalan’ (pareto white lie), hem yalancıya hem de başkasına zararı olan ‘kötü niyetli/kindar siyah yalan’ (spiteful black lie) ve yalancıya faydası olan fakat başkasına zararı olan ‘bencil siyah yalan’ (selfish black lie) (Erat ve Gneezy, 2012: 724). Erat ve Gneezy’nin belirttiği türlere ek olarak üç farklı tür önerisinde bulunan Cartwright, Xue ve Brown’a göre (2021) yalan ifadede bulunan kişiye herhangi bir etkisi olmayan ancak yalan söylenilen kişiye fayda sağlayan ‘özgeci etkisiz/nötr yalan’

(altruistic neutral lie), yalan ifadede bulunan kişiye faydası olan ancak yalan söylenilen kişiye herhangi bir etkisi olmayan ‘bencil etkisiz/nötr yalan’ (selfish neutral lie) ve yalan söyleyen kişiye herhangi bir etkisi olmayan ancak yalan söylenen kişiye zararı olan ‘kötü niyetli/kindar etkisiz/nötr yalan’ (spiteful neutral lie) türlerinden söz edilebilir. Ayrıca, yalan söylemenin derecelerindeki (azlık-çokluk) çeşitliliğe olanak tanıyan ortamlar için kullanışlı olduğunu düşündükleri daha kapsamlı bir başka ayırmadan bahsetmişlerdir (Cartwright vd., 2021: 3).

1.3. Yalan ve Edimbilim

İletişim hem kullanılan ifadelerin ne anlama geldiğini bilmeye hem de konuşucuların kullandıkları ifadelerle ne demek istediğini kavramaya bağlıdır. Edimbilim, konuşucuların kastettiği anlamla ilgilenir (Yule, 2010: 127). ‘Görünmez’ anlamın çalışması olarak ifade edilebilir. Edimbilimde yalan şu odaklarda ele alınmıştır: Söz edimleri kuramı, Grice’in (1975) nitelik kuralı ve nezaket kuramı.

1.3.1. Söz Edimleri Kuramı ve Yalan

Başlangıçta bir felsefe akımı olarak ortaya çıkan edimbilim, İngiliz dil felsefecisi J. L. Austin’in 1955’te Harvard Üniversitesinde vermiş olduğu konferansların “How To Do Things With Words” (1962) adlı bir kitap olarak yayınlanmasıyla temellenmiştir. Edimbilim, dilin işlevinin sadece dünyayı betimlemek olduğu görüşüne tepki olarak doğmuştur. Austin’e göre, iletişim esnasında betimlemelere dayanmayan ve kişiler, eylemler üzerinde etkide bulunarak bir değişikliğin gerçekleşmesini sağlayan ifadelerde bulunulur. Örneğin, ‘Sizi karı-koca ilan ediyorum.’ ifadesini kullanan nikah memuru, sadece yaptığı eylemi ifade etmekte kalmayıp evlendirme edimi gerçekleştirmiş olur. (Onursal Ayırır, 2016: 143-144). Austin’e (1962) göre, edimsel bir ifadede bulunan kimse, en az üç ayrı edim gerçekleştirmektedir: Düz söz, edimsöz ve etkisöz edimleri. Düz söz, sözün dilsel üretimini ifade eder. Edimsöz, söylenmekle gerçekleştirilen edimdir. ‘Doğruyu söyleyeceğime yemin ederim.’ denildiğinde, yemin etme edimsözü gerçekleşir. Etkisöz ise, gerçekleşen edimsözün alıcı üzerinde etki yaratmasıdır. Bir tehdit edimsözü ile alıcıda davranış değişikliği yaşanması etkisöze örnek verilebilir (A.e., s. 148). Söz edimleri kuramı, daha sonra Austin’in de öğrencisi olan John R. Searle

tarafından geliştirilmiştir. Bu kuram, edimlerin üretiminde ve anlamlandırmasında temel olan koşulların bilgisi üzerinde odaklanmaktadır.

Söz edimleri rica, emir gibi uzlaşımsal bir anlam ve niyet yapılarıyla ilişkilendirilmektedir. Bir söz ediminin amacını gerçekleştirmesi için, edimde bulunan kişinin içtenlikle ve ifadesinin doğru olduğunu bilerek ve buna inanarak söylemesi koşuluna (içtenlik koşulu) uyması gerekir (Searle, 1969). Yalan edimi dilsel kuralları çiğnemediği için söz edimleri kuramına göre kusurlu bir edim değildir. Yalan ediminde bulunurken var olan kuralların yaratıcı bir kullanımını görmek mümkündür çünkü aynı anda birden fazla söz edimi gerçekleştirilir. Yalan ediminde içtenlik koşuluna uyulmasa da konuşucu bu koşulu sağladığını alıcıya inandırmak niyetindedir. Bir yalan, söylenen şeye (düz söz edimi), konuşucunun niyetine (edimsöz edimi) ve alıcının anlamlandırmasına (etkisöz edimi) bağlıdır. Ancak, farklı kültürlerde belli söz edimlerinin doğruluğu açısından farklı belirleyiciler söz konusu olabilir. Bu nedenle, söz edimleri kuramı kültürlerarası yalan araştırmalarında kullanılmaktadır (Hardin, 2019: 61-62).

1.3.2. Grice'in Nitelik Kuralı ve Yalan

İletişim esnasında kullanılan ifadeler belirli amaçların gerçekleştirilmesini sağlar. Konuşmanın gerçekleştiği bağlam, muhatap ile olan yakınlık göz önünde bulundurularak farklı stratejiler geliştirilebilir ve ifadeler şekillenebilir. Genel olarak iletişim esnasında dikkat edilen bu noktalar farklılık gösterse de temelde iletişim kurarken uyulması gereken bazı kurallar vardır (Onursal Ayırır, a.g.e., s. 152). Paul Grice'a (1975) göre iletişim, ortak bir işbirliği ilkesine dayalıdır. İşbirliği ilkesinin yanı sıra 'Nicelik', 'Nitelik', 'Bağıntı' ve 'Açıklık' olarak dört kural ve alt kurallar da bulunmaktadır. Bu kurallar konuşmanın bilgilendirici, doğru, alakalı ve açık olması ile ilgilidir. Kurallara uymada başarısızlıklar yaşanabilir ve Grice'ın tabiriyle 'sezdirimler' ya da 'örtük anlamlar' ortaya çıkabilir (Hardin, 2019: 60).

Yalana başvuran kişinin söylediği şeyin doğru olmadığına inanması nedeniyle, yalanların en azından nitelik kuralının ihlal edildiği durumlar olduğu anlaşılmaktadır. Birçok yalan örneğinde nitelik kuralı ihlali örtük olarak

gerçekleşmektedir. Tipik bir yalan durumunda, yalana başvuran kişi yanlış olduğuna inandığı bir şeyi muhatabın sezmemesi beklentisiyle dile getirir (Stokke, 2019: 135). Yalanlar, muhatabın nitelik kuralının sağlandığını ve konuşucunun söylediği şeye inandığını düşündüğü örtük ihlal örnekleri sunmaktadır (Wilson ve Sperber, 2002: 586). Bazı kuramcılar, yalanın kandırma niyeti içermesi gerektiğine karşı çıkmıştır çünkü yalan ifadede bulunan kişilerin karşısındaki kişiyi kandırma niyeti olmadan da yalan söyleyebileceğini düşünmektedirler. İletişimin katılımcılarının yalan olduğunun farkında oldukları ‘apaçık yalanlar’, bu tür yalanların örneklerini oluşturmaktadır ve nitelik kuralının örtük bir şekilde ihlal edildiği durumlardan değildir (Stokke, a.g.e., s. 136-137).

1.3.3. Nezaket Kuramı ve Yalan

Erving Goffman (1967) tarafından öne sürülen ve kişinin etkileşimde bulunduğu toplumda sahip olduğu benlik imajını ifade eden ‘yüz’ (face) kavramı nezaket kuramının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Brown ve Levinson, nezaket kuramında yüzün iki halinden söz etmiştir: ‘Olumlu Yüz’ (Positive Face) ve ‘Olumsuz Yüz’ (Negative Face). Olumlu yüz kişinin, etkileşimde bulunduğu kişi tarafından benlik imajına yönelik takdir ve onay almasını; olumsuz yüz kişinin hak ve özgürlüklerini koruma, özgür bir şekilde hareket etme isteğini ifade eder (Brown ve Levinson, 1987: 61). Etkileşim esnasında üretilen bazı söz edimleri dinleyicinin veya konuşucunun olumlu ya da olumsuz yüzünü tehdit edici nitelikte olabilir. Bu tür söz edimlerine ‘yüzü tehdit eden söz edimleri’ (face threatening acts) denilmektedir. Emretme, ricada bulunma, tavsiye etme, tehdit etme gibi edimler muhatabın olumsuz yüzünü tehdit etmeye yöneliktir. Şikâyetle bulunma, hakaret etme, eleştirme gibi edimler ise, muhatabın olumlu yüzünü tehdit edenler arasındadır. Özür dileme ve itirafta bulunma, edimi gerçekleştiren kişinin olumlu yüzünü tehdit etmektedir. Söz verme ya da bir teklifi kabul etme edimini gerçekleştiren kişinin ise olumsuz yüzü tehlikeye girmiş olur. Brown ve Levinson, iletişimde söz konusu yüzü tehdit eden söz edimlerinden kaçınmak veya tehdit durumunun azalmasını sağlamak amacıyla birtakım stratejileri kullanmaktan söz etmiştir. Bu stratejiler dolaysız strateji, dolaylı

strateji, olumlu nezaket stratejisi, olumsuz nezaket stratejisi ve hiçbir edimde bulunmama stratejisidir (A.e., s. 65-70).

Nezaket kuramıyla özellikle beyaz ve sosyal yalanların edimbilimsel analizinde karşılaşmak mümkündür. Etkileşim halindeki insanların sosyal ilişkilerini devam ettirme çabası nezaket stratejilerine başvurmalarına neden olmaktadır. Brown ve Levinson'a (1987) göre, beyaz yalanlar söylemek anlaşmazlıklardan kaçınmayı sağlamaktadır. Bir konuda fikir beyan etmek zorunda kalan kimsenin, muhatabının olumlu yüzüne zarar vermemek için beyaz yalan söylemesi (ör. Elbisen çok yakışmış!), olumlu nezaket stratejisinin uygulandığı bir örnektir. Gerçek fikrini dile getirmeyerek karşısındaki kişi ile iletişimi bozacak riske girmeyen bir kişi muhatabını incitmeyecek ve o kişinin olumlu yüzünü korumuş olacaktır. Beyaz yalanların zararsız olarak değerlendirilmesi günlük hayatta da söylenme sıklığının artmasına neden olmaktadır.

1.4. Yalan ve Kandırma Niyeti

Filozofların ne olduğunu anlamak için yoğun olarak tartıştıkları bir mesele olan yalan, Saint Augustine tarafından niyetlilik odağında değerlendirilmiştir. Bir kimsenin ifadesinin yalan olarak nitelendirilmesi kişinin kandırma niyetinin olup olmamasına göre ele alınır. Bu doğrultuda, söylediği şeyin doğru olduğunu düşünen ve yanlış olduğunu bilmeyen kişi yalan söylememiş olur ancak kişi yanlış olduğunu düşündüğü bir doğruyu söylerse yalan söylemiş olur (Augustine, a.g.e., s. 57).

Sissela Bok yapmış olduğu yalan tanımında kandırma niyetinden söz etmiştir. Ona göre yalan, kasıtlı olarak ifade edilen kandırmaya yönelik bir mesajdır. Bu mesajlar, yazılı ya da sözlü olarak ifade edilebildiği gibi duman işareti, Mors kodu, işaret dili ile de aktarılabilir. O halde kandırma, yalanın bir kısmını oluşturduğu geniş bir yelpazedir (Bok, a.g.e., s. 14).

Birçoğunun yalanın kandırma niyeti barındırması gerektiğini düşünmesine rağmen, bu görüşe katılmayan filozoflardan söz etmek de mümkündür. Thomas Carson (2006, 2010), yalan söylemek için yalancının karşısındaki kişiyi kandırma niyetinin olması gerekmediğini düşünmektedir. Verdiği bir örnekte, işlenen bir suça

tanık olduğu gerekçesiyle mahkemeye çıkan ve sanık tarafından zarar görme korkusuyla sanığın işlediğı suçu görmediğine dair yanlış bir beyanda bulunan ancak bu beyanı ile kimseyi kandırma niyeti olmayan bir kişinin durumunu ele almıştır. Carson, söz konusu yalancı şahitliği yapan kişinin mahkeme jürisini kandırmakla hayatını koruyamayacağını ancak yalancı şahitliğin bunun bir yolu olduğunu belirtmiştir. Yani bu örnekte, kandırma sadece kasıtlı olmayan bir yan etkiyi ifade eder. Buna rağmen, kişinin yanlış beyanda bulunması ise bir yalan niteliği taşımaktadır (Carson, 2006: 289; 2010: 20).

Standart yalan tanımında yer alan kandırma niyeti koşulunun sağlanmadığı halde yalanın gerçekleşebildiğı bazı durumlardan bahseden Sorensen, yalanı söyleyenin ve yalanın muhataplarının açıkça yalan olduğunu bildiğı ‘apaçık yalanları’ (bald-faced lies) örnek olarak göstermiştir. Iraklı resmi rehber Takhlef ve gazeteci Asne Seierstad arasında geçen ve Takhlef’in dönemin Irak Cumhurbaşkanı Saddam Hüseyin ile ilgili övgü sözleri ile şekillenen konuşmada Takhlef’in sözlerinin yalan olduğı herkesçe bilinmekte ve anlaşılmaktadır. Ancak Takhlef bu sözleri kimseyi kandırma niyeti güderek söylememiştir (Sorensen, 2007: 251-252). Ayrıca Sorensen, ‘kişinin kendisine karşı söylediğı yalanları’ da kandırma niyeti koşuluna karşı bir başka örnek olarak değerlendirmiştir (A.e., s. 259).

Don Fallis, standart yalan tanımının yalan olmayan bazı ifadeleri de yalan olarak kapsadığını dile getirmiştir. Örneğin, bir kostüm balosunda henüz tanıştığı kişiye aktör olduğunu göstermek isteyen kişinin tiyatral bir duruş ve tonlamayla ‘Ben Danimarka prensiyim.’ demesi ile kişi sadece mesleğini ima etmiştir. Kişinin mesleğı ile ilgili kandırma niyeti ile söylediğı bu ifade yalan niteliğı taşımamaktadır (Fallis, a.g.e., s. 40). Yalanın çoğunlukla kandırma niyeti içermesine rağmen, böyle bir niyet olmadan da yalan söylenebileceğini belirten Fallis, Carson’ın (2006) daha önce verdiği benzer örnekten etkilenerek, bir cinayete tanık olan birinin mahkemede yanlış beyanda bulunduğı bir durumda mahkemeyi kandırma niyeti olmamasına rağmen kişinin yalan söylediğini ifade etmiştir (A.e., s. 41). Fallis, “Lying and Deception” adlı makalesinde kandırma niyeti olmayan apaçık yalanların, standart felsefi yalan tanımının dar olduğunu gösterdiğini belirtmiştir. Ayrıca, bu tanımın

kandırma niyetiyle söylenen yalanları açıklamada yetersiz kaldığından söz etmiştir (2010: 4).

Stel, van't Veer ve Hartgerink (2014) “Intentionality of Lying” adlı makalelerinde niyetlilik bakımından yalanın çoğunlukla kandırma amacıyla kasıtlı olduğunu ancak böyle bir niyet barındırmayan yalanların da olabileceğine dair bazı bulgulara erişildiğini dile getirmiştir. Küçük çocukların henüz kasıtlı yalanları idrak edemediği dönemde yaptığı kötü bir davranışı inkâr etmesi, karşı tarafta yanlış bir düşünce oluşturma niyeti olmadan cezadan kaçınmak maksadıyla gerçekleşen kasıtlı bir yalan formunun ilk örneği olabilir. Ayrıca, yetişkinlerin kendi çıkarları söz konusu olduğunda kasıtlı düşünmeden yalan söyleyemeye eğilimli oldukları araştırma sonucunda görülmüştür. Stel ve diğerleri, patolojik yalancıların karşı tarafı kandırma niyeti olmaksızın sadece yalan söylemek amacıyla sonuçlarını düşünmeden gerçekleştirdiği yalanların da kasıtlı olmayan yalanlar olarak görüldüğünü belirtmiştir (Stel vd., 2014, 617-618).

Standart yalan tanımında yer alan kandırma niyetinin gerekliliği üzerine gerçekleşen görüş ayrılıklarına ilişkin ortaya çıkan iki farklı gruptan söz etmek mümkündür: Kandırmacı Görüş (Deceptionist View) ve Kandırmacı Olmayan Görüş (Non-Deceptionist View).

1.4.1. Kandırmacı Görüş

Yalan söylemek için kandırma niyetinin olması gerektiğini savunan bu görüş, kendi içinde ‘yalın kandırmacılık’ (simple deceptionism), ‘karmaşık kandırmacılık’ (complex deceptionism) ve ‘ahlaki kandırmacılık’ (moral deceptionism) olarak üçe ayrılmaktadır (Mahon, 2015: 19).

Yalın kandırmacı görüşe göre, yalanda kandırma niyetiyle söylenmiş doğru olmayan bir ifadenin kullanımı söz konusudur ve önesürümün-belirtmenin (assertion) ya da güven bozmanın (breach of trust) gerekliliği yoktur ancak karmaşık kandırmacı görüşte, kandırma niyetinin yanı sıra önesürümde bulunmak ve güven bozmak da yalan söylemek için gereklidir. Ahlaki kandırmacılara göre ise yalan

söylemek, ya birinin ahlaki hakkını ihlal etmeyi ya da bir başkasının ahlaki hatasını gerekli kılar (A.e.).

1.4.2. Kandırmacı Olmayan Görüş

Kandırma niyetinin gerekli görülmediği bu görüşte, yalanı yapılan bir ironi, rol gibi durumlardan ayırt edebilmek için doğru olmayan bir ifadenin söylenmesi dışında, bir koşula daha gereksinim duyulduğu kabul edilir. Bu görüşe sahip bir kısım düşünürre göre bu koşul, doğru olmayan ifadenin doğruluğunu garanti etmek iken, bir diğer kesim ise bu koşulun bir önesürümde bulunmak olduğuna inanmaktadır (A.e., s. 29).

1.5. Yalan ve Anlambilim

Anlambilim, dildeki anlamlar üzerinde çalışan bir dilbilim dalıdır. Anlam ise, yazılı ya da sözlü olarak ifade edilen bir sözcük ya da sözcenin aktarmak istediği şey olarak tanımlanabilir (Baylon ve Mignot, 1995: 27; akt. Kıran, 2016). Doğadaki nesne, olay ve durumların anlam aktarımları yapılırken ses bileşenlerinin kullanılmasıyla kavramlaşması sağlanır (Aksan, 2006: 30). [K.Ö.P.E.K] sesini işittiğinde, ‘köpek’ sözcüğünü tanıyan biri için sözcüğün anlamının ve köpek betimlemesinin kişinin zihninde yer edinmiş olduğu söylenebilir. Zihinde sözcüğün ses düzeniyle doğrudan bağlantılı bilgi bir olmalıdır. Bu nedenle anlam, zihinsel bir betimleme olarak düşünülebilir. Kavram terimi ise zihinsel betimlemeleri ifade etmek için kullanılır ve bir tür için, varlıkların diğer türlerden ayırt edilmesini sağlayan bilgidir (Löbner, 2013: 19).

İsviçreli dilbilimci Ferdinand de Saussure’e göre anlam aktarımları sağlayan dil ‘göstergeler dizgesi’dir (De Saussure; çev. Vardar, 1985). Göstergeler dildeki en küçük anlamlı birimlerdir ve sadece sözcükleri ifade etmezler. Örneğin, ‘masa’, ‘defter’, ‘-mı’, ‘-lar’ dilsel göstergelerdir. Dil göstergesinin birbirinden ayrılmayan iki yüzü vardır: Gösteren ve gösterilen. İşitilen [Ç.İ.Ç.E.K] sesi ya da görülen ‘çiçek’ yazısı dil göstergesinin gösteren yüzünü; gösteren aracılığıyla zihnimizde canlanan genel /çiçek/ kavramı ise, gösterilen yüzünü oluşturmaktadır (Kıran ve Eziler Kıran,

2013: 144-145). Anlambilim, dil göstergesinin gösterilen yüzü ile ilgilenmektedir (A.e., s. 292).

1.5.1. Ulamlama

Ulam, kısaca, belirli ortak özellikleri bulunan bir grup olarak tanımlanabilir (Yule, a.g.e., s. 284). Dış dünya deneyimi artan insan, farklı ulam türlerini ayırt etmeye başlar. Örneğin, küçük çocuklar başlangıçta sadece ‘köpek’ ve ‘at’ gibi canlıların farklı tür olduklarını ayırt edebilirken; zamanla zihinlerindeki kavramsal sistemin kapsamlı hale gelmesiyle, farklı canlı türlerini ‘bir köpek’ ya da ‘bir at’ şeklinde ulamlamayı öğrenirler (A.e., s. 267). Bir şeyi ulamlamak (categorization), onu bir türe ait olarak algıladığımızı gösterir ve zihnimize giren her şeyi bir ya da daha fazla ulama dahil ederiz (Löbner, a.g.e., s. 266). Örneğin, bir sehpa hem EŞYA hem de MOBİLYA ulamlarına aittir. Ayşe KİŞİ, KADIN, ANNE, ÖĞRETMEN, ARKADAŞ gibi birden fazla ulama ait olabilir. Bir ulama ait varlıklar, o ulamın üyeleridir. Bu durumda Ayşe, ÖĞRETMEN ulamının bir üyesidir. Daha genel ulamlar, daha küçük ve özel ulamlar içerir. Bu küçük ve özel ulamlar ise, genel ulamların ‘altulamları’ (subcategories) olarak nitelendirilir ancak bir ulamın altulamları, o ulamın üyeleri olarak düşünülmemelidir aksine üyeleri paylaşmaktadırlar (A.e., s. 266). Örneğin, KİŞİ ulamının altulamları arasında KADIN, ANNE gibi ulamlar yer almaktadır, KADIN ve ANNE ulamlarının üyeleri aynı zamanda KİŞİ ulamının üyeleridir.

1.5.1.1. Geleneksel Ulamlama

Aristo’ya kadar uzanan Geleneksel Ulamlama modeli, ‘gerekli ve yeterli koşullar’ çerçevesinde biçimlendirilmiştir. Geleneksel ulamlamada, bir ulam bir arada yeterli olarak görülen bir dizi gerekli koşullarla tanımlanmaktadır. Örneğin KADIN ulamı, her biri gerekli olan ‘insan, dişi ve yetişkin olma’ koşulları üzerinden tanımlandığında, yetişkin olmayan biri için ‘kadın’ denilemez. Aynı şey ‘dişi’ ya da ‘insan’ koşulu sağlanmadığında geçerlidir. Öte yandan, KADIN ulamının üyesi olmak için yalnızca bu koşullar yeterlidir. Bu ulamlama modeli aşağıdaki özellikleri esas almıştır:

- Ulamlama bir dizi değişmez koşul ya da özelliklere bağlıdır.
- Her koşul kesinlikle gereklidir.
- Koşullar Evet ya da Hayır şeklinde ikili özelliğedir.
- Bir ulamın üyeliği Evet ya da Hayır ikiliği meselesidir.
- Ulamların net sınırları vardır.
- Bir ulamın tüm üyeleri eşit statüdedir.

(Löbner, 2013: 267-268)

1.5.1.2. Derecelendirmeye Dayalı Ulamlama- Rosch'un Öntür Kuramı

Berlin ve Kay'in (1969) yapmış oldukları renk ulamları çalışmasındaki bulgularının geleneksel ulamlama modeline uymadığı anlaşılmıştır. Katılımcıların renkleri ikili özellikler üzerinden ulamlamadığı görülmüştür. Temel renk ulamları, aslında 'odak renkler' (focal colors) üzerinden tanımlanmaktadır ve ulamlar arasında kesin bir sınır çekmek mümkün değildir. Odak kırmızısından odak kahverengisine geçildiğinde, kırmızı tonlarından uzaklaşılır ve kahverengi tonlarına ulaşılır. Kahverengimsi kırmızı ağırlıklı olarak kırmızıdır, ancak yine de az çok kahverengidir ve kırmızımsı kahverengi bunun tersidir. Böylelikle, odak tona yeterince benzeyen bir renk için ulamın en iyi örneğini temsil ettiği söylenebilir. Benzerlik gibi bir ulama ait olmak da evet-hayır meselesi değildir ve bir derecelendirmeye tabidir (Löbner, 2013: 269).

Berlin ve Kay'in çalışmalarından hareketle, Rosch (1973) renklerin nasıl algılandığını anlayabilmek üzere yapmış olduğu çalışmalarda ana dili farklı olan insanların renklere ilişkin farklı sözcükler kullanmalarına rağmen, bir rengi en iyi temsil eden örnek sorulduğunda aynı cevabı verdiklerini ortaya çıkarmış ve algısal ulamlarda tüm diller için evrensel bir düzen olduğunu öne sürmüştür. Rosch, diğer ulamlarda benzer bir sonuca ulaşıp ulaşılamayacağını görebilmek için yaptığı araştırmalarda katılımcılara farklı ulamlar ve öğeler vererek katılımcıların en iyi örneği tespit etmeleri için 1-7 (en iyi örnek-en kötü örnek) üzerinden değerlendirme yapmalarını istemiştir. Yapmış olduğu araştırmalar sonucunda, katılımcıların her ulam için belirledikleri en iyi örneklerin aynı olduğunu tespit etmiştir (Seferoğlu, 1999: 80).

Rosch, anlamaya ve algıya bağlı ulamlarda bazı üyelerin diğer üyelere göre temsil gücünün daha iyi olduğunu öne sürerek öntür kuramını temellendirmiştir. Bir ulamda ulamı daha az temsil eden üyeler en iyi temsil eden merkezdeki üyelere, yani öntürlerden, uzakta yer almaktadır. EŞYA ulamı altında sandalyenin iskemleden daha önce akla gelmesi sandalyenin ulamı daha iyi temsil etmesinden kaynaklıdır (Gökmen, 2013: 166). Öntür kuramı bakış açısına göre, anlamsal ulamların sınırları belirsizdir ve böylelikle ulam üyeliğinde derecelerin olmasını sağlar. Yani, ulam üyeliğinde ‘evet ya da hayır’ ikiliği değil, ‘daha fazla ya da daha az’ olma durumu söz konusudur (Coleman ve Kay, 1981: 27). Derecelendirmeye dayalı bir ulamlama modeli sunan öntür kuramının özellikleri şu şekilde sıralanabilir: Derecelendirilmiş yapı, öntürlerin ulamın en iyi örnekleri olmaları, ulam üyeliği için kesin olarak sınırlandırılmış gerekli koşulların olmaması, ulam üyeliğinde benzerliğin esas alınması, ulamlamada öntürlerin örnek oluşturması ve ulam üyeliğinin öntüre benzerlik üzerinden gerçekleşmesi, ulam üyeliğinin derecelendirmeye dayalı olması ve ulamların sınırlarının belirsiz olması (Löbner, a.g.e., s. 271-272).

1.5.1.2.1. Öntür Kuramı ve Coleman ve Kay’ın Yalan Şeması

Coleman ve Kay, daha az somut özellik taşıyan şeyleri ifade eden sözcüklerin anlamında da öntür olgusunun bulunduğunu gösterebilmek amacıyla, yalan edimi üzerinde bir çalışma gerçekleştirmiştir. Yalan için önerdikleri öntür şeması şu özelliklerle çevrelenmiştir.

- Sınırlı bir özellikler listesi içermektedir (Bu yönüyle geleneksel tanımlamaya benzese de diğer açılardan farklılık göstermektedir).
- Listedeki özelliklerin her biri, sağlandı-sağlanmadı ikiliği üzerinden ele alınmaktadır.
- YALAN ulamına üyelik derecelendirmeye dayalıdır.
- Listedeki her bir özelliğin sağlanması ulamdaki ifadenin genel üyelik derecesine katkıda bulunmaktadır.
- Listedeki her bir özellik ulamdaki bir ifadenin üyelik derecesine mutlaka eşit şekilde katkı sağlamaz, özellikler öntürün oluşturulmasında farklı önem taşıyabilir.
- Bu dereceli sistemde, özelliklerin gerekliliği ve yeterliliği kavramları geçerli değildir.

(Coleman ve Kay, 1981: 27-28)

1.5.1.2.2. Coleman ve Kay’ın Öntürsel Yalan Tanımı

Görüşleri bu çalışmanın dayanağı olan Coleman ve Kay (1981), “Prototype Semantics: The English Word Lie” adlı makalelerinde anlambilimsel bir modelini sunduğu yalanın tanımını üç unsur üzerinde temellendirmiştir.

Coleman ve Kay’e göre ilk unsur olan ‘doğru olmayan bir şey söylemek’ tek başına yalanı tanımlamaya yeterli değildir, çünkü söylenen bir ifade doğru olmamasına rağmen yalan olarak nitelendirilmeyebilir. Örneğin, doğru olduğuna inanılan ancak doğru olmayan bir şeyin söylenmesi yalan olarak nitelendirilemez. Bu nedenle tanımın ikinci unsuru ‘kişinin söylediği şeyin doğru olmadığına inanması’ olmuştur fakat söylenen birçok ifadenin doğru olmamasına rağmen yalan olarak görülmemesi tanımı yetersiz kılmıştır. Örneğin, sıklıkla başvurulan metaforik kullanımlar, mübalağa ve iğneleme ifadelerinin kullanımı konuşucunun dinleyiciyi doğru olmayan bir şeye inandırmaya çalışmamasından ötürü yalandan ayrılır. Böylelikle tanımı oluşturan üçüncü unsur ‘konuşucunun dinleyiciyi kandırma niyeti’ olmuştur. Bu tanımlama modelinde, donanımlı bir yalan ifadesi bu üç unsuru barındırmaktadır ancak bu unsurlardan biri veya daha fazlasını içermeyen ifadeler yine de yalan olarak sınıflandırılabilir (A.e., s. 28).

1.5.1.2.3. Yalanın Öntür Unsurları

Coleman ve Kay, öntürsel yalanı aşağıda yer alan unsurlar çerçevesinde tanımlamıştır (İ- İfade; K- Konuşucu; A- Alıcı):

- a) İ, yanlıştır.
- b) K, İ’nin yanlış olduğuna inanır.
- c) K, İ’yi söyleyerek A’yı kandırmaya niyetlenir.

(Coleman ve Kay, 1981: 28)

1.6. Yalan ile İlgili Araştırmalar

1.6.1. Diğer Dillerde Yapılan Çalışmalar

Yalanla ilgili yapılan deneysel dilbilim çalışmaları arasında öncü bir örnek olarak öne çıkan Coleman ve Kay'ın (1981) "Prototype Semantics: The English Word Lie" adlı çalışmalarında İngilizce 'lie' (yalan) sözcüğünün öntürsel tanımı ve unsurları analiz edilmiştir. Bu amaçla, yalanı oluşturan üç unsurun (yanlış ifade, ifadenin yanlış olduğuna dair inanç ve kandırma niyeti) farklı kombinasyonları sekiz küçük hikâyede katılımcılara sunularak, katılımcıların verilen ifadelerin yalan olup olmadıklarına ve yalan ise, ne derecede yalan olduğuna dair 7'li likert ölçeği üzerinden değerlendirmeleri istenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, İngilizce yalan sözcüğünün öntür unsurları arasında önem sırası şu şekildedir: Konuşucunun söylediği şeyin yanlış olduğuna inanması > kandırma niyeti > ifadenin yanlış olması. Ayrıca çalışmanın sonucu, yalnızca bir unsuru barındıran bir ifadenin o unsurla birlikte daha fazlasını barındıran diğer ifadeye göre daha az yalan özelliği taşıdığına dair hipotezi doğrular nitelikte çıkmıştır. Bu çalışmanın sonraki araştırmalara dayanak oluşturduğunu söyleyebiliriz.

Cole (1996), Arapça 'kathaba' (yalan) sözcüğünün Coleman ve Kay'ın (1981) çalışmasında belirtilen yalanın anlamsal özellikleriyle benzerlik gösterip göstermeyeceğini tespit etmek amacıyla Coleman ve Kay'ın metodolojisini kullanmıştır. Coleman ve Kay'ın sekiz küçük hikâyesinden oluşan ankete, olası kültürler arası farklılıkları görebilmek için iki ek hikâye dâhil etmiştir. Ek hikâyeler İslamiyet'te yalanın açıkça izin verildiği bilinen eşler arasında barış sağlamak ve savaş durumunda hayatta kalabilmek adına söylenen yalanları içermektedir. Çalışmanın sonucunda, Amerikan İngilizcesi ve Mekke Arapçası arasında yalanın öntürsel unsur ve özelliklerini değerlendirmede benzerlikler görülmüştür. Ayrıca katılımcıların ek hikâyelerle ilgili yorumları, yalanın bazı durumlar için makul görüldüğünü ortaya koymaktadır (1996: 481-482).

Coleman ve Kay çalışmasının Doğu Ekvador İspanyolcasına uyarlamasını yapan Hardin (2010), Coleman ve Kay'ın (1981) anketini İspanyolcaya çevirerek ve üzerinde birtakım dilsel ve kültürel değişikliklere başvurarak uygulamıştır. Yalanın

yerli konuşurlar tarafından kabul edilebileceği kültürel durumları yansıtan 5 küçük hikâyeyi ankete dâhil etmiştir. İspanyolca çalışmasından elde edilen verilerin, İngilizce çalışmasını tümüyle desteklediği söylenememektedir. İspanyolcada yalanın söz konusu üç unsuru barındırdığı görülse de kandırma niyeti unsurunun bulunmadığı sosyal yalanların kandırma niyeti barındıran yalanlara göre yalan oranının daha yüksek olması, kültürel ya da sosyal faktörlerin yalanı değerlendirmede etkili olabileceğine işaret etmektedir. Hardin'in (2010) çalışmasına göre, İspanyolcada yalan unsurlarından en önemlisi konuşucunun söylediği şeyin yanlış olduğuna inanmasıdır. İkinci ve üçüncü olarak ise sırasıyla, ifadenin yanlış olması ve kandırma niyeti unsurları yer almıştır. Dolayısıyla bu çalışmadaki yalan unsurlarının sıralaması, Coleman ve Kay'ın çalışmasındaki sıralamadan farklılık göstermiştir (2010: 3210).

Danziger (2010) kısmi bir Coleman ve Kay (1981) uyarlaması yaparak, Orta Amerika'da yaşayan bir Maya halkı olan Mopanların yanlış ifadelerin kullanıldığı durumlarda muhatabın, konuşucuların niyetini ve ifadesine ilişkin inanç durumunu ne derece değerlendirip değerlendirmedeğini ölçmek amacıyla bir çalışma gerçekleştirmiştir. Danziger çalışmasında, değerlendirilmelerinin kıyaslanacağı 3 farklı durum sunmuştur: Konuşucunun ifadesinin yanlış olduğunu bildiği tam bir yalan, konuşucunun ifadesinin yalan olduğuna dair bilgisinin olmadığı bir yanlış ve konuşucunun ifadesini yanlış olarak bildiği ve sonradan bilgisinin hatalı olduğunun anlaşıldığı şaşkınlık durumu (Danziger, 2010: 206). Çalışmanın sonucunda, Mopan katılımcılar için bir ifadenin yalan olup olmadığını belirlerken, konuşucunun kullandığı ifadenin yanlış olduğuna dair inancından ziyade ifadenin gerçekten de yanlış olup olmamasının önem taşıdığı ortaya çıkmıştır (A.e., s. 210).

Hardin'in Ekvador İspanyolcası çalışmasını (2010) Madrid İspanyolcasına uygulayan Eichelberger (2012), Ekvador İspanyolcası konuşurlarıyla Madrid İspanyolcası konuşurlarının yalanı değerlendirmelerinde benzerlikler mi yoksa farklılıklar mı olduğunu tespit etmeye çalışmıştır. İspanyolca 'mentira' (yalan) sözcüğünün yabancı dil olarak İspanyolca öğrenenler tarafından nasıl değerlendirileceği Eichelberger'in çalışmasının ikinci kısmını oluşturmaktadır. Eichelberger'in çalışması yalanın öntür anlambilimsel tanımı açısından Coleman ve

Kay'ın çalışmasını desteklemiştir. Anketten alınan yanıtlar Ekvador çalışmasından elde edilen yanıtlarla uyusmaktadır (2012: 78-79). Eichelberger da Hardin gibi yalanın edimbilimsel ve kültürel açıdan da açıklanması gerekliliğini belirtmiştir (A.e., s. 86).

Coleman ve Kay (1981) çalışmasının Endonezce uyarlamasını yapan Adha (2020), yalanın tanımını oluşturmak ve unsurlarını tespit etmek amacıyla İngilizce, Arapça, İspanyolca gibi dillere uygulanmış olan çalışmalardan elde edilen verilerin farklı diller için de benzer nitelikte olup olmadığını sorgulamıştır. Adha, Endonezce konuşurlarının yalanı nasıl değerlendirdiğini Coleman ve Kay'ın anketini uygulayarak analiz etmiştir. Adha, Endonezyalıların yalanı algılama ve değerlendirmede diğer dil konuşurlarından farklılıkları olduğunu dile getirmiş ve Endonezce konuşurlar için güçlü bir yalanı değerlendirmede belirleyici olanın 'yanlış ifade' unsurunun olduğunu belirtmiştir. Katılımcılardan alınan yanıtlarda 'konuşucunun ifadenin yanlış olduğuna inanması' unsuruyla ilgili bir bulguya rastlanmadığını ifade eden Adha, Endonezce konuşurlara göre yalan unsurlarının önem sıralamasının 'yanlış ifade > niyet > (inanç)' şeklinde olduğu sonucuna varmıştır (Adha, 2020: 21).

Yalanla ilgili kültürlerarası deneysel bir çalışma sunan Chen, Hu ve He (2013), yalanı bir söz edimi olarak değerlendirerek edimbilimsel çerçevede tanımlamaya çalışmıştır. Öne sürdükleri tanım dört unsurdan oluşmaktadır: Yanlış ifade, yanlış ifadeyi gizleme niyeti, yanlış ifadenin kendi yararına ve başkası yararına söylenip söylenmemesi. Yapmış oldukları yalan tanımının diller arası geçerliliğini test etmek amacıyla iki farklı kültüre, Amerikan İngilizcesi ve Çince konuşurlarına, uyguladıkları 9 hikâye içeren anketin sonuçlarına göre; oluşturdukları yalan tanımı, yalanın 'yalan ya da yalan değil' şeklinde ikilikten ibaret olmayıp 'daha az ya da daha fazla' şeklinde dereceye sahip olduğunu göstermektedir (Chen ve diğerleri, 2013: 376-377). Ayrıca çalışma sonucunda, iki grup arasında belirgin bir farklılık ortaya çıkmıştır. Amerikan İngilizcesi konuşurları için bir ifadenin yalana benzediğine ne derece inanıyorlarsa bir o kadar da karşı çıktıkları söylenebilirken, Çince konuşurlar için aksi söz konusudur. İfadelerin yalana benzerliği konusunda

daha sert değerlendirmelerde bulunmalarına rağmen, diğer gruba göre doğru olmayan ifadelere daha fazla toleranslı oldukları görülmektedir (A.e., s. 393).

Kültür içi bir araştırma sunan Brown (2002), Meksika'nın güneyinde Tenejapa kırsalında yaşayan Tzeltalca konuşurlarının birbirleriyle etkileşim halindeki doğal konuşmalarını video kaydı yaparak analiz etmiştir. Brown, Coleman ve Kay'in (1981) yalan unsurları açısından; Tzeltal kültüründe bir ifadenin yanlış olmasının yalanı değerlendirmedeki en güçlü unsur olarak göründüğünü ifade etmiştir. Konuşucunun yanlışlıkla doğru olarak düşündüğü ifadesinin sonradan yanlış olduğunu fark ettiği bir durum yaşanabileceği için konuşucunun ifadesinin yanlış olduğuna inanması, en zayıf unsur olarak görülmektedir. Ayrıca, kandırma niyeti unsurunun küçük çocukların davranışlarını kontrol edebilmek için söylenen tehdit edici yalanlarda açıkça yer aldığı ifade edilmiştir (Brown, 2002: 269-270).

1.6.2. Türkçede Yapılan alışmalar

Literatürde çoğunlukla din, psikoloji, felsefe gibi disiplinler tarafından ele alındığı görülen yalan olgusunun dilsel boyutta analiz edildiği Türkçe çalışmaların sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Bir çalışmada divan edebiyatının söz varlığında yalanı inceleyen Akpınar, divan şiirlerinde yalanın nasıl kullanıldığına dair örnekler sunarak açıklama getirmiştir (Akpınar, 2014). Bir başka çalışmada, halk ağzında yalan ve yalancı anlamında kullanılan sözcükler Derleme Sözlüğü taranarak incelenmiş ve toplam 176 sözcük ve sözcük öbeği tespit edilmiştir. Ayrıca çalışmada, tek bir sözcüğün anlamını ifade eden birçok farklı yapının yer almasının Türkçenin sözcüksel zenginliğinin göstergesi olduğu dile getirilmiştir (zbek, 2020). Karaman ve Alsan'ın (2018) "Edimbilimsel Yöntemlerle Dilsel Gerçeklik ve Doğruluk zmlemesi: ocuk İstismar Duruşmalarında Yalan Tespiti" adlı çalışmalarında üç farklı cinsel istismar duruşmasına ait sanık, tanık ve mağdur ifadeleri Grice'ın nitelik, nicelik, bağıntı ve tutum kuralları çerçevesinde analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda yalan tespiti için Grice kurallarının göz önünde bulundurulabileceği ifade edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölüm araştırmanın amacı, önemi ve problemleri, araştırmanın sayıltıları ve sınırlılıkları hakkında bilgiler içermektedir. Ayrıca, araştırmada kullanılan yöntem, araştırmanın çalışma grubu, araştırmada kullanılan veri toplama aracı, veri toplama süreci ve verilerin analizinin nasıl gerçekleştirildiğine dair açıklamalara yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Amacı

İnsanlar hayatı boyunca karşılaştığı yalan ile gerçeği ayırt edebilme çabası içinde yalanın ne olduğunu anlayamaya ve yalanı tanımlamaya çalışmaktadır. Yalanı Öntür Kuramı (Rosch, 1973) bakış açısıyla tanımlayan Coleman ve Kay (1981), yalanın öntür anlambilimsel analizini gerçekleştirmiştir. Bu araştırmada, Türkçe ‘yalan’ kavramının anlambilimsel ve edimbilimsel çerçevede analizini gerçekleştirerek yalanın niteliklerini tespit etmek amaçlanmıştır. Coleman ve Kay’in metodolojisi izlenerek Türkçede ‘yalan’ kavramının tanımı irdelenecek ve Türkçe ana dil konuşurlarının yalanı nasıl yorumladığı ve yalanı yorumlamada diğer dil konuşurlarıyla benzer bir yol izleyip izlemedikleri belirlenmeye çalışılacaktır.

2.2. Araştırmanın Önemi

Yalan edimi ile din, psikoloji, felsefe gibi alanların çalışma konularından biri olarak literatürde sıklıkla karşılaşılmaktadır ancak yalana ilişkin sınırlı sayıda dilsel araştırmalar olduğu görülmektedir. Coleman ve Kay’in (1981) yalanın öntür anlambilimsel analizini gerçekleştirdiği çalışması, sonraki araştırmalara öncülük etmiştir (Cole, 1996; Hardin 2010; Eichelberger 2012; Adha 2020). Arapça, İspanyolca, Endonezce gibi farklı dillere uyarlandığı görülen Coleman ve Kay çalışmasının daha önce yapılmış bir Türkçe uyarlamasına rastlanılmaması yürütülen bu çalışmanın önemini göstermektedir. Dolayısıyla bu çalışma, Türkçe üzerine

yapılabilecek benzer dilbilim araştırmaları için bir örnek olabilme niteliği taşıyacaktır.

2.3. Araştırma Problemi

Coleman ve Kay'in (1981) 'lie' (yalan) sözcüğünü tanımlamada benimsedikleri anlambilimsel öntür (semantic prototype) görüşüne göre, yalan derecelendirilebilen bir niteliktedir. Güçlü bir yalanın sahip olduğunu söyledikleri öntürsel üç unsur bulunmaktadır: Yanlış ifade, ifadenin yanlış olduğuna dair inanç ve kandırma niyeti. Bu unsurların yalnızca birini veya ikisini barındıran ifadeler de yalan olarak değerlendirilebilir ancak daha az bir dereceye sahiptir. Coleman ve Kay'in sundukları yalanın öntür unsurlarının farklı kombinasyonlarını içeren kısa hikâyelerin Türkçeye uyarlanarak ve ana dili Türkçe olan katılımcılara sunularak katılımcıların, hikâyelerde yer alan ifadelerin yalan olma durumlarını 7'li likert tipi ölçek üzerinden değerlendirecekleri bu araştırmada, Türkçe ana dili konuşurlarının yalanı ne şekilde değerlendirdiği aşağıda belirtilen problemler odağında aydınlatılmaya çalışılacaktır.

2.3.1. Alt Problemler

Bu araştırmada aşağıdaki problemlere yanıt aranmıştır:

- 1) Türkçe 'yalan' sözcüğü Coleman ve Kay'in tanıttığı yalanın öntür unsurlarını barındırıyor mu?
- 2) Barındırıyorsa, bu unsurların önem sıralaması ne şekildedir?
- 3) Türkçe ana dil konuşurları yalan içeren durumları diğer dillerin konuşurlarıyla benzer şekilde değerlendirmekte midir?

2.4. Sayıtlar

- Türkçe uyarlaması gerçekleştirilen Coleman ve Kay'in Yalan Ölçeğinin (1981) uygulandığı bu araştırmada, katılımcıların verdikleri yanıtlarda dürüst ve samimi oldukları varsayılmıştır.

- Coleman ve Kay'in sunduğu yalanın öntür unsurlarının varlığının Arapça, İspanyolca, Endonezce dillerinde yapılan çalışmalarda desteklendiği görülmektedir. Bu araştırmaya yalanın öntür unsurlarının Türkçede de var olduğu sayılısıyla yola çıkılmıştır.

2.5. Sınırlılıklar

Covid-19 pandemisi sırasında derslerin çoğunlukla çevrim içi yürütüldüğü dönemde, veriler hem yüz yüze hem de çevrim içi anket yoluyla toplanmıştır. Derslere çevrim içi katılan öğrencilere, anket link üzerinden iletilerek uygulama gerçekleştirilmiştir. Yüz yüze ulaşılabilen öğrencilere ise anket ders saatleri içinde veya sınav çıkışlarında uygulanmıştır. Verilerin toplanması için uygun örnekleme tekniği tercih edildiğinden, elde edilen sonuçlar uygulamalara katılan İstanbul Üniversitesi Dilbilimi Bölümü öğrencileriyle sınırlıdır.

2.6. Araştırma Deseni

Bu araştırmada, belirlenen hedeflere ulaşabilmek için nicel ve nitel verilerin eş zamanlı olarak bir arada kullanıldığı Karma Yöntem (Mixed Method) uygulanmıştır. Karma yöntem, elde edilen nicel ve nitel verilerin analiz edilerek ve bir bütün halinde değerlendirilerek tek bir yöntemin kullanımına göre daha fazla yarar sağlanacağı görüşüne dayalı bir yöntemdir (Creswell, 2014: 3).

Yalan unsurlarının farklı kombinasyonlarından oluşan 8 kısa hikâyenin yer aldığı 7'li likert tipi ölçeğin katılımcılara sunularak katılımcıların değerlendirme yapmaları ve seçimlerine ilişkin neden ve görüşlerini belirtmeleri istenen bu çalışmada, nicel verileri açıklamada destekleyici olması amacıyla nitel veriler toplanmıştır.

2.7. Araştırma Grubu

Bu araştırmanın katılımcılarını 2021-2022 akademik yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dilbilimi Bölümünde lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde öğrenim gören, Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formunda araştırmaya katılım sağlayacağına dair onay veren, ankette yer alan soruların

tamamını yanıtlayan ve ana dili Türkçe olan katılımcılar oluşturmaktadır. Bu araştırmada katılımcılara, seçkisiz olmayan örnekleme tekniklerinden uygun örnekleme tekniği kullanılarak ulaşılmıştır. Sosyal bilimlerde en sık kullanılan tekniklerden biri olan uygun örneklemede araştırmaya gönüllü olarak katılacağını belirten, kolaylıkla ulaşılabilecek katılımcılar dâhil edilir (Gravetter ve Forzano, 2012). Pandemi koşulları göz önünde bulundurularak katılımcılara hızla ve kolaylıkla ulaşmak istendiğinden, uygun örnekleme tekniği tercih edilmiştir. Ulaşılan toplam 127 katılımcıdan kontrol sorularını doğru yanıtlamayan 15 kişi ile soruların tamamını yanıtlamadığı görülen 5 kişi çalışmaya dâhil edilmemiştir. Dolayısıyla, çalışmada değerlendirilmek üzere yaşları 18-43 arasında değişen, 64'ü kadın (%60) ve 43'ü erkek (%40) olmak üzere toplam 107 katılımcıdan veri elde edilmiştir. Çalışmaya dâhil edilen katılımcıların 93'ü lisans (%87), 11'i yüksek lisans (%10) ve 3'ü doktora düzeyinde (%3) öğrenim görmektedir.

2.8. Veri Toplama Aracı

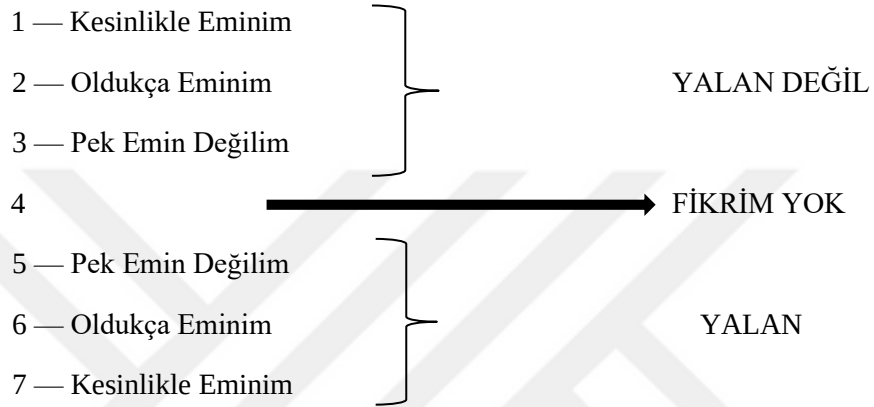
Araştırmanın verileri, Google Forms aracılığıyla oluşturulan anketin katılımcıların ulaşılabilirliğine bağlı olarak hem çevrim içi hem de yüz yüze uygulanmasıyla elde edilmiştir. Anket cinsiyet, yaş ve sınıf düzeyi bilgilerine yönelik soruları içeren Demografik Bilgi Formu ve araştırmacı tarafından Türkçe uyarlaması gerçekleştirilen Coleman ve Kay'ın (1981) Yalan Ölçeği formundan oluşmaktadır.

2.8.1. Coleman ve Kay'ın Yalan Ölçeği (1981)

Coleman ve Kay (1981) öntürel analizini yapmış oldukları yalan tanımında üç unsurdan söz etmiştir: Yanlış ifade, ifadenin yanlış olduğuna dair inanç ve kandırma niyeti. 'Konuşucunun doğru olmayan bir ifadede bulunması, ifadesinin yanlış olduğuna inanması ve karşısındaki kişiyi kandırma niyetinin olması' unsurlarının tamamını içeren ifadeler tam bir yalan olarak değerlendirilebilirken; unsurlardan yalnızca birini veya ikisini içeren ifadelerin 'daha az' yalan olma derecesine sahip olduğu söylenebilir.

Coleman ve Kay, geliştirdikleri yalan ölçeği üzerinden öne sürdükleri öntürel yalan tanımını test etmişlerdir. Katılımcılardan yalanın öntür unsurlarının

farklı kombinasyonlarını içeren 8 kısa hikâyeyi 1'den 7'ye kadar değişen puanlamayla derecelendirmeleri istenmiştir. Katılımcılara her hikâyedeki ifadenin yalan olma derecesi ve vermiş oldukları yanıtta çoğu katılımcının hemfikir olacağından emin olma derecesi sorulmaktadır. Ölçek puanlaması Şekil 2.1'de gösterilmiştir.

Şekil 2.1: Coleman ve Kay'in yalan ölçeği (1981: 30).

Ölçekte yer alan maddeler yalan unsurlarının farklı kombinasyonlarından oluşan, Coleman ve Kay'in (1981) çalışmasındaki kısa hikâyelerdir. Günlük hayattan örnekler sunan 8 hikâyeden Hikâye 1, tüm yalan unsurlarını barındıran (yanlış ifade, ifadenin yanlış olduğuna dair inanç ve kandırma niyeti) ve tam bir yalan örneği gösteren kontrol sorusudur. Tipik bir doğru ifade örneği sunan Hikâye 2 ise, hiçbir yalan unsuru içermeyen diğer kontrol sorusudur. Hikâye 1 ve Hikâye 2 kontrol sorularına hatalı yanıt veren katılımcıların yanıtları çalışmaya dâhil edilmemiştir.

Hikâye 3'ten Hikâye 8'e kadar tüm hikâyeler yalan unsurlarının farklı kombinasyonlarını barındırmaktadır. Hikâyelerde yer alan ifadelerin gerçekte yanlış olup olmaması, konuşmacının ifadesinin yanlış ya da doğru olduğuna inanması ve karşısındaki kişiyi kandırma niyetine sahip olması veya olmaması unsurları çeşitli şekillerde hikâyelerde bulunmaktadır. Ayrıca, her hikâye için katılımcıların hikâye ile ilgili yorumlarını ve seçimlerinin nedenlerini belirteceği bir açıklama kısmı bulunmaktadır. Elde edilen nitel veriler, nicel verileri yordamada destekleyici olmaktadır.

Ankette yer alan tüm kısa hikâyelerde karakter adlarının ve bazı ögelerin dilsel ve kültürel açıdan Türkçeye uyarlanması sağlanmıştır.

2.8.2. Coleman ve Kay'in Yalan Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması

Bu çalışmada, Coleman ve Kay (1981) çalışmasının Türkçe uyarlaması gerçekleştirilmiştir. Uyarlama genel olarak, bir dilde geliştirilen bir ölçeğin bir başka dil ve kültüre uygulanmak üzere uygun hale getirilmesi işlemi ifade eder ve farklı dil ve kültürdeki bir ölçeğin hedeflenen dil ve kültüre uygunluğuna karar verilmesi, çevirmenlerin belirlenmesi, yapılan çevirilerin değerlendirilmesi için uygun bir tasarımın belirlenmesi, ölçekte gerekli değişikliklerin yapılarak çevirinin uygulanması, eşdeğerlik ve diğer güvenirlik çalışmalarının yapılması gibi birden fazla aşamanın gerçekleştirilmesini gerekli kılar (International Test Commission, 2017: 6-7).

Uyarlama için önem taşıyan çeviri aşamasıyla alakalı esas nokta, ölçek ögelerinin anlam kaybı olmaksızın kaynak dilden hedef dile aktarımını sağlamaktır. Ancak anlam kaybının yaşanması kaçınılmaz görülmektedir (Iliescu, 2017: 356). Dillerin sahip olduğu biçimsel farklılıklar, yapılan çevirilerde aktarılacak anlamın korunması için birtakım biçimsel değişikliklerin yapılmasını gerektirir (Nida ve Taber, 1969: 5). Ölçek çevirilerinde de ölçeğin formundan ziyade amacı doğrultusunda hareket edilmelidir. Yapılan çevirilerde ögelerin biçimsel ve anlamsal kontrolünü sağlamak amacıyla geliştirilen farklı yöntemler bulunmaktadır (Iliescu, a.g.e., s. 356).

2.8.2.1. Çeviri-Geri Çeviri Yöntemi

Bu çalışmanın uyarlama aşamasında, ölçek çevirilerinde yaygın olarak karşılaşılan ve Brislin (1970) tarafından tanıtilen Çeviri-Geri Çeviri (Translation-Backtranslation) yönteminden yararlanılmıştır. Çeviri-Geri Çeviri yöntemi temelde üç adımdan oluşmaktadır. Öncelikle her iki dili iyi derecede bilen bir kişi ölçek maddelerini kaynak dilden hedef dile çevirir. Ardından, her iki dile hâkim ve orijinal

formu görmemiş olan bir başka kişi tarafından, hedef dile çevirisi yapılmış formun kaynak dile geri çevirisi yapılır. Son olarak ise orijinal ölçek ile kaynak dile geri çevirisi yapılmış form karşılaştırılarak görülen farklılıklar değerlendirilir, gerekli görüldüğünde aynı adımlar tekrarlanır (Brislin, 1970: 186; Iliescu, 2017: 358).

2.8.2.1.1. Çeviri-Geri Çeviri Yönteminin Uygulanması: Aşamalar

Coleman ve Kay'ın Yalan Ölçeğinin (1981) Türkçeye uyarlanmasıyla yararlanılan Çeviri-Geri Çeviri yöntemi için sırasıyla şu adımlar izlenmiştir: Çevirmenlerin belirlenmesi ve bilgilendirilmesi, kaynak (orijinal) dilden hedef dile çeviri, çeviri değerlendirmesi, hedef dilden kaynak (orijinal) dile geri çeviri, orijinal ölçek ile yapılmış olan geri çevirisinin karşılaştırılması, gerekli düzenlemelerin yapılması ve pilot formun hazırlanması (Iliescu, a.g.e., s. 359).

Çevirmenlerin-Uzmanların Belirlenmesi

Çeviri ve uyarlama aşamalarında yer alacak uzmanlar kaynak ve hedef dile, her iki kültüre hâkim; ölçeğin içeriği ve ölçme ilkelerini bilen kişiler olarak tanımlanmıştır (Savaşır, 1994: 28; ITC, 2017: 7). Bu çalışmada, uyarlama aşamalarını uygulamak üzere her iki dil ve kültüre hâkim toplam 12 kişiden (çevirmen ve uzman) destek alınmıştır. Her bir aşama için önceden belirlenen 3'er kişilik gruplar oluşturulmuş ve gruplara her aşama öncesinde gerekli bilgilendirmeler yapılmıştır.

Kaynak Dilden Hedef Dile Çeviri (İngilizce-Türkçe)

Orijinal ölçeğin (İngilizce) hedef dile (Türkçe) çevirisinin gerçekleştirildiği ve uyarlamanın kritik aşaması olarak görülen bu süreçte, ikisi Dilbilim bölümünde yüksek lisans yapmakta olan İngiliz Dilbilimi bölümü lisans mezunu toplam 3 İngilizce öğretmeni çevirmen olarak yer almıştır. Çeviri süreci ve bu süreçte dikkat edilmesi gereken hususlar üzerinden çevirmenlerle ayrı ayrı görüşmeler ve bilgilendirmeler yapılmıştır. Birbirinden bağımsız olarak gerçekleştirilen çevirilerin ardından, çevirileri değerlendirmek üzere 3 uzman görüşü alınmıştır. Uzmanlardan

ikisi İngilizce öğretmeni, biri ise İstanbul Üniversitesi Dilbilimi Bölümünde yüksek lisans yapmakta olan Türk dili okutmanıdır. Uzmanlardan alınan dönütler doğrultusunda hedef dile çevirisi gerçekleştirilen ölçek tek bir form haline getirilmiştir.

Bu aşamada, birkaç noktada Türkçeye ve Türk kültürüne uygunluk dikkate alınarak düzenlemeler yapılmıştır. Tüm hikâyelerde adı geçen kişi adları Türk kültüründe tercih edildiği görülen adlarla değiştirilmiştir. Orijinal ölçekteki 2. hikâye ‘golf’ sporu üzerinden kurgulanmıştır. Yapılan değerlendirmede, golf sporunun Türk kültüründe yaygın sporlar arasında yer almadığı ve ‘futbol’ sporunun kültürel açıdan çok daha uygun olduğu görüşlerine dayanarak, hikâyenin olay örgüsü Türkçe çevirisinde ‘futbol’ üzerinden kurgulanmıştır. Ölçekte 3 numaralı hikâyede geçen ‘candy store’ ifadesi için çevirilerde ‘şeker dükkânı’ ve ‘şekerci dükkânı’ ifadeleri karşılık olarak kullanılmış ve uzman görüşleri sonrasında ‘şekerci’ sözcüğünün kullanılması uygun görülmüştür. 4. hikâyede geçen ‘arithmetic’ ifadesi için Türkçe çevirilerde kullanılmış olan ‘aritmetik’ sözcüğü yerine daha yaygın ve anlaşılır olarak değerlendirilen ‘matematik’ sözcüğü tercih edilmiştir. Son olarak ölçekte yer alan 6. hikâyede ise, adı mononucleosis olarak geçen hastalığın Türkçe karşılığı için çevirilerde kullanılmış olan ‘mononükleoz’ teriminin Tıp jargonuna ait olması ve hedef kitle tarafından anlaşılabilirliğinin düşük olacağı yönünde uzman görüşü alınması nedeniyle, günlük hayatta daha yaygın görülen bir hastalığın adı olan ‘grip’ sözcüğünün kullanılmasına karar verilmiştir. Orijinal ölçeğin Türkçe çevirisinin yapılan düzenlemeler sonrasında tek bir form haline getirilmesiyle geri çeviri aşaması başlatılmıştır.

Hedef Dilden Kaynak Dile Geri Çeviri (Türkçe-İngilizce)

Çalışmanın bu aşaması, araştırmanın içeriği ve araştırma kapsamında kullanılacak olan orijinal ölçekle ilgili bilgi sahibi olmayan çevirmenler tarafından hedef dile çevirisi yapılmış ölçeğin kaynak dile geri çevirisinin gerçekleştirilmesi işleminden oluşmaktadır. Bu aşamanın uygulanmasıyla kaynak dilden hedef dile yapılan çevirinin kontrolü sağlanarak yapılan çevirinin kalitesini artırmak amaçlanmıştır. Geri çeviri aşamasını tamamlamak üzere, orijinal ölçekten habersiz olan ikisi İngiliz Dilbilimi lisans mezunu toplam 3 İngilizce öğretmeni tarafından

Türkçe çevirisi yapılmış hikâyelerin İngilizceye geri çevirisi sağlanmıştır. Daha sonra, elde edilen geri çevirileri değerlendirmek üzere 2 İngilizce öğretmeni görev almıştır. Yapılan değerlendirmelerin ardından ortak bir geri çeviri formu oluşturulmuştur.

Orijinal Ölçek ve Geri Çevirisinin Karşılaştırılması (İngilizce-İngilizce)

Bu aşamada, orijinal ölçek ile kaynak dile geri çevirisi yapılmış olan form İngiliz Dilbilimi lisans mezunu ve çevirmen olan bir uzman tarafından karşılaştırılmış ve çeviri üzerinde dilbilgisel açıdan gerekli görülen birkaç noktada değişiklik yapılmıştır ve ölçeğe son şekli verilmiştir. Yapılan son değerlendirmeler, elde edilen ölçeğin asıl ölçek ile tutarlı olduğuna yönelik olmuştur.

Dilsel Eşdeğerlik

Bu aşamada orijinal ölçek ve Türkçe uyarlaması yapılmış form her iki dili de çok iyi bilen 59 katılımcıya çevrim içi uygulanarak iki form arasındaki dilsel eşdeğerliği sınamak ve ölçekte yer alan ifadelerin anlaşılabilirliğini ve işlevsel açıdan uygunluğunu tespit etmek amaçlanmıştır. Önce İngilizce, sonra Türkçe form uygulanmıştır. Veriler toplanırken katılımcıların görüşleri de alınarak ölçek üzerinde anlamayı zorlaştıracak problemleri noktalar belirlenmeye çalışılmıştır.

Elde edilen nitel veriler katılımcıların Türkçe formu akıcı ve anlaşılır bulunduğunu göstermektedir. Nicel veriler için korelasyon analizi yapılmıştır. Korelasyon analizi temelde, değişkenler arasında bir ilişkinin var olup olmadığını gösterir ve değişkenlerin ilişkisel tutarlılıkları hakkında bilgi verir (Güçlü, 2020: 147-148). Orijinal ölçek ve Türkçeye uyarlanmış formdan elde edilen veriler arasındaki korelasyona bakılarak dilsel eşdeğerlik açısından istatistiksel değerlendirme yapılmıştır. Bu doğrultuda, korelasyon yöntemlerinden, sıralama ölçekli değişkenler arasındaki ilişkinin derecesini gösteren (A.e., s. 157) Kendall'ın Tau-B korelasyon katsayısı kullanılmıştır.

Botsch (2011) katsayının .10 ve daha az olduğu bir ilişkinin 'çok zayıf'; .10 ile .19 aralığındaki bir ilişkinin 'zayıf'; .20 ile .29 aralığındaki bir ilişkinin 'orta düzey'; .30 ve üzeri bir ilişkinin ise 'güçlü' olarak yorumlanabileceğini ifade etmiştir. Her maddeye ilişkin Kendall Tau-B korelasyon analizi sonuçları EK-1'de

verilmiştir. Tüm maddelerin (toplam 8 hikâye) korelasyon katsayılarının .48 ile .68 arasında olduğu görülmüştür. Bu durumda, İngilizce ve Türkçe formlar arasında istatistiksel olarak güçlü bir ilişki olduğu ve dilsel eşdeğerliğin sağlandığı anlaşılmaktadır.

2.8.2.1.2. Ön Uygulama Sonrasında Veri Toplama Aracı

Uyarlaması gerçekleştirilen Coleman ve Kay'in hikâyeleri ve içerdiği unsurlar aşağıda sunulmaktadır (Katılımcılara sunulan anket formunda hikâyelerin içerdiği unsurlar verilmemiştir):

- H1.** Ahmet, Aslı'nın misafirlerine sunmak için hazırladığı keki yemiştir. Aslı, Ahmet'e sorar: "Keki yedin mi?" Ahmet cevap verir: "Hayır." Ahmet yalan söyledi mi? (Unsurlar: [+yanlış ifade], [+ yanlış olduğuna dair inanç], [+kandırma niyeti], tipik bir yalan)
- H2.** Savaş ve Okan, Berk'in topuyla futbol oynuyordur. Okan, Berk'in topunu patlatır. Berk arkadaşlarının yanına geldiğinde topunu patlamış olarak görünce "Savaş, topumu sen mi patlattın?" diye sorar. Savaş "Hayır, Okan yaptı." şeklinde cevap verir. Savaş yalan söyledi mi? (Unsurlar: [- yanlış ifade], [- yanlış olduğuna dair inanç], [- kandırma niyeti], hiçbir unsur yok/ yalan değil)
- H3.** Poyraz bilardo salonuna gitmek için şekericiyi geçmesi gerektiğini düşünür ancak şekerici taşındığı için yanılır. Poyraz'ın annesi bilardoyu uygun görmemektedir. Poyraz bilardo salonuna gitmek niyetiyle evden çıkarken annesi ona nereye gittiğini sorar. Poyraz "Şekericiye gidiyorum." der. Poyraz yalan söyledi mi? (Unsurlar: [+ yanlış ifade], [- yanlış olduğuna dair inanç], [+ kandırma niyeti])
- H4.** Bir sabah Melike, matematik sınavına çalışmadığı için okula gitmek istemez. Annesine "Hastayım." der. Annesi ateşini ölçer ve Melike kendisinin gerçekten hasta olduğunu öğrenince şaşırır. Günün ilerleyen saatlerinde kızamığa yakalanır. Melike yalan söyledi mi? (Unsurlar: [- yanlış ifade], [+ yanlış olduğuna dair inanç], [+ kandırma niyeti])

- H5.** Selim patronunun evinde akşam yemeğine davet edilmiştir. Kimsenin zevk almadığı bir akşamın ardından Selim, ev sahibesine “Teşekkürler, şahane bir partiydi.” der. Selim aslında şahane bir parti olduğunu düşünmüyor ve kimseyi iyi vakit geçirdiğine inandırmaya çalışmıyor. Daha çok, inanacağını düşünmese de patronunun eşine güzel bir şeyler söylemekle ilgileniyor. Selim yalan söyledi mi? (Unsurlar: [+ yanlış ifade], [+ yanlış olduğuna dair inanç], [- kandırma niyeti], standart sosyal yalan)
- H6.** Levent ve Merve yakın zamanda flört etmeye başlamıştır. Ozan, Merve’nin eski erkek arkadaşındır. Bir akşam Levent, Merve’ye sorar: “Bu hafta Ozan’ı gördün mü?” Merve cevap verir: “Ozan iki haftadır grip.” Hakikaten Ozan iki haftadır griptir fakat Merve’nin önceki akşam Ozan’la randevusu olduğu da doğrudur. Merve yalan söyledi mi? (Unsurlar: [- yanlış ifade], [- yanlış olduğuna dair inanç], [+ kandırma niyeti])
- H7.** İki hasta tekerlekli sandalyeyle ameliyathaneye alınmayı bekliyordur. Doktor hastalardan birini işaret ederek “Tarık apandisit ameliyatı için mi yoksa bademcik ameliyatı için mi burada?” diye sorar. Kübra Hemşire çizelgeleri az önce okumuştur. İşini elinde tutmak için endişeli olmasına rağmen, çizelgelerle ilgili kafa karışıklığı yaşar ve “Apandisit ameliyatı.” şeklinde cevap verir. Aslında zavallı Tarık çizelgeye bademcik ameliyatı olarak yazılmıştır. Kübra Hemşire yalan söyledi mi? (Unsurlar: [+ yanlış ifade], [- yanlış olduğuna dair inanç], [- kandırma niyeti])
- H8.** Osman’ın şampiyonluk maçı biletleri vardır ve övünerek biletleri patronuna gösterir. Patronu “Dinle Osman, işe gelmeyeceğin herhangi bir gün bundan daha iyi bir bahanen olmalı.” der. Osman, “Tamam patron.” der. Maç günü Osman iş yerini arar ve patronuna “Bugün işe gelemeyeceğim patron çünkü hastayım.” der. İşe bakın ki, Osman maça gidemez çünkü uyandığında yaşadığı basit bir karın ağrısı daha sonra gıda zehirlenmesine dönüşmüştür. Yani Osman iş yerini arayıp hasta olduğu için işe gidemeyeceğini söylediğinde gerçekten de hastaydı. Osman yalan söyledi mi? (Unsurlar: [- yanlış ifade], [+ yanlış olduğuna dair inanç], [- kandırma niyeti])

Hikâyelerde bulunan yalan unsurları Tablo 2.1’de özetlenmiştir (‘+’ sembolü hikâyede bulunan unsur; ‘-’ sembolü hikâyede bulunmayan unsur göstermektedir.).

Tablo 2.1: Hikâyelerdeki yalan unsurları (Coleman ve Kay, 1981: 32).

Hikâye	Yanlış İfade	İfadenin Yanlış Olduğuna Dair İnanç	Kandırma Niyeti
1	+	+	+
2	-	-	-
3	+	-	+
4	-	+	+
5	+	+	-
6	-	-	+
7	+	-	-
8	-	+	-

2.9. Veri Toplama Süreci

Veri toplama süreci öncesinde İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan gerekli izin alındıktan sonra, araştırma kapsamında kullanılan ölçeğin Türkçe uyarlaması yapılmış ve Google Forms üzerinden hazırlanan anket uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Dilbilimi bölümü öğrencilerine anketi uygulamak amacıyla, İ.Ü. Dilbilimi Bölümüne ulaşarak derslerde ve öğrenci WhatsApp gruplarında ankete ilişkin gerekli bilgilerin öğrencilere duyurulması sağlanmıştır. Yapılan duyuruların ardından, Covid-19 pandemi koşullarına bağlı olarak derslerin çevrim içi ağırlıklı yürütülmesi nedeniyle yüz yüze ulaşılabilen katılımcılara ders esnasında veya sınav çıkışlarında, yüz yüze iletişimin mümkün olmadığı katılımcılara ise çevrim içi anket adresi iletilerek verilerin toplanması sağlanmıştır. Uygulanan ankete katılım sağlayan öğrenciler, araştırmaya gönüllü olarak katıldıklarını ifade eden Bilgilendirilmiş Onam Formu'nu okuyarak onaylamışlardır. Test-tekrar test yönteminin uygulandığı bu araştırma iki uygulamadan oluşmaktadır. Birinci uygulama gerçekleştirildikten 4 hafta sonra ikinci uygulama yapılmıştır.

2.10. Verilerin Analizi

Veriler, SPSS (Statistical Package for Social Sciences) 26 istatistik programı kullanılarak analiz edilmiştir. Coleman ve Kay'in (1981) çalışmasında yer alan ve daha fazla yalan unsuru barındıran hikâyenin katılımcıların çoğundan eşit veya daha yüksek puan alacağını öne sürdüğü hipotezi, parametrik olmayan tek örneklem testlerinden Binom testi aracılığıyla test edilmiştir.

Güvenirlik, tekrarlı ölçümler yapılarak aynı sonuca ulaşabilmektir (Wainer, 1990). Güvenirlik hesaplama yöntemlerinden Test-Tekrar Test yönteminde, bir test aynı gruba belirli bir ara verdikten sonra yeniden uygulanır ve elde edilen puanlar arasındaki korelasyon uygulanan testin farklı zamanlarda ne derece kararlı bir ölçüm yaptığına ilişkin bilgi verir (Büyüköztürk, 2020: 182). Bu araştırmada kullanılan ölçeğin test-tekrar test güvenilirliğine bakılmıştır. İlk uygulamadan 4 hafta sonra ikinci uygulama yapılmıştır. Parametrik olmayan istatistik yöntemlerinden biri olan Kendall'ın Tau-B korelasyonu, değişkenlerden en az birinin sıralı olduğu durumlarda değişkenler arasındaki ilişkinin yönü ve derecesini gösterir (Güçlü, 2020). Bu araştırmada test- tekrar test uygulamalarının ardından puanlar arasındaki ilişkinin analizi için Kendall'ın Tau-B korelasyonu kullanılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu bölümde elde edilen araştırma bulguları ve bulgulara ilişkin yorumlar sunulmuştur. Öncelikle nicel veriler istatistiksel açıdan değerlendirilmiş ve ardından nitel veriler yorumlanarak Türkçe ‘yalan’ sözcüğünün Coleman ve Kay’ın (1981) öne sürdüğü yalanın öntürsel tanımını destekler nitelikte olup olmadığı anlaşılmaya çalışılmıştır.

3.1. Bulgular

Ankete, ana dili Türkçe olan 36’sı çevrim içi olarak, toplamda 127 kişi katılım sağlamıştır. Ankette yer alan 1 ve 2 numaralı hikâyeler sırasıyla, tüm unsurları içeren tam bir yalan ve hiçbir unsur içermeyen yalan olmayan durumlardan oluşmaktadır. Kontrol amaçlı hazırlanmış olan hikâye 1 ve 2’ye doğru yanıt vermeyen 15 katılımcının yanıtları çalışmaya dahil edilmemiştir. Hikâye 1’de Ahmet, misafirler için hazırlanan keki yemiş ancak yemediğini söylemiştir. Hikâye 1’in yalan içermediğine dair puanlama yapan katılımcılar, Ahmet’in hangi keki yediğinin ve kekin tamamının bitmiş olup olmadığının belirsiz olduğunu, keki hikâyede bahsi geçmeyen bir başka kişinin yeme ihtimalinin bulunduğunu ifade etmiştir. Savaş ve Okan’ın Berk’in topuyla futbol oynadığı bir durumu sunan Hikâye 2’de, Okan’ın topu patlatması ve ardından topu kendisinin mi patlattığı sorulan Savaş’ın, topu Okan’ın patlattığına dair doğru bir bilgi vermesi söz konusudur. Hikâye 2 için ‘yalan’ olarak değerlendirme yapan kimi katılımcılar, Savaş’ın topu patlattığını ancak kendini korumak için inkâr ederek suçu Okan’a attığını ve olayın tümünü anlatmadığını düşündüklerini ifade etmişlerdir. Topun Okan tarafından patlatıldığı bilgisinin hikâye içerisinde verilmesine rağmen yapılan bu açıklamalar, dikkatsiz okuyarak değerlendirme yapan katılımcıların olduğunu göstermektedir. Hikâye 2’nin yalan içermediğine dair puanlama yapan ancak emin olmadıklarını belirten kimi katılımcılar ise, Okan ve Savaş’ın birlikte oynadığı topun patlamasında her ikisinin de payı olduğunu düşündüklerini dile getirmişlerdir. Ayrıca, ankette yer

alan tüm soruları yanıtlamaları beklenen tüm katılımcılardan bu koşulu sağlamadığı görülen 5 katılımcının yanıtları kabul edilmemiştir.

Çalışmada analizi gerçekleştirilen toplam 107 katılımcıya ait veri bulunmaktadır. Katılımcıların her bir hikâye için vermiş oldukları puanların ortalamaları alınmıştır. Türkçe ana dil konuşurlarının hikâyelerdeki yalan durumuna ilişkin değerlendirmeleri Tablo 3.1’de görülmektedir.

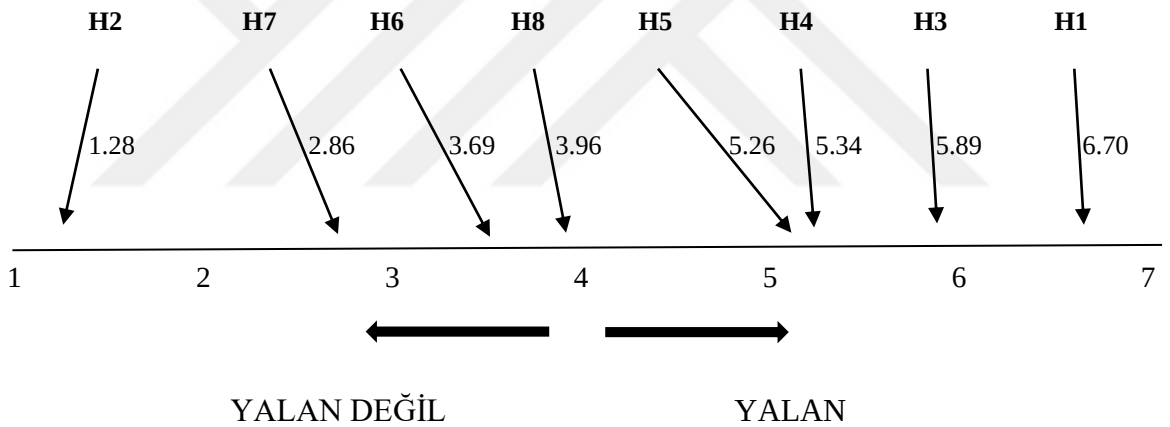
Tablo 3.1: Hikâyelerin ulaştığı ortalamalar.

Hikâye	Yalan Unsurları	Türkçe Çalışması (Ort.)
1 (Kek)	(+ + +)	6.70
2 (Futbol Topu)	(- - -)	1.28
3 (Bilardo)	(+ - +)	5.89
4 (Matematik Sınavı)	(- + +)	5.34
5 (Parti)	(+ + -)	5.26
6 (Eski Erkek Arkadaş)	(- - +)	3.69
7 (Hemşire)	(+ - -)	2.86
8 (Şampiyonluk Maçı)	(- + -)	3.96

Tablo 3.1’de sunulan ortalamalar, katılımcıların her hikâyenin ne derece yalan içerdiğine ve seçimleri konusunda çoğu katılımcının kendileriyle aynı fikirde olduklarından emin olma derecelerine göre vermiş oldukları puanlardan elde edilmiştir. 1-7 arasında değerden oluşan ortalamalara göre, tam bir yalan içeren hikâyenin ortalamasının 7 olması beklenmektedir.

Tablo 3.1’de 6.70 ortalama ile kontrol sorularından tüm yalan unsurlarını içeren Hikâye 1’in en yüksek yalan puanı elde ettiği görülmektedir. Herhangi bir yalan unsuru bulunmayan ve diğer kontrol sorusu olan Hikâye 2 ise, 1.28 ortalama ile en düşük yalan puanına sahip olmuştur. Hikâye 6 ve Hikâye 8’in, sırasıyla 3.69 ve 3.96 ortalamalarıyla yalan değerleri arasında orta bir değer aldıkları görülmüştür. Katılımcıların söz konusu hikâyeleri değerlendirmede kararsızlık yaşadıkları söylenebilir (Hikâye 6 ve 8 ile ilgili açıklamalara 3.2.Tartışma bölümünde değinilmiştir).

Şekil 3.1’de hikâyelerin puan ortalamalarına göre yalan düzeyleri soldan sağa artan ‘yalan çizgisi’ üzerinde gösterilerek sıralamaları belirlenmiştir.

Şekil 3.1: Hikâyelerin ulaştıkları ortalamaların yalan çizgisinde gösterimi.

Yalan çizgisine göre, yalan olma niteliği en az olan hikâye en solda (yalan değil yönünde), tam bir yalan örneği gösteren hikâye ise en sağda (yalan yönünde) yer almaktadır. Coleman ve Kay (1981), yalan unsuru daha az olan hikâyelerin daha az yalan olma niteliği taşıyacağını ifade etmiştir. Bu çalışmanın bulguları Coleman ve Kay’ın bu görüşünü desteklemektedir. Tek unsuru olan hikâyelerin iki unsurlu olanlardan ve iki unsuru olan hikâyelerin üç unsuru olan hikâyeden daha düşük puan elde ederek ‘yalan değil’e daha yakın bir düzeyde oldukları anlaşılmaktadır. ‘Niyet’

unsurunun bulunduğu hikâyelerin ‘Yalan değil-Yalan’ skalasında yalana daha yakın olduğu görülmektedir.

Coleman ve Kay (1981) öntür kuramına dayandırarak yapmış oldukları öntürsel yalan tanımlamalarında bir kestirimde bulunmuştur. Buna göre, bir hikâye çiftinde hikâyelerden biri hem diğerinin her unsurunu hem de bir veya daha fazla ek unsur barındırarak farklılaşıyorsa, ek unsurlara sahip olan hikâyenin diğerine göre katılımcılardan eşit ya da daha yüksek puan alacağını öne sürmüşlerdir (A.e., s. 34). Bu tahmini test etmek üzere 19 hikâye çiftini karşılaştırarak analiz etmiş ve tahminlerini doğrulamışlardır. Bu çalışmada da aynı hikâye çiftleri analiz edilerek, daha fazla unsuru bulunan hikâyenin diğer hikâyeye göre katılımcıların çoğundan %99 oranında eşit ya da daha yüksek puan alıp alamayacakları test edilmiştir.

Tablo 3.2’de Türkçe çalışmasından elde edilen veriler üzerinden yapılan hikâye karşılaştırmalarının istatistiksel sonuçları gösterilmiştir. A sütununda yer alan hikâyelerin karşılaştırıldığında daha az yalan unsuru bulunan B sütunundaki hikâyelerden daha yüksek ya da eşit puan alması beklenmektedir. Tablo 3.2’de yer alan .01 anlamlılık düzeyi elde edilen sonuçların istatistiksel olarak önemini ifade etmektedir. Coleman ve Kay’in (1981) çalışmasında 19 hikâye çifti karşılaştırmalarından, Hikâye 5-Hikâye 8 karşılaştırması hariç, 18’i istatistiksel açıdan anlamlı çıkmıştır. Bu çalışmada ise, tüm karşılaştırmaların .01 düzeyinde anlamlı çıktığı görülmektedir. Türkçe çalışmasında edinilen verilerin istatistiksel sonuçları, Coleman ve Kay’in öne sürdüğü daha fazla yalan unsuru içeren hikâyelerin diğer hikâyelere göre daha fazla yalan olma niteliğinde olduğu görüşünü desteklemektedir.

Tablo 3.2: Hikâye karşılaştırmalarının istatistiksel sonuçları.

A	A	B	B	A	Binom	.01	*Güç
Hikâye	Sütununda	Hikâye	Sütununda	Sütununda	Testi	Düzeyinde	
Numarası	Yer Alan	Numarası	Yer Alan	Yer Alan		Anlamlılık	
	Hikâyenin		Hikâyenin	Hikâyeye			
	Unsurları		Unsurları	Eşit veya			
				Daha			
				Yüksek			
				Yalan			
				Puanı			
				Veren			
				Katılımcı			
				Sayısı			
1	+++	3	+ - +	96	.90	EVET	1.00
1	+++	4	- + +	97	.91	EVET	1.00
1	+++	5	+ + -	101	.94	EVET	1.00
1	+++	6	- - +	101	.94	EVET	1.00
1	+++	7	+ - -	106	.99	EVET	1.00
1	+++	8	- + -	100	.93	EVET	1.00
1	+++	2	- - -	107	1.00	EVET	1.00
3	+ - +	6	- - +	92	.86	EVET	1.00
3	+ - +	7	+ - -	101	.94	EVET	1.00
3	+ - +	2	- - -	107	1.00	EVET	1.00
4	- + +	6	- - +	87	.81	EVET	1.00
4	- + +	8	- + -	91	.85	EVET	1.00
4	- + +	2	- - -	103	.96	EVET	1.00
5	+ + -	7	+ - -	93	.87	EVET	1.00
5	+ + -	8	- + -	77	.72	EVET	1.00
5	+ + -	2	- - -	106	.99	EVET	1.00
6	- - +	2	- - -	101	.94	EVET	1.00
7	+ - -	2	- - -	99	.93	EVET	1.00
8	- + -	2	- - -	98	.92	EVET	1.00

Not. *Güç analizi için GPower 3.1.9.7 programı kullanılmıştır.

Ayrıca, bu çalışmadaki örneklem büyüklüğünün yeterli olup olmadığını ölçmek amacıyla Post-hoc Güç analizi yapılmıştır. .00-1.00 arasında değişen güç değerinin, .80 ve üzeri olması beklenmektedir (Pagano, 2009). Tablo 3.2’de karşılaştırmalar için yapılan tüm analizlerde güç değeri 1.00 olarak karşımıza çıkmıştır. Bu durumda, çalışmada yeterli sayıda katılımcıya ulaşıldığı anlaşılmaktadır.

3.1.1. Güvenirlik Analizi

Güvenirlik analizi için test-tekrar test yönteminden yararlanılmıştır. Birinci ve ikinci uygulamadan elde edilen puanlar arasındaki ilişki karşılaştırmalarında ise korelasyon hesaplamalarında Kendall'ın Tau-B katsayısı kullanılmıştır.

3.1.1.1. Test-Tekrar Test Güvenirliği-Bulgular ve Yorum

Tablo 3.3'te Coleman ve Kay'ın (1981) Yalan Ölçeğinin gerçekleştirilen test-tekrar test uygulamaları sonuçları arasındaki korelasyon katsayıları verilmiştir:

Tablo 3.3: Hikâyelerin test-tekrar test korelasyon analizi sonuçları.

Test- Tekrar Test	Kendall Tau-B
Hikâye 1	.238
Hikâye 2	.606**
Hikâye 3	.472**
Hikâye 4	.526**
Hikâye 5	.465**
Hikâye 6	.173
Hikâye 7	.459**
Hikâye 8	.450**

Not. ** $p < .01$

Ölçekte yer alan Hikâye 1 ve Hikâye 6 haricindeki tüm hikâyelerin (Hikâye 2-3-4-5-7 ve 8) birinci ve ikinci uygulamadan sağladığı puanlar arasındaki ilişkinin pozitif ve istatistiksel anlamda önemli olduğu görülmektedir. Ancak, yapılan analizlerde Hikâye 1 ($\tau^b = .238, p = .164$) ve Hikâye 6'nın ($\tau^b = .173, p = .206$) düşük korelasyona sahip olduğu ve istatistiksel anlamda önemsiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Veri toplama aşamalarının Covid-19 pandemi döneminde gerçekleşmesinin veri toplama sürecini güçleştirdiğini söylemek mümkündür. Bu çalışmanın veri toplama aşamaları, pandemi dolayısıyla çoğu dersi çevrim içi devam eden öğrencilerin katılımıyla gerçekleşmiştir. Katılımcılara yüz yüze ulaşmanın güç

olduğu bu dönemde, çalışma kapsamında uygulanan anketin hem birinci hem de ikinci kez gerçekleştirilmesinde katılımcıların uygun olduğu saatler dikkate alınmıştır. Yüz yüze uygulama için uygun olmayan katılımcılara her iki uygulamada da anket linki ulaştırılmıştır. Ayrıca, tekrar test aşamasının katılımcıların final haftasına denk gelmesi nedeniyle uygulama için zaman ve mekân faktörlerini ayarlamakta güçlük yaşanmıştır. Uygulama koşulları göz önünde bulundurulduğunda, korelasyon düzeyi düşük olan Hikâye 1 ve Hikâye 6'nın değerlendirilmesinin söz konusu koşullardan etkilenmiş olabileceği ve bu nedenle güvenilirlik açısından beklenen sonuçlara ulaşılamadığı söylenebilir.

3.2. Tartışma

Bu bölümde Türkçe ana dil konuşurlarından elde edilen nicel ve nitel veriler doğrultusunda, araştırma kapsamında uygulanan ankette yer alan hikâyelerin öntürsel yalan unsurlarının önem açısından sıralanmasının mümkün olup olmadığı ve tutarlılık gösterip göstermeyeceği tartışılmıştır. Aynı zamanda, her hikâye için katılımcıların yapmış oldukları puanlamalar ve ulaşılan sonuçların altında yatan olası nedenler ele alınmıştır. Yapılan bu çalışmanın ve önceki çalışmaların sonuçlarından hareketle, Türkçe ana dil konuşurlarının ve diğer dil konuşurlarının yalanı değerlendirmelerindeki benzer ve farklı yönler saptanmaya çalışılmıştır.

'Türkçe Çalışmasında Yalan Unsurlarının Önem Sıralaması' başlığı altında iki unsur bakımından farklılık gösteren hikâyelerin karşılaştırılması yapılmıştır. Toplam 6 karşılaştırma söz konusudur. Söz konusu karşılaştırmalar 6 alt başlık altında gerçekleştirilmiştir ve her başlık altında ilgili hikâyeler ayrı olarak da ele alınmıştır.

3.2.1. Türkçe Çalışmasında Yalan Unsurlarının Önem Sıralaması

Coleman ve Kay (1981) sunmuş oldukları yalanın öntür unsurları arasında bir önem sıralaması örneği oluşturabilmenin mümkün olup olmadığını sorgulamıştır. Bu doğrultuda, tek bir unsur ortak olan hikâyelerin aldıkları puanları karşılaştırmıştır. Örneğin, her ikisinde 'ifadenin yanlış olduğuna dair inanç' unsurunun ortak olduğu

görülen Hikâye 4 (- + +) ve 5 (+ + -) karşılaştırıldığında, Hikâye 4'te 'ifadenin yanlış olması' unsurunun bulunmadığı ancak 'kandırma niyeti' unsurunun bulunduğu ve Hikâye 5'te ise 'ifadenin yanlış olması' unsurunun bulunduğu ancak 'kandırma niyeti' unsurunun bulunmadığı görülmektedir. Coleman ve Kay Hikâye 4'ün (5.16) Hikâye 5'ten (4.70) daha yüksek bir puan aldığını tespit etmiştir. Buradan hareketle, 'kandırma niyeti' unsurunun 'ifadenin yanlış olması' unsurundan daha fazla öneme sahip olduğu sonucuna varmıştır. Bütün karşılaştırmaların ardından tutarlı bir örneğe ulaşan Coleman ve Kay'ın sunduğu unsurların önem sıralaması şu şekildedir: 'İfadenin yanlış olduğuna dair inanç' > 'kandırma niyeti' > 'ifadenin yanlış olması'.

Türkçe ana dili konuşurlarından elde edilen verilerden hareketle, bu çalışmada da tutarlı bir sonuca ulaşılabilmenin mümkün olup olmadığı ve Coleman ve Kay'ın elde ettiği unsurların önem sıralamasıyla benzerlik gösterip göstermeyeceği soruları Coleman ve Kay'ın yöntemi uygulanarak saptanmaya çalışılmıştır.

3.2.1.1. Hikâye Karşılaştırmaları

3.2.1.1.1. Hikâye 5 (+ + -) / Hikâye 3 (+ - +)

Hikâye 5 (+ + -)

Sadece 'yanlış ifade' ve 'ifadenin yanlış olduğuna dair inanç' unsurlarının bulunduğu Hikâye 5 şu şekildedir:

Selim patronunun evinde akşam yemeğine davet edilmiştir. Kimsenin zevk almadığı bir akşamın ardından Selim, ev sahibesine “Teşekkürler, şahane bir partiydi.” der. Selim aslında şahane bir parti olduğunu düşünmüyor ve kimseyi iyi vakit geçirdiğine inandırmaya çalışmıyor. Daha çok, inanacağını düşünmese de patronunun eşine güzel bir şeyler söylemekle ilgileniyor. Selim yalan söyledi mi?

Selim'in doğru olmadığına inandığı, gerçekten doğru olmayan bir ifade kullandığı ve 5.26 ortalama puan aldığı görülen Hikâye 5, Coleman ve Kay tarafından standart sosyal bir yalan olarak ifade edilmiştir. Türkçe ana dil konuşurlarının yorumlarına bakıldığında, çoğunlukla yalan olarak nitelendirildiği

görülse de Selim'in toplumsal açıdan kabul edilebilir ve zararsız olduğu gibi karşı tarafı iyi hissettirmeye yönelik nezaketli bir davranışı sergilediği düşünülmektedir.

“Nezaket açısından söylenmiş bile olsa yalandır.” (K52)

“Selim yalan söylemiştir ancak bu gibi durumlarda ev sahibine açık açık "partiniz çok kötüydü" demek kaba ve saygısız bir davranış olarak görülür.” (K107)

“Esasında yalan olsa da nezaket amacı güdüldüğü için toplumsal normlar devreye girmiştir.” (K71)

Günlük hayatta sosyal ilişkileri iyi bir şekilde sürdürmek amacıyla başvurulduğu görülen sosyal yalanlar, Nezaket Kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde muhatabın olumlu yüzünü korumayı ve anlaşmazlıklardan kaçınmayı sağlayan bir nezaket stratejisi olarak karşımıza çıkmaktadır (Brown ve Levinson, 1987). Bryant, bu tür yalanların diğer yalanlar kadar kötü olmadığını, kabul edilebilir olduğunu ve genellikle ‘beyaz yalan’ olarak bilindiğini ifade etmiştir (2008: 26). Benzer şekilde, bu tür yalanların diğer yalanlardan farklı olarak küçük ve masum olduğunu gösterebilmek için Hikâye 5'i benzer renk metaforlarından yararlanarak yorumlayan kimi katılımcılara rastlanmıştır:

“Kalp kırmamak için yalan söylemiştir. Çünkü konuk olduğu aile emek vermiştir. Pembe yalan diyebiliriz.” (K39)

“Selim burada sadece güzel bir şeyler söylemek için yalan söyledi. "Beyaz yalan" da diyebiliriz. Yani gönül almak için.” (K41)

“Selim iyi bir niyetle pembe bir yalan söylemiştir. Ancak yalan yalandır.” (K49)

“Her yalan kötü değildir, Selim kibarlık yapmak için beyaz bir yalan söylemiştir.” (K69)

Hikâye 5'in almış olduğu yalan puanından (5.26), katılımcıların Hikâye 5'i yalan olarak değerlendirdiklerini ancak hikâyedeki durumu sosyal açıdan uygun gördükleri ve benzer durumlarla sıklıkla karşılaştıklarını açıklamalarından ötürü daha düşük puanladıkları anlaşılmaktadır. Selim'in ifadesini yanlış olduğunu düşünerek dile getirmesi, çoğu katılımcının bu hikâyenin yalan içerme nedeni olarak yaptıkları açıklamalarda yer almaktadır. Ayrıca, bu çalışmanın Hikâye 5'e ilişkin bulguları

önceki çalışmaların bulgularıyla benzerlik taşımaktadır. Amerikan İngilizcesi çalışmasında 4.70 (Coleman ve Kay, 1981), Mekke Arapçası çalışmasında 4.31 (Cole, 1996), Ekvador İspanyolcası çalışmasında 5.93 (Hardin, 2010), Madrid İspanyolcası çalışmasında 5.44 (Eichelberger, 2012) ve Endonezce çalışmasında 5.25 (Adha, 2020) puan elde eden Hikâye 5'in Türkçe çalışmasında 5.26 puan aldığı görülmektedir. Hikâye 5'i değerlendirmede Türkçe ve Endonezce çalışmalarının neredeyse aynı sonuca ulaştığı anlaşılmaktadır.

Hikâye 3 (+ - +)

'Yanlış ifade' ve 'kandırma niyeti' unsurlarını içeren Hikâye 3, muhatabı kandırmak maksadıyla doğru olduğuna inanılan bir ifadenin söylendiği ancak gerçekte yanlış çıkan bir durumu sunmaktadır:

Poyraz bilardo salonuna gitmek için şekericiyi geçmesi gerektiğini düşünür ancak şekerici taşındığı için yanılır. Poyraz'ın annesi bilardoyu uygun görmemektedir. Poyraz bilardo salonuna gitmek niyetiyle evden çıkarken annesi ona nereye gittiğini sorar. Poyraz "Şekericiye gidiyorum." der. Poyraz yalan söyledi mi?

Poyraz'ın şekericiyi gerçekten de geçeceğini düşünerek annesini kandırmak amacıyla kullandığı ifadesinin gerçekte yanlış çıktığı Hikâye 3'ün, 5.89 yalan puanı elde ettiği görülmektedir. Türkçe ana dil konuşurlarının yorumlarına bakıldığında, çoğu katılımcının Poyraz'ın asıl niyetinin bilardoya gitmek olması ve durumun kendisi adına olumsuz sonuç doğurmasını istememesi nedeniyle niyetini gizleyerek yalan söylemesi şeklinde açıklamalar yapması ve bu yüzden hikâyeyi yüksek bir puanlama ile değerlendirmesi söz konusudur.

"Poyraz'ın zaten şekericiye gitmek gibi bir niyeti yoktur. Bunu sadece bahane olarak söylediği için şekercinin taşınıp taşınmaması önemli değildir. Tamamen farklı bir yere gideceğini söylediği için annesine yalan söylemiştir." (K72)

"Poyraz "Şekericiye gidiyorum" cevabını asıl niyetini, gideceği yeri saklamak amacıyla söyler. Niyeti gerçeği saklamaktır." (K79)

“Poyraz bilardoya gideceği halde annesini şekerçiye gideceğine inandırdığı için yalan söylemiş. Şekerçi taşınmamış olsa teknik olarak şekerçinin önünden geçse de şekerçiye gitme niyetinde olmadığı için yalandır.” (K83)

“Poyraz'ın niyeti önemlidir. Bilardo salonu taşınmamış olsaydı yalan söylemiş olacaktı.” (K92)

Yapılan açıklamalardan yüksek puanlama yapan katılımcıların Poyraz'ın şekerçiye gitme eylemini gerçekleştirme durumu üzerinde durmadığı anlaşılmaktadır. Kandırma niyeti unsurunun ön plana çıktığı söylenebilir. Eichelberger (2012), Madrid çalışmasında katılımcıların Hikâye 3'te yalnızca ‘niyet unsuru’ bulunduğu dair değerlendirme yaptıkları sonucuna ulaşmıştır. Bu çalışmanın nitel bulgularında da Poyraz'ın ifadesinin gerçekte yanlış olmasının göz ardı edilerek yorumlandığı görülmektedir.

Ayrıca, Poyraz'ın geçeceğini düşündüğü şekerçiye teknik olarak gitmiş olacağını göz önünde bulundurarak Hikâye 3'ü ‘1-Yalan değil-Kesinlikle eminim’ şeklinde değerlendiren bir katılımcı (K64) şu şekilde açıklama yapmıştır:

“Gideceği yerin içinde şekerçi de bulunmaktadır. Dolayısıyla bu yalan değil.”
(K64)

Amerikan İngilizcesi çalışmasında 3.66 (Coleman ve Kay, 1981), Mekke Arapçası çalışmasında 3.63 (Cole, 1996), Ekvador İspanyolcası çalışmasında 4.10 (Hardin, 2010), Madrid İspanyolcası çalışmasında 3.24 (Eichelberger, 2012) ve Endonezce çalışmasında 5.05 (Adha, 2020) puan elde eden Hikâye 3'ün Türkçe çalışmasında 5.89 puan aldığı görülmektedir. Endonezce çalışması hariç, önceki çalışmalarda orta düzeyli bir yalan puanı aldığı görülen Hikâye 3, Türkçe çalışmasında en yüksek yalan puanına ulaşmıştır. Ayrıca, Türkçe ve Endonezce çalışmalarının birbirine yakın sonuca ulaştığı söylenebilir.

Aldıkları puanlar karşılaştırıldığında Hikâye 3'ün (5.89) Hikâye 5'e (5.26) yakın ancak Hikâye 5'ten daha yüksek yalan puanı alarak üstün geldiği görülmektedir. Buna göre Hikâye 3 (+ - +) ve 5'in (+ + -) yalan unsurlarına bakıldığında, her ikisinde ortak olarak ‘yanlış ifade’ unsuru bulunmaktadır ancak

birbirinden farklı olarak Hikâye 3'te sadece 'niyet' unsuru, Hikâye 5'te ise sadece 'inanç' unsuru vardır. Karşılaştırmada 'niyet' unsurunun 'inanç' unsurundan daha önemli görüldüğü anlaşılmaktadır.

3.2.1.1.2. Hikâye 4 (- + +) / Hikâye 3 (+ - +)

Hikâye 4 (- + +)

'Yanlış ifade' unsurunun bulunmadığı ancak sırasıyla 'ifadenin yanlış olduğuna dair inanç' ve 'kandırma niyeti' unsurlarının bulunduğu Hikâye 4 şu şekildedir:

Bir sabah Melike, matematik sınavına çalışmadığı için okula gitmek istemez. Annesine "Hastayım." der. Annesi ateşini ölçer ve Melike kendisinin gerçekten hasta olduğunu öğrenince şaşırır. Günün ilerleyen saatlerinde kızamığa yakalanır. Melike yalan söyledi mi?

Melike'nin yanlış olduğuna inandığı bir ifadeyi kullanarak kandırma girişiminde bulunduğu fakat ifadesinin aslında doğru çıkmasıyla şaşkınlığa uğradığı Hikâye 4, 5.34 ortalama ile yalan çizgisinin sağında (yalan) konumlanmıştır.

Çoğu katılımcı Melike'nin kandırma niyetiyle yalana başvurduğunu düşünerek 5 (Yalan-Pek Emin Değilim)-7 (Yalan-Kesinlikle Eminim) arasında değişen bir puanlama yapmıştır. Katılımcıların yorumlarına bakıldığında, Hikâye 4'ün kandırma niyeti ve ifadenin yanlış olduğuna dair inanç unsurlarının göz önünde bulundurularak değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

"Önemli olan sonraki gelişen olaylar değil Melike'nin bunu söylerken ki niyetidir. Melike yalan söyleme niyetindeydi ve kendi bildiği gerçekten (hasta olmamak) farklı bir şey söyleyerek yalan söylemiş oldu." (K8)

"Sonuç istediği gibi olsa da yalan söyleme niyetindeydi." (K58)

"Sonradan hasta olduğu ortaya çıksa da gerçekte bunu bilmeden söylemiştir." (K2)

"Melike bunu söylerken hasta olduğunun farkında değildir dolayısıyla yalan söylemiştir." (K28)

Az sayıda katılımcının Melike'nin gerçekten de hasta olması durumundan dolayı Hikâye 4'ün yalan içermediği görüşünde oldukları anlaşılmıştır. Katılımcıların bazılarına göre ise, Melike hasta olduğunu tam olarak bilmese de hissetmiş olabilir ya da hasta olduğundan şüphe duymuş olabilir. Bu nedenle, katılımcıların bazılarında Hikâye 4'ün çok yüksek bir yalan puanı alamadığı düşünülebilir.

“Yani Melike yalan söyledi ama belki de hasta olduğunu içten içe hissediyordu, yine de sınava gitmek istemediği için yalan söyledi.” (K19)

“Çünkü Melike vücudunda oluşmuş olan kırgınlığı hissetmiş olabilir ve bu nedenle de bahane bulurken bile bunu öne sürmüştür.” (K21)

“Belki de hasta olduğunu hissederek söyledi” (K36)

Coleman ve Kay de bu durumu yansıtan bir yorumdan söz etmiştir. Aldıkları bir yorum, insanların aniden hasta olamayacağını ve hastalığın önceden hissedilebileceğini ifade etmiştir (1981: 40).

Ayrıca, Melike'nin sonradan gerçekten hasta olması katılımcıların bazıları tarafından rastlantısal bir durum olarak değerlendirilmiştir. Katılımcıların ise ifadenin kullanıldığı ana odaklandıkları anlaşılmaktadır:

“Önemli olan sözün gerçekleştiği andır.” (K94)

“En baştaki "hastayım" bilgisini söylerken manipülasyon amaçlı yaptığı için kesinlikle yalan.” (K34)

Amerikan İngilizcesi çalışmasında 5.16 (Coleman ve Kay, 1981), Mekke Arapçası çalışmasında 4.67 (Cole, 1996), Ekvador İspanyolcası çalışmasında 5.90 (Hardin, 2010), Madrid İspanyolcası çalışmasında 5.95 (Eichelberger, 2012) ve Endonezce çalışmasında 3.27 (Adha, 2020) puan elde eden Hikâye 4'ün, Türkçe çalışmasında 5.34 puan aldığı görülmektedir. Hikâye 4'ün bu çalışmada da Amerikan İngilizcesi ve her iki İspanyolca çalışmasına benzer bir yalan puanına ulaştığı söylenebilir. Hikâye 4'e ilişkin elde edilen puan, Coleman ve Kay çalışmasının sonucuna yakın çıkmıştır.

Aldıkları puanlar karşılaştırıldığında Hikâye 3'ün (5.89) Hikâye 4'e (5.34) yakın ancak Hikâye 4'ten daha yüksek yalan puanı alarak üstün geldiği görülmektedir. Hikâye 3 (+ - +) ve 4'ün (- + +) yalan unsurlarına bakıldığında, her ikisinde ortak olarak 'niyet' unsuru bulunmaktadır ancak birbirinden farklı olarak Hikâye 3'te sadece 'yanlış ifade', Hikâye 4'te ise sadece 'inanç' unsuru vardır. Nicel verilere göre, 'yanlış ifade' unsurunun 'inanç' unsurundan daha önemli görüldüğü anlaşılmaktadır. Oysa katılımcıların açıklamalarına göre, Hikâye 3'te Poyraz'ın ifadesinin gerçekte yanlış olmasının, yani şekerciye gidememe durumunun bu hikâyeye verilen puanları etkileyen bir faktör olarak görülmediği söylenebilir. Hikâye 4'te ise daha düşük puanlama yapılmasının, Melike'nin hasta olduğunu hissetmiş olma ihtimalinin yani inanç unsurunun göz önünde bulundurulmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Bu hikâyelere yönelik yapılan katılımcı yorumlarının, aslında 'yanlış ifade' unsurunun 'inanç' unsurundan daha önemli görülerek puanlama yapıldığı sonucundan uzak kaldığını söylemek de mümkündür. İfadenin yanlış olmasından ziyade ifadeye olan inanç, yapılan değerlendirmelerde daha belirgin bir unsur olarak görülebilir.

3.2.1.1.3. Hikâye 4 (- + +) / Hikâye 5 (+ + -)

Aldıkları puanlar karşılaştırıldığında Hikâye 4'ün (5.34) Hikâye 5'e (5.26) oldukça yakın ancak Hikâye 5'ten daha yüksek yalan puanı alarak öne geçtiği görülmektedir. Buna göre, Hikâye 4 (- + +) ve 5'in (+ + -) yalan unsurlarına bakıldığında, her ikisinde ortak olarak 'inanç' unsuru bulunmaktadır ancak birbirinden farklı olarak Hikâye 4'te sadece 'niyet' unsuru, Hikâye 5'te ise sadece 'yanlış ifade' unsuru vardır. Karşılaştırmada 'niyet' unsurunun 'yanlış ifade' unsurundan daha önemli görüldüğü anlaşılmaktadır.

Katılımcıların açıklamaları dikkate alındığında, Hikâye 4'te çoğunlukla Melike'nin kandırmaya yönelik niyetinin olduğu görülerek puanlama yapıldığı bilinmektedir. Hikâye 5'te ise, nezaket kurallarını yerine getirme durumu söz konusudur. Katılımcılar yalan olarak sınıflamalarına rağmen, toplumsal açıdan kabul edilebilir sayarak Hikâye 5'e daha düşük puan verme eğilimine girmişlerdir.

Bunlardan hareketle, kandırma niyeti unsurunun, ifadenin yanlış olması unsurundan daha ön planda olduğu sonucu doğmaktadır.

3.2.1.1.4. Hikâye 8 (- + -) / Hikâye 6 (- - +)

Hikâye 8 (- + -)

‘Yanlış ifade’ ve ‘kandırma niyeti’ unsurlarının bulunmadığı Hikâye 8, yanlış olduğuna inanılan bir ifadenin söylendiği ancak sonradan doğru olduğu ortaya çıkan bir durumu sunmaktadır:

Osman’ın şampiyonluk maçı biletleri vardır ve övünerek biletleri patronuna gösterir. Patronu “Dinle Osman, işe gelmeyeceğin herhangi bir gün bundan daha iyi bir bahanen olmalı.” der. Osman, “Tamam patron.” der. Maç günü Osman iş yerini arar ve patronuna “Bugün işe gelemeyeceğim patron çünkü hastayım.” der. İşe bakın ki, Osman maça gidemez çünkü uyandığında yaşadığı basit bir karın ağrısı daha sonra gıda zehirlenmesine dönüşmüştür. Yani Osman iş yerini arayıp hasta olduğu için işe gidemeyeceğini söylediğinde gerçekten de hastaydı. Osman yalan söyledi mi?

Bu çalışmada Hikâye 8, 3.96 ortalama ile yalan çizgisinde neredeyse orta düzeyde konumlanmıştır. Puanlama yapan 50 katılımcının ‘Yalan Değil’, 49 katılımcının ‘Yalan’ ve 8 katılımcının ise, ‘Fikrim Yok’ yönünde tercih yaptığı görülmektedir. Katılımcıların genel olarak kararsızlık yaşayarak puan verdikleri anlaşılmaktadır.

Osman’ın yalan söylediğine dair görüş bildiren katılımcılar, Osman’ın maça gidebilmek için patronunu kandırmak; işe gitmemek için bahane uydurmak niyetiyle hasta olduğunun bilincinde olmadan ‘hastayım’ dediğini ifade etmiştir.

“Osman’ın amacı maça gidebilmek için izin almak olduğu için yalan söylemiştir çünkü izni aldığı sırada akşam maça gidebileceği kadar iyi hissediyor ve hasta olduğunu bilmiyordu.” (K5)

“Osman’ın niyeti yalan söylemektir. Doğru çıkması bu yalanın yalan olduğu gerçeğini değiştirmez.” (K11)

“Osman'ın niyeti patronunu kandırıp maça gitmekti. Sonradan hasta oluşu bu gerçeği değiştirmez.” (K90)

Daha az puan verdiği görülen ve Osman'ın yalan söylemediğini düşünen katılımcılar ise Osman'ın gerçekten hasta olduğunu ve doğruyu söylediğini belirtmiştir.

“Söylediği sırada hasta olduğu için yalan değildir.” (K12)

“Yalan değil. Gerçekten hasta olmuş. Eğer hasta olmayıp maça gitseydi o zaman yalan söylemiş olurdu.” (K32)

“Gerçekten de hasta olduğu için ve maça da gidemediği için yalan değildir.” (K53)

4 puan vererek ‘Fikrim yok’ şeklinde tercihte bulunan bir katılımcı, niyet unsurunun hikâyede bulunmadığını ve niyetle ilgili eksik bilgi verildiğini düşünmüştür.

“Bize verilen bilgide Osman'ın yalan söylediğine dair herhangi bir işaret yoktur. İhtiyaç duyduğumuz bilgi, patronunu arayıp ‘Bugün işe gelemeyeceğim patron çünkü hastayım.’ derkenki niyetidir. Ör. Sınava çalışmadığı için okula gitmek istemeyen ve annesine hasta olduğunu söyleyen eden ama sonradan gerçekten hasta çıkan kız olayında niyet bilgisi varken burada yoktur.” (K14)

Hikâyede aslında niyet unsuru bulunmamasına rağmen, eksiklik olduğu düşünülerek yalanı değerlendirmede niyetlilik unsurunun arandığı görülmektedir ve yalan konusunda kararda bulunurken niyetin kayda değer bir öneme sahip olduğu söylenebilir.

Bazı katılımcılara göre, Osman'ın yaşadığı karın ağrısının işe gitmesini engelleyecek bir hastalık olarak görüp görmediği ve o gün maç olmasa da işe gidip gitmeyeceği tartışma konusudur. Ayrıca, patronuna maç biletlerini gösterdiğinde izin almak konusunda yapmış oldukları konuşmadan dolayı Osman'ın patronuyla karşılıklı bir anlaşma içinde olduğu ve iyi bir bahane sunması gerektiği Osman'a önceden bildirildiği dolayısıyla, patronunun haberdar olduğu şeklinde görüş bildiren katılımcılar olduğu görülmüştür.

“Patronu, Osman'a açıkça maça gitmesi için onay vermiştir. Dile getirilmese de karşılıklı bir anlaşma söz konusudur. Osman da patronu da her şeyden haberdardır.” (K57)

“Teknik olarak yalan söylememiştir çünkü fark etmemiş olsa da aramayı yaptığına hastadır. Aynı zamanda bahane uydurması zaten kendisine belirtilmiştir.” (K73)

Genel olarak açıklamalar göz önünde bulundurulduğunda, hikâye kurgusunun net olarak anlaşılamadığı ve karmaşık görüldüğü söylenebilir. Hikâyede yer alan unsurlar arasında bulunmamasına rağmen yüksek puanlama yapan katılımcıların hikâyeyi ‘niyet’ unsuru üzerinden yalan olarak değerlendirdiği anlaşılmaktadır.

Amerikan İngilizcesi çalışmasında 4.61 (Coleman ve Kay, 1981), Mekke Arapçası çalışmasında 4.27 (Cole, 1996), Ekvador İspanyolcası çalışmasında 5.16 (Hardin, 2010), Madrid İspanyolcası çalışmasında 5.37 (Eichelberger, 2012) ve Endonezce çalışmasında 1.63 (Adha, 2020) puan elde eden Hikâye 8’in, Türkçe çalışmasında 3.96 puan aldığı görülmektedir. Hikâye 8’in bu çalışmada Mekke Arapçası çalışmasına yakın bir yalan puanına ulaştığı söylenebilir.

Coleman ve Kay (1981), tek bir unsurun (ifadenin yanlış olduğuna dair inanç) varlığı üzerinden oluşturdukları Hikâye 8’in karmaşık olarak algılandığını ve aktarımlarının istedikleri doğrultuda gerçekleşmediğini dile getirmiştir. Nitekim, yapmış oldukları çalışmanın bulgularına göre Hikâye 8 (- + -), daha fazla unsur içeren Hikâye 3’ten (+ - +) daha yüksek puan ortalaması elde etmiştir. Birçok uzmanın Hikâye 8’de ‘kandırma niyeti’ unsurunun bulunduğu yönelik değerlendirme yaptıklarını belirten Coleman ve Kay, hikâyedeki karakterin iş yerini hasta olduğunu söylemek için aradığında yaşadığı hafif karın ağrısından dolayı mı yoksa maça gitmek istemesinden kaynaklı mı aradığının katılımcılar açısından belirsizlik yarattığından söz etmiştir. Coleman ve Kay, karakterin, patronunun maça gideceğini düşünmesini istediği için mi yoksa maç gününü hatırlamayacağını ümit ederek patronunu kandırma girişiminde mi bulunduğu açık görünmediğini de eklemiştir (1981: 39). Cole, Mekke Arapçası çalışmasındaki bulgularından hareketle, Hikâye 8’in benzer bir anomali oluşturduğundan ancak çalışma bulgularında bir aykırılık yaratmadığından söz etmiştir (1996: 481). Eichelberger, Madrid

çalışmasında (2012) katılımcıların Hikâye 8'in 'kandırma niyeti' unsuru içerdiğini düşünerek puanlama yaptığı sonucuna ulaşmıştır. Yapılan çalışmalarda yüksek puanlandığı görülen Hikâye 8, 1.63 puan ortalamasıyla en düşük yalan puanını Endonezce çalışmasından elde etmiştir. Adha, yapılan hikâye açıklamalarından hareketle, katılımcıların Hikâye 8'deki karakterin kandırma niyetiyle iş yerini aramadığını düşünerek hikâyeyi puanladıklarını ifade etmiştir (2020: 21). Coleman-Kay ve Eichelberger, hikâyenin niyet unsuru içermemesine rağmen var olduğu algısıyla katılımcılar tarafından puanlandığı sonucuna varmıştır. Türkçe ana dil konuşurlarının da bu yönde benzer bir yol izleyerek puanlama yaptığı sonucu elde edilmiştir.

Hikâye 6 (- - +)

'Yanlış ifade' ve 'ifadenin yanlış olduğuna dair inanç' unsurlarının bulunmadığı ancak 'kandırma niyeti' unsurunun bulunduğu Hikâye 6 şu şekildedir:

Levent ve Merve yakın zamanda flört etmeye başlamıştır. Ozan, Merve'nin eski erkek arkadaşısıdır. Bir akşam Levent, Merve'ye sorar: "Bu hafta Ozan'ı gördün mü?" Merve cevap verir: "Ozan iki haftadır grip." Hakikaten Ozan iki haftadır griptir fakat Merve'nin önceki akşam Ozan'la randevusu olduğu da doğrudur. Merve yalan söyledi mi?

Doğru olan bir ifade kullanılarak söylenmiş örtük bir yalanı sunan Hikâye 6, 3.69 puan ortalamasına ulaşmıştır. 43 katılımcının 'Yalan', 54 katılımcının 'Yalan Değil' şeklinde puanlama yaptığı Hikâye 6 için 10 katılımcı 'Fikrim Yok' tercihinde bulunarak kararsızlığını dile getirmiştir.

Merve'nin sorulan soruya direkt cevap vermekten kaçarak sezdirim yoluyla dolaylı bir cevap verdiği görülen Hikâye 6'ya ilişkin katılımcıların açıklamaları incelendiğinde; 1-3 arasında değişen 'Yalan Değil' yönünde puanlama yapan katılımcıların, Merve'nin her ne kadar sorulan soruya kaçınarak doğrudan bir cevap vermediğini ifade etse de Ozan'ın grip olması ile ilgili doğru bir bilgi vermesinden ötürü daha düşük bir puanlama yaptıkları anlaşılmaktadır:

“Merve, Ozan'ı görüp görmediği ile ilgili bir cevap vermediği için yalan söylememiştir. Ozan'ın grip olduğu doğrudur.” (K98)

“Merve burada sessiz kalmaya karar vermiştir ama bir cevap vermesi gerektiğinden sorunun cevabını direkt olarak değil de farklı ama doğru bir şekilde vermiştir.” (K27)

Katılımcılar arasında soruya doğrudan cevap vermemenin yalan olarak sayılamayabileceğine dair görüşler bulunmaktadır:

“Direkt olarak soruya cevap vermediği için Merve'nin cevabı yalan değildir.” (K26)

“Merve soruya direkt cevap vermekten kaçındığı için tam olarak yalandır diyemiyorum.” (K70)

Ayrıca, düşük puan verdiği görülen katılımcıların bir kısmı eksik bilgi vermenin ya da gerçeği gizlemenin yalan sayılmadığı görüşünde bulunmuştur:

“Yalan değil. Sadece doğruyu saklamıştır. İfadeyi yanlış belirtmemiştir. ‘Buluşmadım’ deseydi yalan söylemiş olurdu. Sorulan soruya göre yalan ifade vermemiştir.” (K32)

“Merve'nin tek yaptığı doğru söylemektir. Eksik bilgi verdi diye yalan söylemiş sayılmaz, soran kişinin her zaman bilginin tamamına ulaşabilmek gibi bir hakkı yoktur. Kendini ilgilendiren bilgiye erişmiştir.” (K57)

“Yalan değil sadece gerçekliği saklamış.” (K80)

Hikâye 6'ya yüksek puan vererek ‘yalan’ olarak değerlendirme yapan katılımcılar ise, Merve'nin kasıtlı olarak doğru bir bilgi kullanarak soruya örtük bir cevap vermiş olduğunu ve altta yatan anlamın Ozan'la görüşmediklerine dair doğru olmayan bir düşünceden oluştuğunu belirtmiştir. Bu durumda, Merve'nin kasıtlı olarak yalan söylediğini ifade etmişlerdir. Ayrıca, yapılan kimi yorumlara göre gerçeği saklamak, eksik bilgi vermek ve çarpıtma yaparak doğru bilgi vermekten kaçınmak söz konusudur:

“Gerçeği net bir şekilde gizlediği için yalan söylemiştir.” (K11)

“Merve bir şeyleri eksik söyleyerek yalan söylemiştir çünkü oradaki cevabında grip olduğu için görüşmedik anlamı vardır ve önceki gün görüştükleri için yalan söylemiştir.” (K17)

“Çarpıtmaya çalışıp bilgi sakladığından amacı doğrultusunda yalan söylemiştir.” (K86)

Hikâye 6’da geçen ‘Hakikaten Ozan iki haftadır griptir fakat Merve’nin önceki akşam Ozan’la randevusu olduğu da doğrudur.’ cümlesinde ‘randevusunun olması’ ifadesinin kimi katılımcılarda randevunun gerçekleşip gerçekleşmediğine yönelik belirsizlik yarattığı anlaşılmaktadır:

“Merve’nin randevusu olması Ozan’ı gördüğü anlamına gelmez.” (K79)

Amerikan İngilizcesi çalışmasında 3.48 (Coleman ve Kay, 1981), Mekke Arapçası çalışmasında 3.19 (Cole, 1996), Ekvador İspanyolcası çalışmasında 4.84 (Hardin, 2010), Madrid İspanyolcası çalışmasında 4.12 (Eichelberger, 2012) ve Endonezce çalışmasında 3.22 (Adha, 2020) puan elde eden Hikâye 6’nın, Türkçe çalışmasında 3.69 puan aldığı görülmektedir. Hikâye 6’nın bu çalışmada Coleman ve Kay’in çalışmasına yakın ancak .21’lik bir farkla daha yüksek bir yalan puanına ulaştığı söylenebilir.

Genel olarak bakıldığında, çoğunun hikâyenin yalan içermediğine ilişkin düşük puanlama yaptıkları görülen katılımcıların genel olarak kararsızlık yaşadıkları ve ikileme düştükleri söylenebilir. Hardin, çalışmasında Tsohatzidis’in bu ikilemden söz ederek eleştiride bulunduğunu ifade etmiştir. Tsohatzidis’e göre hikâye, karakterin eski erkek arkadaşının grip olması ve eski erkek arkadaşını görmediğini ima etmesi olarak iki farklı önerme aktarmaktadır ve katılımcılar iki önermeyi yanıtlamakta olduklarından dolayı kesin bir cevap verememektedir (Tsohatzidis, 1990: 443; akt. Hardin, 2010: 3208). Orijinal hikâyede ‘yanlış ifade’ unsurunun bulunmamasına rağmen elde ettiği bulgulara göre katılımcıların ima yoluyla ifade edilen önermenin yanlış olduğunun farkında olarak önermeyi ‘yalan’ şeklinde değerlendirdiğini belirten Hardin, en azından İspanyolca için Hikâye 6’da ‘yanlış ifade’ unsurunun yer aldığını dile getirmiştir (A.e., s. 3209). Ayrıca, Meibauer (2005, 2011) yapılan yanlış sezdirimlerin (false implicatures) yalan olarak ele alınması

gerektiğini düşünmektedir. Eichelberger'ın Madrid İspanyolcası (2012) çalışmasının bulguları, Hardin'in bulgularına benzer nitelikte çıkmıştır. Benzer bir şekilde, yapılan bu çalışmanın bulguları Türkçe ana dil konuşurlarının da Hikâye 6'yı aynı iki önerme üzerinden değerlendirdiklerini göstermektedir. Hikâye 6'nın bu çalışmada 3.69 puan ortalaması alarak yalan çizgisinin solunda (Yalan Değil) konumlandığı görülsede katılımcıların açıklamaları dikkate alındığında, Türkçe ana dil konuşurlarının bu hikâyede yalanı değerlendirmede İspanyolca çalışması katılımcılarıyla aynı yolu izledikleri söylenebilir. Bu durum, Hikâye 6'da 'niyet' unsurunun yanı sıra 'yanlış ifade' unsurunun da bulunduğu işaret etmektedir.

Aldıkları puanlar karşılaştırıldığında Hikâye 8'in (3.96) Hikâye 6'ya (3.69) oldukça yakın ancak Hikâye 6'dan daha yüksek yalan puanı alarak öne geçtiği görülmektedir. Buna göre Hikâye 8 (- + -) ve 6'nın (- - +) yalan unsurlarına bakıldığında, Hikâye 8'de sadece 'inanç' unsuru, Hikâye 6'da ise sadece 'niyet' unsuru bulunmaktadır. Nicel bulgular, karşılaştırmada 'inanç' unsurunun 'niyet' unsurundan daha önemli olduğuna işaret etmektedir. Ancak katılımcıların hikâyelere ilişkin açıklamalarından, her iki hikâyenin de katılımcıların kararsızlık yaşamasına neden olduğu anlaşılmıştır. Hikâye 8'e yönelik açıklamalar, hikâyenin aslında bulunmamasına rağmen 'niyet' unsuru içerdiği düşünülerek puanlandığını göstermiştir. Böylelikle iki unsuru (inanç ve niyet) bulunduğu varsayıldığında, Hikâye 8'in Hikâye 6'dan daha yüksek puan alması doğal karşılanabilir. Ayrıca, Hikâye 6'da iki farklı önermenin neden olduğu kararsızlık, Hikâye 6'nın orijinalinde bulunmayan 'yanlış ifade' unsurunun aslında Türkçe ana dil konuşurları için var olduğuna işaret eden açıklamalara rastlanılmasıyla, bu unsurun hikâyeye eklenebileceği sonucuna ulaşılabilir. Bu durumda her iki hikâyede çift unsur olduğu düşünüldüğünde, Hikâye 8 (- + +) ve Hikâye 6 (+ - +), her iki hikâye için 'niyet' unsuru ortak olacak ve 'inanç' unsurunun 'yanlış ifade' unsurundan daha önemli olduğu görülecektir fakat Hikâye 6'nın unsurlarının son halinin (+ - +) Hikâye 3 (+ - +) ile aynı olması söz konusu olacaktır. 5.89 puan ortalamasıyla Hikâye 3'ün unsurları aynı olmasına rağmen neden Hikâye 6'dan çok daha yüksek yalan puanı aldığı sorusu sorulabilir. Bu soru, Hikâye 3'ün tek bir önerme içerdiği ve hikâye kurgusunun net bir şekilde algılandığı ancak Hikâye 6'nın iki önerme içererek

katılımcıların yalan değerlendirmesinde kesin yanıt verememelerine sebep olduğu ve bu nedenle düşük puanlama ile değerlendirildiği şeklinde yanıtlanabilir. 3.96 ortalaması olan Hikâye 8'in unsurları '(- + +)' olarak varsayıldığında ise, aynı unsurları içeren Hikâye 4'ün (- + +) puanının Hikâye 8'den daha yüksek bulunması (5.34) bir başka problem olarak ortaya çıkacaktır. Hikâye 8'de katılımcıların açıklamaları ve verdikleri puanlar, hikâyenin katılımcılar tarafından karmaşık bulunarak kararsız bir puanlama yapıldığını göstermiştir. Ayrıca, katılımcıların hikâyeleri verilen bağlam dışına çıkarak ve günlük yaşantılarındaki deneyimlere dayanarak okuduğu ve yorumlar yaptığı anlaşılmaktadır. Örneğin, Hikâye 8'in Osman'ın yaşadığı karın ağrısını işe gitmesini engelleyecek bir hastalık olarak görüp görmediği ve o gün maç olmasa da işe gidip gitmeyeceği gibi birçok yönden hikâyenin sorgulandığı ve anlaşılmaya çalışıldığı görülmektedir. Bütün bu incelemeler göz önünde bulundurulduğunda, bahsi geçen durumların katılımcıların puanlamasını etkilediği sonucuna varılabilir ve Hikâye 8'in neden Hikâye 4'ün gerisinde kaldığını açıklayabilir.

3.2.1.1.5. Hikâye 8 (- + -) / Hikâye 7 (+ - -)

Hikâye 7 (+ - -)

Sadece 'yanlış ifade' unsuru içeren Hikâye 7, Coleman ve Kay'in (1981) tabiriyle bağışlanabilir/masumane bir hata örneği sunmaktadır:

İki hasta tekerlekli sandalyeyle ameliyathaneye alınmayı bekliyordur. Doktor hastalardan birini işaret ederek "Tarık apandisit ameliyatı için mi yoksa bademcik ameliyatı için mi burada?" diye sorar. Kübra Hemşire çizelgeleri az önce okumuştur. İşini elinde tutmak için endişeli olmasına rağmen, çizelgelerle ilgili kafa karışıklığı yaşar ve "Apandisit ameliyatı." şeklinde cevap verir. Aslında zavallı Tarık çizelgeye bademcik ameliyatı olarak yazılmıştır. Kübra Hemşire yalan söyledi mi?

Kübra Hemşirenin ifadesinin doğru olduğuna inandığı ve kandırma niyetiyle dile getirmediği ancak ifadesinin aslında yanlış olduğu görülen Hikâye 7'nin 2.86 ortalama ile yalan çizgisinin solunda (Yalan Değil) konumlandığı görülmektedir.

Türkçe ana dil konuşurlarının yorumlarına bakıldığında, Hikâye 7'nin yalan içermediğine yönelik düşük yalan puanı verdiği anlaşılan çoğu katılımcının hikâyede kafa karışıklığı ile yaşanan bir 'hata' durumunun söz konusu olduğuna ve bu durumun yalan sayılmayacağına dair görüşleri bulunmaktadır. Katılımcıların net bir şekilde hata-yalan ayrımı yapmaları, her ikisini ayırt etmede farkındalıkları bulunduğunu göstermektedir. Katılımcıların bu ayrımı 'niyet' unsuru odağında gerçekleştirdikleri söylenebilir. Katılımcıların yorumları şu şekildedir:

"Kafa karışıklığı bir hatadır, ancak yalan değil. Her insan hata yapar bu sebeple yalan ile aynı kesede tutulmasını doğru görmüyorum." (K18)

"Kübra burada sadece kafa karışıklığı yaşayarak yanlış bilgi vermiştir, yalan söylememiştir." (K41)

"Yalan niyeti olmadığı için ve sadece kafa karışıklığı olduğu için yalan değil." (K52)

"Zihin karışıklığı sebebiyle verilen cevap niteliğinde olduğu için kasıt yoktur. Kasıt taşımayanlar hata olarak kabul edilir." (K77)

Stres, kaygı, heyecan gibi duygu durumlarını hesaba katarak ve aynı zamanda, bu duyguların kasıtlı bir davranış sergilemeyi engellediğini düşünerek hikâyeyi yorumlayan ve düşük puanlama yapan katılımcılara rastlanmıştır:

"Yanlış anlaşılmalara ve stresten kaynaklı ifadeler kişinin kasten yaptığı işler değildir. Yalan olarak değerlendirilmemelidir." (K61)

"Burada amacı herhangi bir durumu değiştirmek değildir aksine heyecanlandığı için kötü bir niyeti olmadan anlık gelişmiş bir durumdur." (K51)

Katılımcılar arasında Kübra Hemşirenin hatasını gizlemeye çalışarak yanlış bilgi verdiği ve bu nedenle ifadesinin yalan sayılabileceğine dair yorumlar olduğu görülmüştür.

Ayrıca, Coleman ve Kay, hatalar sebebiyle ortaya çıkan ciddi sonuçların, insanları yapacakları değerlendirmede 'yalan' olarak tercihte bulunmaya yönlendirdiğinden söz etmiştir (1981: 39). Eichelberger (2012), Madrid çalışmasında da ciddi bir mesele olduğu için katılımcıların hikâyeyi 'yalan' doğrultusunda sınıflandırmaya eğilim gösterdiklerine dair bazı yorumlara ulaşmıştır. Bu yönde

destekleyici bir sonuca ulaşan Adha, hemşirenin işini elinde tutmak için ifadesinin doğruluğunun farkında gibi davranmasından ve bu ifadenin ciddi sonuçlara sebep olabileceğinden ötürü, Hikâye 7'nin Endonezce konuşurları tarafından yüksek puanlanmış olabileceğini ifade etmiştir (2020: 20). Benzer bir şekilde, bu çalışmada yüksek yalan puanı veren bazı katılımcıların hayati bir meselede emin olunmadan yanlış bir bilgi vermenin ciddi sorunlara sebep olacağına ve yalan sayıldığına dair görüşleri bulunmaktadır:

“Hemşirenin ifadesi ciddi tıbbi sorunlar doğurabilir; görev sorumluluğu çerçevesinin dışına çıkmıştır.” (K2)

“Kritik bir hata istemsiz de olsa büyük yalan.” (K101)

“Hemşire mesleki kaygılar sebebiyle üstüne bilgi verme zorunluluğu güder oysa bu hayati bir durum teşkil eder ve yalandır.” (K71)

Amerikan İngilizcesi çalışmasında 2.97 (Coleman ve Kay, 1981), Mekke Arapçası çalışmasında 1.94 (Cole, 1996), Ekvador İspanyolcası çalışmasında 4.75 (Hardin, 2010), Madrid İspanyolcası çalışmasında 3.98 (Eichelberger, 2012) ve Endonezce çalışmasında 4.59 (Adha, 2020) puan elde eden Hikâye 7'nin, Türkçe çalışmasında 2.86 puan aldığı görülmektedir. Hikâye 7'nin bu çalışmada, Coleman ve Kay'ın çalışmasına .11'lik bir farkla çok yakın ancak ondan daha düşük bir yalan puanına ulaştığı söylenebilir.

Tek unsuru (yanlış ifade) bulunan Hikâye 7'nin diğer hikâyelerden daha düşük yalan puanı elde ederek yalan çizgisinde yalan içermeyen Hikâye 2'nin hemen sağında yer alması, unsurların sıralamasında yanlış ifade unsurunun Türkçe ana dil konuşurları tarafından en az önem taşıyan unsur olarak görüldüğüne işaret etmektedir.

Aldıkları puanlar karşılaştırıldığında, Hikâye 8'in (3.96) Hikâye 7'den (2.86) daha yüksek yalan puanı alarak daha fazla yalan olma niteliği gösterdiği görülmektedir. Buna göre Hikâye 8 (- + -) ve 7'nin (+ - -) yalan unsurlarına bakıldığında, Hikâye 8'de sadece ‘inanç’ unsuru, Hikâye 7'de ise sadece ‘yanlış ifade’ unsuru bulunmaktadır. Hikâye 8'in Türkçe ana dili konuşurları tarafından ‘niyet’ unsuru da içerdiği düşünülerek yorumlandığı tespit edilmiştir. Hikâye 7'de

ise, ifadenin yanlış olduğu bilinmeden söylendiği ve hikâyenin kandırma niyeti barındırmadığı çoğu katılımcı tarafından anlaşılmıştır. Nitekim hata saydıkları bu durum için daha düşük (1-2) puanlama yapmışlardır. Bu şekilde değerlendirildiğinde, nicel bulgular ‘inanç’ ve ‘niyet’ unsurunun ‘yanlış ifade’ unsurundan daha önemli olduğuna işaret etmektedir. Hikâye 8’de kararsızlık yaşamalarına rağmen katılımcıların hikâyelere ilişkin açıklamaları da bu tespiti doğrular nitelikte görünmektedir.

3.2.1.1.6. Hikâye 6 (- - +) / Hikâye 7 (+ - -)

Aldıkları puanlar karşılaştırıldığında, Hikâye 6’nın (3.69) Hikâye 7’den (2.86) daha yüksek yalan puanı alarak daha fazla yalan olma niteliği gösterdiği görülmektedir. Hikâye 6 (- - +) ve 7’nin (+ - -) yalan unsurlarına bakıldığında, Hikâye 6’da sadece ‘niyet’ unsuru, Hikâye 7’de ise sadece ‘yanlış ifade’ unsuru bulunmaktadır. Hikâye 6’nın Türkçe ana dili konuşurları tarafından ‘yanlış ifade’ unsuru da içerdiği düşünülerek yorumlandığı tespit edilmiştir. Bu şekilde değerlendirildiğinde, yanlış ifade unsurunun her iki hikâyede ortak olacağı anlaşılmaktadır. İki önerme içerdiği anlaşılan Hikâye 6’da ifadenin gerçekte doğru olmasının kimi katılımcılar tarafından daha az yalan puanı verilmesine sebep olduğu söylenebilir. Ancak, örtük olarak bilinçli bir yanlış yönlendirme yapıldığını düşünen katılımcılar ifadeyi yalan olarak değerlendirmiştir. Hikâye 7’nin ise, günlük karşılaşılacak bir hata durumunu içerdiği ve çoğu katılımcı tarafından yalan olarak değerlendirilmediği anlaşılmaktadır. Yapılan nicel karşılaştırmaya göre, ‘niyet’ unsurunun (+yanlış ifade), ‘yanlış ifade’ unsurundan daha fazla önem taşıdığı söylenebilir. Katılımcıların hikâyelere ilişkin açıklamaları da bu tespiti doğrular nitelikte görünmektedir. Ayrıca, daha fazla unsuru olan hikâyenin daha yüksek yalan puanı alacağı görüşünden hareketle, Hikâye 6’nın (+ - +) iki unsur içerdiği varsayıldığında, tek unsuru olan Hikâye 4’ten (+ - -) daha yüksek yalan puanı elde etmesi doğal karşılanabilir.

Yalanın öntür unsurlarının önem sıralamasının ne şekilde olduğunu tespit etmek bu araştırmanın hedeflerinden biridir. Başta Coleman ve Kay çalışması olmak üzere yapılan diğer çalışmalara benzer şekilde Türkçe çalışmada da unsurların tutarlı

bir sıralamasına erişebilmenin mümkün olup olmadığı irdelenmiştir. Yapılan nicel analizler çoğunlukla bir tutarlılık sergilese de Hikâye 8 ve Hikâye 6 gibi katılımcıların belirsiz görerek değerlendirme yapmakta kararsızlık yaşadıkları kimi durumların puanlamaya yansiyarak önem sıralamasında unsurların iki noktada düzensiz bir görünüm sergilemesine sebep olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 3.4’te nicel karşılaştırmaların sonucunda elde edilen önem sıralaması görülmektedir, problemlili görülen noktalar kalın olarak gösterilmiştir.

Tablo 3.4: İki unsorda farklılık gösteren hikâyelerin karşılaştırılması.

Hikâye Karşılaştırmaları	Önem Açısından Unsurlar
H3 (+ - +) > H5 (+ + -)	Kandırma Niyeti > İnanç
H3 (+ - +) > H4 (- + +)	Yanlış İfade > İnanç
H4 (- + +) > H5 (+ + -)	Kandırma Niyeti > Yanlış İfade
H8 (- + -) > H6 (- - +)	İnanç > Kandırma Niyeti
H8 (- + -) > H7 (+ - -)	İnanç > Yanlış İfade
H6 (- - +) > H7 (+ - -)	Kandırma Niyeti > Yanlış İfade

Problemlili görülen bu noktalar katılımcılardan toplanan nitel veriler ışığında açıklanabilir. Hikâye 3 ve Hikâye 4 karşılaştırıldığında, ‘yanlış ifade’ unsurunun ‘inanç’ unsurundan önem açısından üstün çıktığı görülmektedir. Ancak katılımcıların açıklamalarından Hikâye 4’te Melike’nin kendisini hasta hissetmiş olabileceği göz önünde bulundurularak daha düşük puanlama yapıldığı ve Hikâye 3’te ise Poyraz’ın şekerciye gidememe durumunun arka planda tutulduğu ve Hikâye 3’ün niyetlilik odağında değerlendirilerek daha yüksek puan aldığı söylenebilir. Aslında Hikâye 3’ün ‘yanlış ifade’ unsurunun etkisi bulunmadan puanlandığını söylemek mümkündür. Hikâye 8 ve 6 karşılaştırıldığında, nicel verilere göre ‘inanç’ unsurunun

‘kandırma niyeti’ unsurundan daha fazla önem taşıdığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların ise, her iki hikâyeyi anlamlandırmada güçlükler yaşayarak puanlama yaptıkları nitel verilerden saptanmıştır. Hikâye 8’de orijinal hikâyenin içermediği ‘niyet’ unsurunun aslında var olduğu algısıyla puanlama yapıldığı belirlenmiştir. Böylelikle inanç ve niyet unsurları bulunduğu varsayıldığında, Hikâye 8’in Hikâye 6’dan daha yüksek puan alması söz konusudur. Aynı zamanda, Hikâye 6’da tek bir ifadeden iki ayrı önermenin değerlendirilmesinin yapıldığı katılımcıların açıklamalarından anlaşılmaktadır. Bu durum katılımcıların Hikâye 6’ya daha düşük puan vermelerine sebep olmuş olabilir. Hikâye 6’da geçen ‘Merve’nin önceki akşam Ozan’la randevusu olduğu da doğrudur’ ifadesinde randevunun gerçekleşip gerçekleşmediği kimi katılımcılara belirsiz gelmiştir. Bu durumun yapılan puanlamayı etkilediği söylenebilir ve Hikâye 6’ya düşük bir yalan puanı verilmesinin bir başka nedeni olarak görülebilir. Hikâye 6’nın orijinalinde bulunmayan ‘yanlış ifade’ unsurunun aslında katılımcılar için hikâyedeki ifadenin alt önermesinde bulunduğu yönelik yorumlarla karşılaşmıştır. Katılımcılara göre Hikâye 6’da hem ‘yanlış ifade’ hem de ‘niyet’ unsurlarının bulunduğu (+ - +) ve Hikâye 8’de ise ‘inanç’ unsuruna ek olarak ‘niyet’ unsurunun da hesaba katıldığı (- + +) düşünülürse, ‘inanç’ unsurunun ‘yanlış ifade’ unsurundan daha önemli olduğu görülecektir. Burada, Hikâye 6 ve 3’ün unsurlarının aynı olması (+ - +) söz konusu olabilir ve 5.89 puan ortalamasıyla Hikâye 3’ün Hikâye 6’dan (3.69) daha yüksek puan aldığı görülebilir. Katılımcıların Hikâye 6’yı iki önerme üzerinden kesin yanıt vermeden değerlendirdiği ve böylelikle Hikâye 6’nın Hikâye 3’ten daha düşük puana sahip olduğu çıkarımı yapılabilir. Hikâye 4 ve 8’in unsurlarının aynı olması da (- + +) benzer bir problem olarak ortaya çıkabilir çünkü Hikâye 8’in (3.96) Hikâye 4’ten (5.34) daha düşük puan elde ettiği görülmektedir. Ancak, katılımcıların Hikâye 8’i yorumlamada bağlam dışına çıkarak hikâyeyi farklı yönlerden sorguladığı nitel verilerde ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Hikâye 8’de hikâye kurgusunun beklenen düzeyde katılımcılara aktarılamadığı ve hikâyenin katılımcılarda puanlama yaparken kararsızlık yarattığı nitel verilerden anlaşılmıştır. Yukarıdaki tüm incelemeler dikkate alındığında, yapılan bu açıklamalar söz konusu problemleri noktaları aydınlatmada yardımcı olabilir.

Bu çalışmadan elde edilen nitel verilerin, diğer dil konuşurlarına yönelik yapılan çalışmalarda ortaya çıkan unsurların önem sıralamasındaki düzeni (sıralamada farklılıklar olsa dahi) destekleyici yönde sonuç verdiği anlaşılmaktadır. Nitel veriler incelendiğinde, ‘kandırma niyeti’ unsuru en önemli unsur olarak göze çarpmaktadır. ‘İfadenin yanlış olduğuna dair inanç’ ve ‘ifadenin gerçekte yanlış olması’ unsurları kıyaslandığında ise, katılımcıların hikâyelere ilişkin açıklamalarından hareketle, ‘yanlış ifade’ unsurunun yalanı değerlendirmede daha az etkiye sahip olduğu söylenebilir. Nitel veriler ışığında, yalan unsurlarının önem sıralaması şu doğrultuda ortaya çıkmaktadır: Kandırma Niyeti > İnanç > Yanlış İfade.

Bu çalışmada nitel verilere dayanarak belirlenen yalan unsurlarının önem sıralaması, başta Coleman ve Kay’ın (1981) çalışmasında olmak üzere, yapılan tüm çalışmalarda tespit edilen sıralamadan farklı çıkmıştır.

Bu bölümde, Türkçe ana dil konuşurlarının yalanın öntür unsurlarının farklı kombinasyonlarından oluşan hikâyelerde yalanı nasıl yorumladıkları nedenleriyle birlikte tartışılmıştır. Ulaşılan sonuçların önceki diğer çalışmaların sonuçlarıyla yakınlığı ve unsurların bu çalışmadaki önem sıralaması saptanmaya çalışılmıştır. Yapılan incelemelerde Türkçe ana dil konuşurlarının yalanı birçok noktada diğer dil konuşurlarıyla benzer şekilde yorumladığı ancak yalan unsurlarının elde edilen önem sıralamasının diğer diller üzerinde yapılan çalışmalardan farklılık gösterdiği anlaşılmıştır. Eichelberger (2012), yalan içeren durumların kültürel ve edimbilimsel açıklamaları gerektirdiğini düşünen Hardin’i (2010) destekleyici sonuçlara ulaşmıştır. Bu araştırmada da yalanı değerlendirmede tespit edilen farklılıkların ve problemli noktaların aydınlatılmasında kültürel ve edimbilimsel faktörleri dikkate almanın önemli ölçüde etkisi olacağı ortaya çıkmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Bu çalışmada Coleman ve Kay'in metodolojisi uygulanarak Türkçede 'yalan' kavramının anlambilimsel analizinin gerçekleştirilmesi, unsurlarının saptanması ve edimbilimsel çerçevede yorumlanması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, Coleman ve Kay'in anketini oluşturan ve yalan unsurlarının farklı kombinasyonlarını içeren 8 kısa hikâye Türkçeye uyarlanmış ve 2021-2022 akademik yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dilbilimi Bölümünde lisans, yüksek lisans ve doktora düzeyinde öğrenim gören ve ana dili Türkçe olan katılımcılara hem çevrim içi hem de yüz yüze uygulanmıştır. Toplam 107 katılımcıya ait veri çalışma kapsamında analiz edilmiştir.

Coleman ve Kay'in tanıttığı yalanın öntür unsurlarının Türkçede var olup olmadığı sorusu araştırma kapsamında aydınlatılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda, her hikâyenin puan ortalaması hesaplanmıştır. Elde edilen sonuçlar, yalan unsurlarının varlığını bu çalışmada da göstermiştir. Ulaştıkları puanlar incelendiğinde, söz konusu unsurları daha fazla olan hikâyelerin daha yüksek puanlandığı anlaşılmıştır. Ayrıca, 'niyet' unsurunun bulunduğu hikâyelerin yalan çizgisinin sağına, yalana daha yakın konumlandığı ortaya çıkmıştır.

Çalışmada kontrol sorusu olarak yer alan ve tüm unsurları içeren Hikâye 1, 7.00 üzerinden 6.70 ortalama ile Türkçe ana dil konuşurları tarafından değerlendirilen hikâyeler arasında en yüksek yalan puanına ulaşmıştır. Diğer kontrol sorusu olan ve hiçbir yalan unsuru içermeyen Hikâye 2 ise, 1.28 ortalama ile en düşük yalan puanına sahip olmuştur.

5.89 puan ortalaması alan Hikâye 3'ün katılımcıların çoğu tarafından 'niyet unsuru' üzerinden yalan olarak değerlendirdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca katılımcıların açıklamaları, karakterin hikâyede geçen eylemi gerçekleştirme durumunun katılımcılar tarafından göz ardı edildiğini göstermektedir. Orijinalde hem 'niyet' hem

de ‘yanlış ifade’ unsuru içeren Hikâye 3 için Eichelberger, Madrid çalışması katılımcılarının sadece ‘niyet unsuru’ bulunduğuna yönelik değerlendirme yaptığı sonucuna varmıştır. Bu çalışmanın Hikâye 3’e ilişkin nitel verilerinin Madrid çalışması ile benzerlik taşıdığı görülmektedir.

Çoğu katılımcının kandırma niyeti içermesi nedeniyle yalan yönünde puanlama yaptığı Hikâye 4, 5.34 ortalama elde etmiştir. Coleman ve Kay (1981), karakterin hasta olmasına ilişkin hastalığın aniden gerçekleşmeyeceğini ve kişinin hastalığını önceden hissedebileceğini belirten bir yorum aldığını ifade etmiştir. Bu çalışmada da aynı görüşü dile getiren katılımcılara rastlanmıştır.

Standart sosyal bir yalan örneği sunan Hikâye 5’in 5.26 puan ortalamasına ulaştığı görülmektedir. Katılımcılar, Hikâye 5’in çoğunlukla zararsız ve toplumsal açıdan kabul edilebilir bir durumu aktardığını düşünerek çok yüksek yalan puanı vermemişlerdir. Nezaket kuramına göre sosyal yalanlar kişilerin anlaşmazlıklar yaşamamak için başvurdukları bir stratejidir (Brown ve Levinson, 1987). Katılımcılar, Hikâye 5’te yerine getirilmesi beklenen bir nezaket kuralının gerçekleştirildiğini ifade etmiştir. Ayrıca, renk metaforları kullanılarak sosyal yalanların daha masum olarak nitelendirilmeleri söz konusudur. Bu çalışmada bazı katılımcılar, Hikâye 5’i ‘beyaz yalan’, ‘pembe yalan’ gibi renk metaforlarından yararlanarak yorumlamıştır.

Bağışlanabilir/masumane bir hata örneği sunan Hikâye 7, 2.86 puan ortalamasına ulaşmıştır. Çoğu katılımcının kafa karışıklığı ile yaşanan bir hata olarak görerek düşük puanlama yaptığı anlaşılmıştır. Ayrıca, puanlama yaparken karakterin yaşadığı stres, heyecan gibi duyguları da hesaba kattıkları katılımcı yorumlarında görülmektedir. Coleman ve Kay, hataların yol açtığı ciddi sonuçların katılımcıların yalan yönünde puanlama yapmalarına neden olduğunu belirtmiştir. Madrid ve Endonezce çalışmalarında bu yönde değerlendirme yapan kimi katılımcılara rastlanmıştır. Benzer bir şekilde, bu çalışmada da yüksek puan veren bazı katılımcıların hikâyedeki meselenin hayati olduğuna ve ciddi sonuçlar doğurabileceğine ilişkin görüşleri bulunduğu tespit edilmiştir.

Sırasıyla 3.69 ve 3.96 puan ortalamalarıyla Hikâye 6 ve 8'in tüm yalan değerleri arasında orta düzeyde kaldıkları görülmektedir. Hikâyelerin katılımcılarda kararsızlığa sebep olduğu ve puanlamalarını etkilediği belirlenmiştir. Sadece 'ifadenin yanlış olduğuna dair inanç' unsurunu içeren Hikâye 8 (- + -), doğru olmadığı düşünülerek söylenen bir ifadenin sonradan doğru olduğunun ortaya çıktığı bir durumu sunmaktadır. Katılımcı yorumlarına bakıldığında, kimi katılımcıların hikâyedeki karakterin maça gidebilmek için patronunu kandırmak ve işe gitmemek için bahane uydurmak niyetiyle yalan söylediğini düşünerek daha yüksek puan verdiği; kimi katılımcıların ise, karakterin ifadesinin gerçekten de doğru çıkmasından hareketle hikâyenin yalan içermediğini düşünerek daha düşük puanlama yaptığı anlaşılmaktadır. Orijinalinde 'niyet' unsuru bulunmayan Hikâye 8'i, niyetlilik odağında yalan olarak değerlendiren katılımcılar yüksek puanlama yapmıştır. Karakterin yaşadığı karın ağrısını hastalık olarak görmüş olabileceğini göz önünde bulunduran ya da söz konusu hastalığın maç olmasaydı işe gitme durumunu nasıl etkileyeceği noktasını tartışmalı bulan katılımcılara rastlanmıştır. Ayrıca önceki konuşmalarından hareketle, karakterin patronuyla bahane üretme konusunda anlaşma içinde olduklarına dair açıklama yapan katılımcılar bulunmaktadır. Coleman ve Kay, Hikâye 8 için aktarımlarının istedikleri şekilde katılımcılara ulaşmadığını ve karmaşık göründüğünü ifade etmiştir. Bu çalışmada da hikâye kurgusunun katılımcılara açık gelmediği ve bazı noktaların düşündürücü gelerek katılımcıları puanlamada kararsız bıraktığı görülmektedir. Coleman-Kay (1981) ve Eichelberger (2012), Hikâye 8'in niyet unsuru içerdiği düşünülerek puanlandığını tespit etmiştir. Türkçe ana dil konuşurlarının açıklamalarından hareketle, Hikâye 8'i benzer şekilde değerlendiren katılımcılar olduğu anlaşılmaktadır.

Orijinalinde sadece 'kandırma niyeti' unsuru bulunan ve doğru bir ifade kullanılarak örtük bir yalan söylendiği görülen Hikâye 6 (- - +), 3.69 ortalama ulaşmıştır. Hikâyede kendisine sorulan soruya doğrudan cevap vermeyen karakterin kullandığı 'Ozan iki haftadır grip' ifadesinin doğru olması, bazı katılımcıların daha düşük puan vermesinin nedeni olarak görünmektedir. Aynı zamanda, karakterin doğrudan cevap vermemesini ya da gerçeği gizlemesini yalan olarak saymayan katılımcılarla karşılaşmıştır. Karakterin sözü edilen ifadeyi kullanarak Ozan'la

görüşmediklerine dair doğru olmayan bir düşüncüyü örtük olarak muhatabına aktardığı görüşünde olan katılımcıların ise, yüksek yalan puanı verdikleri belirlenmiştir. Hikâyede ‘Hakikaten Ozan iki haftadır griptir fakat Merve’nin önceki akşam Ozan’la randevusu olduğu da doğrudur.’ cümlesinde bahsi geçen randevunun gerçekleşme durumunu belirsiz gören katılımcılar olmuştur. Katılımcıların birçoğunun hikâyeye ilişkin belirsizlik yaşayarak düşük yalan puanı verdiği söylenebilir. Hardin’in (2010) çalışmasında ifade ettiği, Tsohatzidis’in Hikâye 6’ya ilişkin yaptığı eleştiriye göre, hikâyede karakterin ifadesi iki farklı önerme aktarmaktadır ve bu durum, katılımcıların kesin yanıt vermelerine engel olmaktadır. Ekvador çalışmasında ‘yanlış ifade’ unsurunun bulunmadığı Hikâye 6’da katılımcıların örtük olan önermeyi doğru olmadığı yönünde, yalan olarak değerlendirdiği görülmüş ve İspanyolca çalışması için Hikâye 6’da ‘yanlış ifade’ unsurunun bulunduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca, Eichelberger’ın Madrid çalışması (2012) bulguları da Hardin’in çalışmasını desteklemiştir. Benzer bir şekilde, yapılan bu çalışmada Türkçe ana dil konuşurlarının Hikâye 6’yı sözü edilen iki önerme üzerinden değerlendirdikleri anlaşılmıştır. Hikâye 6’nın ulaştığı ortalama, hikâyenin yalan olmadığı yönünde görünse de katılımcıların hikâyeyi, İspanyolca çalışmalarının katılımcılarıyla benzer şekilde irdeleyerek puanladıkları nitel verilerden anlaşılmaktadır. Bu durum, sadece ‘niyet’ unsuru olan Hikâye 6’nın Türkçe ana dil konuşurları için ‘yanlış ifade’ unsurunu da içerdiğine işaret etmektedir.

Coleman ve Kay (1981) bir hikâye çiftinde hem diğerinin unsurunu hem de ondan farklı olarak ek unsurlar içeren hikâyenin diğer hikâyeye göre çoğu katılımcıdan eşit veya daha yüksek yalan puanı alacağını öne sürmüştür. Toplam 19 hikâye çiftini karşılaştırarak analiz eden Coleman ve Kay, yapmış oldukları tahmini doğrular nitelikte sonuç elde etmiştir. Bu çalışmada da aynı hikâye çiftlerinin istatistiksel analizi gerçekleştirilmiştir. Coleman ve Kay’ın sonucunu desteklediği görülen bu çalışmada daha fazla unsuru bulunan hikâyelerin daha yüksek yalan puanı elde ettiği anlaşılmıştır. Tüm karşılaştırmaların istatistiksel açıdan .01 düzeyinde anlamlı olduğu görülmüştür.

Yalanın öntür unsurları arasında bir önem sıralamasına ulaşmanın mümkün olup olmadığı çalışma kapsamında araştırılmıştır. Başta Coleman ve Kay çalışması olmak üzere önceki çalışmalarda olduğu gibi bu çalışmada da unsurların önem sıralamasının yapılabilir olduğu anlaşılmıştır. Tartışmalı görülen Hikâye 6-8 ve Hikâye 3-4 karşılaştırmaları unsurların sıralamasında problem oluşturmaktadır. Ancak nitel verilerin bu noktaları açıklayıcı olduğu ve sıralamada düzenli bir görünüm sağladığı söylenebilir. Elde edilen sıralamanın diğer çalışmaların ulaştığı sıralamadan farklı doğrultuda olduğu ortaya çıkmıştır. Nitekim, ‘kandırma niyeti’ unsuru en önemli unsur olarak görünmektedir. Katılımcıların açıklamalarından ‘yanlış ifade’ unsurunun ‘ifadenin yanlış olduğuna dair inanç’ unsuruna kıyasla daha az bir öneme sahip olduğu sonucuna varılabilir. Türkçede ‘yanlış’ ve ‘yalan’ın birbirinden farklı kavramlar olarak ayırt edilmesi söz konusudur. Doğru bir ifadenin kullanımıyla da bir yalan durumu oluşabileceğinden, Türkçe ana dil konuşurları için bir ifadenin yalan olarak değerlendirilmesinde ifadenin ‘yanlış’ olmasının belirleyici bir rolü bulunmadığını söylemek mümkündür.

Özetle, bu araştırma aşağıdaki soruları yanıtlamaya çalışmıştır:

(1) Türkçe ‘yalan’ sözcüğü Coleman ve Kay’ın tanıttığı yalanın öntür unsurlarını barındırıyor mu?

Yapılan analizler Türkçe yalan sözcüğünün yalanın öntür unsurlarını (yanlış ifade, yanlış ifadeye dair inanç ve kandırma niyeti) içerdiğini göstermektedir. Ancak, Coleman ve Kay tarafından tasarlanan hikâyelerin bazılarında (Hikâye 8 ve Hikâye 6), Türkçe ana dil konuşurlarının hikâyeleri planlanan unsurlardan farklı unsurlar içerdiğini düşünerek yorumladığı anlaşılmaktadır.

(2) Barındırıyorsa, Türkçede bu unsurların önem sıralaması ne şekildedir?

Nitel analizlerde hikâye karşılaştırmalarından ikisinde (Hikâye 6-8 ve Hikâye 3-4) tutarlı bir sıralama yapmayı güçleştiren sonuçlara ulaşılmıştır. Ancak nitel veriler dikkate alındığında, bu noktaların açıklığa kavuşturulabileceği söylenebilir. Katılımcıların açıklamaları, yalan unsurlarının önem sıralamasının şu yönde

olduğuna işaret etmektedir: Kandırma niyeti > ifadenin yanlış olduğuna dair inanç > yanlış ifade.

(3) Türkçe ana dil konuşurları yalan içeren durumları diğer dillerin konuşurlarıyla benzer şekilde değerlendirmekte midir?

Ulaşılan veriler ışığında, hikâyeleri değerlendirmede birçok noktada diğer dil konuşurlarıyla benzer bir yol izledikleri görülen Türkçe ana dil konuşurlarının farklı açıdan yorumladıkları durumlar olduğu söylenebilir. Bu nedenle, Türkçe çalışmada ulaşılan unsur sıralaması diğer çalışmalardan farklılık göstermektedir. Coleman-Kay (1981), Cole (1996), Hardin (2010) ve Eichelberger (2012) çalışmalarında ‘inanç’ unsurunun; Adha (2020) ise ‘yanlış ifade’ unsurunun sıralamada en önemli olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışmada ise en önemli unsurun ‘niyet’ olduğu görünmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmanın bulguları, Coleman ve Kay (1981) tarafından önerilen yalan unsurlarının varlığının Türkçe ana dil konuşurları tarafından desteklendiğini ve kandırma niyeti unsurunun en önemli unsur olarak değerlendirildiğini göstermektedir. Yalanı değerlendirmede benzerliklerin bulunmasına rağmen Türkçe ana dil konuşurlarının kimi durumları farklı yorumladıkları ve edimbilimsel ve kültürel açıklamaların -Hardin (2010) ve Eichelberger’ın (2012) çalışmalarında değindiği gibi- bu noktalarda aydınlatıcı bir işlevi olduğu ve üzerinde durulması gerektiği ortaya çıkmıştır. Yapılan bu araştırmanın Coleman ve Kay’in önerdiği yalanın öntür unsurlarının Türkçedeki varlığını desteklemesiyle birlikte oluşan Türkçede yalanın öntürel başka unsurlarının var olup olmadığı sorusunu gelecek araştırmalar aydınlatacaktır.

Öneriler

Günlük hayatta yaygın bir şekilde başvurulduğu görülen yalan hakkında sınırlı dilsel çalışmalar olduğu anlaşılmıştır. Bu araştırmada, Coleman ve Kay’in (1981) yalanın öntür unsurlarının farklı kombinasyonlarından oluşturdıkları günlük durumların yer aldığı anket, Türkçeye uyarlanarak ve Türkçe ana dil konuşurlarına uygulanarak Türkçede yalanın nasıl değerlendirildiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Daha önce yapılmış bir Türkçe uyarlamasına rastlanılmaması bu çalışmanın önemini

göstermektedir. Ulaşılan sonuçlar bağlamında gelecek çalışmalar için şu öneriler sıralanabilir:

- İnsanlar arasında barış sağlamak, kalp kırmamak ve nezaket göstermek gibi amaçlarla başvuru alan bazı yalanların toplumsal açıdan kabul edilebilir sayıldığı görülmektedir. Sonraki araştırmalarda, sadece bu tür sosyal yalanları içeren birçok farklı günlük durumlar verilerek edimbilimsel açıdan analizi gerçekleştirilebilir ve sosyal yalanların değerlendirilmesinde etkili olan faktörlere dair açıklamalar getirilebilir.
- Uzun zamandır Türkiye’de yaşayan ve yabancı dil olarak Türkçe öğrenen katılımcılara bu araştırmada kullanılan anketin uygulanmasıyla elde edilecek sonuçlarla bu araştırmanın sonuçları arasındaki benzerlik ve farklılıkların değerlendirildiği bir karşılaştırma çalışması yapılabilir.
- Yalan içeren günlük durumların canlandırma yapılarak ve görsel-işitsel araçların kullanımıyla katılımcılara sunularak değerlendirildiği bir araştırmada, durumların yazılı halde sunulduğunda karşılaşılan anlamaya dayalı problemlerin azalması sağlanabilir. Aynı şekilde, Eichelberger (2012) çalışmasında, durumların video olarak verilmesiyle öntür unsurlarının katılımcılar için daha anlaşılır hale gelebileceği yönünde görüş bildirmiştir.
- Bu çalışmada kullanılan anketin bilişsel sinirbilim yöntemlerinden yararlanılarak katılımcılara uygulandığı ve katılımcıların yalanı değerlendirirken gerçekleşen beyin aktivitelerinin de incelendiği bir araştırma yapılabilir.

KAYNAKÇA

Adha, Ahmad:

“Indonesians Do Not Believe in Lying: New Results of Replicating Coleman and Kay’s Study”, **Pro-Fil**, C. 21, No: 1, 2020, s. 11-23.

Akpınar, Şerife:

“Divan Şiirinin Söz Varlığında Yalan”, **Electronic Turkish Studies**, C. 9, No: 3, 2014, s. 43-78.

Aksan, Doğan:

Anlambilim: Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi, 4. bs., Ankara: Engin Yayın Evi, 2006.

Augustine, Saint:

“On Lying”, **Treatises on Various Subjects (The Fathers of the Church, Volume 16)**, ed.: Roy J. Deferrari, New York, Catholic University of America Press, 1952 [395], s. 47-110.

Austin, John L.:

How To Do Things With Words, Harvard University Press, 1962.

Berlin, Brent ve Kay, Paul:

Basic Color Terms, Berkeley: University of California Press, 1969.

Bok, Sissela:

Lying : Moral Choice in Public and Private Life, New York, Vintage Books, 1978.

Botsch, Richard E.:

“Ch.12.Significance and Measures of Association”, 2009-2011, (Çevrim içi) <http://polisci.usca.edu/apls301/Text/Chapter%2012.%20Significance%20and%20Measures%20of%20Association.htm>, 5 Ağustos 2022.

Bozkurt, Güvenç:

Kültürün ABC’si, 2. bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2002.

Brislin, Richard W.:

“Back-Translation For Cross-Cultural Research”, **Journal of Cross-Cultural Psychology**, C.1, No: 3, 1970, s. 185–216.

Brown, Penelope ve Levinson, Stephen C.:

Politeness: Some Universals in Language Usage, 4. Cilt, Cambridge University Press, 1987.

Brown, Penelope:

“Everyone Has to Lie in Tzeltal”, **Talking to Adults: The Contribution of Multiparty Discourse to Language Acquisition**, ed. Shoshana Blum-Kulka ve Catherine E. Snow, Mahwah[NJ], Lawrence Erlbaum Associates, 2002, s. 241-275.

Bryant, Erin M.:

“Real Lies, White Lies and Gray Lies: Towards a Typology of Deception”, **Kaleidoscope: A Graduate Journal of Qualitative Communication Research**, C.7, 2008, s. 23-48.

Büyüköztürk, Şener:

Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı İstatistik, Araştırma Deseni SPSS Uygulamaları ve Yorum, Ankara, Pegem Akademi, 2020.

Carson, Thomas L:

“The Definition of Lying”, **Noûs**, C. 40, No: 2, 2006, s. 284-306.

Carson, Thomas L:

Lying and Deception: Theory and Practice, Oxford, Oxford University Press, 2010.

Cartwright, Edward, Xue, Lian ve
Brown, Charlotte:

“Are People Willing to Tell Pareto White Lies? A Review and New Experimental Evidence”, **Games**, C. 12, No: 1, 2021, s. 1-23.

Chen, Rong, Hu, Chunmei ve He, Lin:

“Lying Between English and Chinese: An Intercultural Comparative Study”, **Intercultural Pragmatics**, C. 10, No: 3, 2013, s. 375-401.

Chisholm, Roderick M. ve Feehan,
Thomas D.:

“The Intent to Deceive”, **The Journal of Philosophy**, C.74, No: 3, 1977, s. 143-159.

Cole, Shirley A. N.:

“Semantic Prototypes and the Pragmatics of Lie Across Cultures”, **The LACUS Forum** 23, ed.: Alan K. Melby, California, LACUS, 1996, s. 475-484.

Coleman ve Kay:

“Prototype semantics: The English Word Lie”, **Language**, C. 57, No: 1, 1981, s. 26-44.

Creswell, John W.:

A Concise Introduction To Mixed Methods Research, ABD, SAGE Publications, 2014.

Danziger, Eve:

“On Trying and Lying: Cultural Configurations of Grice's Maxim of Quality”, **Intercultural Pragmatics**, C. 7, No: 2, 2010, s. 199-219.

De Saussure, Ferdinand:

Genel Dilbilim Dersleri, çev. Berke Vardar, Birey ve Toplum Yayınları, 1985.

DePaulo, Bella M. ve Kashy, Deborah A.:

“Everyday Lies in Close and Casual Relationships”, **Journal of Personality and Social Psychology**, C. 74, No: 1, 1998, s. 63-79.

DePaulo, Bella M., Ansfield, Matthew E., Kirkendol, Susan E. ve Boden, Joseph M.:

“Serious Lies”, **Basic and Applied Social Psychology**, C. 26, No:2-3, 2004, s. 147-167.

DePaulo, Bella M., Kashy, Deborah A., Kirkendol, Susan E., Wyer, Melissa M. ve Epstein, Jennifer A.:

“Lying in Everyday Life”, **Journal of Personality and Social Psychology**, C. 70, No: 5, 1996, s. 979-995.

Dostoyevski, Fyodor M.:

Aforizmalar, Siyah Beyaz Yayınları, 2020.

Eichelberger, Julie:

“A Semantic and Pragmatic Analysis of the Spanish Word 'Lie': Implications and Applications for the Second Language Learner”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ABD, Baylor Üniversitesi, 2012.

Ekman, Paul:

Telling Lies: Clues to Deceit in the Marketplace, Politics, and Marriage, New York, W.W. Norton & Company, 1992.

Erat, Sanjiv ve Gneezy, Uri:

“White Lies”, **Management Science**, C. 58, No: 4, 2012, s. 723-733.

Ezop:

Masallar-Ezop, çev.: Nurullah Ataç, İstanbul, Çağdaş Matbaacılık Yayıncılık, 1998.

Fallis, Don:

“What is Lying?”, **The Journal of Philosophy**, C. 106, No: 1, 2009, s. 29-56.

Fallis, Don:

“Lying and Deception”, **Philosophers' Imprint**, C. 10, No: 11, 2010, s. 1-22.

Goffman, Erving:

Interaction Ritual: Essays on Face-To-Face Interaction, Oxford, England: Aldine, 1967.

Gökmen, Seda:

“Kavramsal Ulamlama ve Öntürler”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. 53, No:2, 2013, s. 165-179.

Gravetter, Frederic J. ve Forzano, Lori-Ann B.:

Research Methods For The Behavioral Sciences, 4. bs., USA: Linda Schreiber-Ganster, 2012.

Grice, Paul H.:

“Logic and Conversation,” **Syntax and Semantics**, 3. Cilt, ed.: Cole P. ve Morgan J., New York: Academic Press, 1975, s. 41–58.

Güçlü, İdris:

Sosyal Bilimlerde Nicel Veri Analizi, Ankara, Gazi Kitabevi, 2020.

Hardin, Karol J.:

“The Spanish notion of Lie: Revisiting Coleman and Kay”, **Journal of Pragmatics**, No: 42, 2010, s. 3199-3213.

Hardin, Karol J.:

“Linguistic Approaches To Lying and Deception”, **The Oxford Handbook of Lying**, ed.: Jörg Meibauer, Oxford University Press, 2019, s. 56-70.

Hornung, Melanie:

“Classifying Prosocial Lies: An Empirical Approach”, **International Review of Pragmatics**, C. 8, No: 2, 2016, s. 219-246.

Iliescu, Dragoş:

Adapting Tests in Linguistic and Cultural Situations, New York, Cambridge University Press, 2017.

International Test Commission:

“The ITC Guidelines For Translating and Adapting Tests (2. bs.)”, 2017, (Çevrim içi) <http://www.intestcom.org/>, 2 Mart 2022.

Karaman, Burcu İ. ve Alsan, Merve:

“Edimbilimsel Yöntemlerle Dilsel Gerçeklik ve Doğruluk Çözümlemesi: Çocuk İstismar Duruşmalarında Yalan Tespiti”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C. 6, No: 81, 2018, s. 116-140.

Kıran, Ayşe: “Edimbilim ve Dil Öğretimi”, **Anlambilim ve Dil Öğretimi**, 2. bs., ed.: Ece Korkut ve İrem Onursal Ayırır, Seçkin Yayıncılık, 2016, s. 63-100.

Kıran, Zeynel ve Eziler Kıran, Ayşe **Dilbilime Giriş**, 4. bs., Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013.

Kupfer, Joseph: “The Moral Presumption Against Lying”, **The Review of Metaphysics**, C. 36, No: 1, 1982, s. 103-126.

Löbner, Sebastian: **Understanding Semantics**, 2. bs., Routledge, 2013.

Mahon, James E.: “Two Definitions of Lying”, **International Journal of Applied Philosophy**, C. 22, No: 2, 2008, s. 211-230.

Mahon, James E.: “The Definition of Lying and Deception”, **Stanford Encyclopedia of Philosophy**, 2015 [2008], (Çevrim içi) <https://plato.stanford.edu/archives/fall2015/entries/lying-definition/>, 2 Mart 2022.

Meibauer, Jörg: “Lying and Falsely Implicating”, **Journal of Pragmatics**, C.37, No: 9, 2005, s. 1373-1399.

Meibauer, Jörg: “On Lying: Intentionality, Implicature, and Imprecision”, **Intercultural Pragmatics**, C. 8, No: 2, 2011, s. 277-292.

Müftüoğlu, Ömer: “Güven Ortamının Bir Toplum için Önemi ve Bunu Engelleyen Faktörler”, **Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi**, C. 5, No: 3, 2005, s. 143-159.

Nida, Eugene ve Taber, Charles: **Theory and Practice of Translation**, London: United Bible Societies, 1969.

Onursal Ayırır, İrem: “Edimbilim ve Dil Öğretimi”, **Dil Bilimleri ve Dil Öğretimi**, 2. bs., ed.: Ece Korkut ve İrem Onursal Ayırır, Seçkin Yayıncılık, 2016, s. 143-164.

Oxford Wordpower Dictionary (OWD) **Oxford Wordpower Dictionary: English-English-Turkish**, Oxford, Oxford University Press, 2012.

Özbek, Özgül:

“Derleme Sözlüğü'nde Yalan ve Yalancı Anlamında Kullanılan Sözcükler”, **Homeros**, C. 3, No: 4, 2020, s. 139-150.

Pagano, Robert R.:

Understanding Statistics in The Behavioral Sciences, Cengage Learning, 2009.

Rosch, Eleanor H.:

“Natural Categories”, **Cognitive Psychology**, C. 4, No: 3, 1973, s. 328-350.

Sacks, Harvey:

“Everyone Has To Lie”, **Sociocultural Dimensions of Language Use**, ed.: Mary Sanches ve Ben G. Blount, New York, Academic Press, 1975, s. 57-79.

Savaşır, Işık:

“Ölçek Uyarlanması Sorunları ve Bazı Çözüm Yolları”, **Türk Psikoloji Dergisi**, C. 9, No:33, 1994, s. 27-32.

Searle, John R.:

Speech Acts: An Essay in The Philosophy of Language, Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1969.

Seferoğlu, Gölge:

“Prototip Kuramı Çerçevesinde Bir Araştırma”, **Dilbilim Araştırmaları Dergisi**, 10, 1999, s. 79-88.

Sorensen, Roy:

“Bald-faced Lies! Lying Without the Intent to Deceive”, **Pacific Philosophical Quarterly**, C. 88, No: 2, 2007, s. 251-264.

Stel, Mariëlle, van 't Veer, Anna E. ve Hartgerink, Chris H.J.:

“Intentionality of Lying”, **Encyclopedia of Deception**, 2. bs., ed.: Timothy R. Levine, London, Sage Publications, 2014, s. 617-619.

Stokke, Andreas:

“Lying, Sincerity, and Quality”, **The Oxford Handbook of Lying**, ed.: Jörg Meibauer, Oxford University Press, 2019, s. 134-148.

Tekin, Şinasi:

İştikakçının Köşesi: Türk Dilinde Kelimelerin ve Eklerin Hayatı Üzerine Denemeler, İstanbul: Simurg, 2001.

Türk Dil Kurumu (TDK)

Türkçe Sözlük, Ankara, Türk Dil Kurumu, 2011.

Vrij, Aldert:

Detecting Lies and Deceit: Pitfalls and Opportunities, 2. bs., Chichester, John Wiley & Sons, 2008.

Wainer, H.

Computerized Adaptive Testing, London,
Lawrence Erlbaum Associated Inc., 1990.

Wilson, Deirdre ve Sperber, Dan:

“Truthfulness and Relevance”, **Mind**, C.
111, No:443, 2002, s. 583-632.

Yule, George:

The Study of Language, 4. bs., Cambridge
University Press, 2010.

EKLER

EK-1: Türkçe Uyarlaması Gerçekleştirilen Yalan Ölçeğinin Dilsel Eşdeğerlik Analizi Sonuçları

Hikâye 1

*i1 * t1 Crosstabulation*

		t1			Total
		2	6	7	
i1	1	Count	0	0	3
		% within i1	0,0%	0,0%	100,0%
		% within t1	0,0%	0,0%	6,8%
		% of Total	0,0%	0,0%	5,8%
	2	Count	0	0	1
		% within i1	0,0%	0,0%	100,0%
		% within t1	0,0%	0,0%	2,3%
		% of Total	0,0%	0,0%	1,9%
	3	Count	1	0	1
		% within i1	100,0%	0,0%	100,0%
		% within t1	50,0%	0,0%	1,9%
		% of Total	1,9%	0,0%	1,9%
	4	Count	0	1	1
		% within i1	0,0%	50,0%	100,0%
		% within t1	0,0%	16,7%	2,3%
		% of Total	0,0%	1,9%	3,8%
	6	Count	1	3	4
		% within i1	25,0%	75,0%	100,0%
		% within t1	50,0%	50,0%	7,7%
		% of Total	1,9%	5,8%	7,7%
	7	Count	0	2	39
		% within i1	0,0%	4,9%	95,1%
		% within t1	0,0%	33,3%	88,6%
		% of Total	0,0%	3,8%	75,0%
Total	Count	2	6	44	52
	% within i1	3,8%	11,5%	84,6%	100,0%
	% within t1	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
	% of Total	3,8%	11,5%	84,6%	100,0%

Türkçe (t1) ve İngilizce (i1) formlarda katılımcıların verdikleri puanlar arasındaki uyum için Kendall $\tau = .48$, $p = .01$ 'dir. Bu katsayıyı Pearson korelasyon katsayısına dönüştürdüğümüzde, $r = .68$ değeri elde edilmektedir.

Hikâye 2

i2 * t2 Crosstabulation

			t2					Total
			1	2	3	6	7	
i2	1	Count	32	1	0	0	0	33
		% within i2	97,0%	3,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		% within t2	78,0%	25,0%	0,0%	0,0%	0,0%	63,5%
		% of Total	61,5%	1,9%	0,0%	0,0%	0,0%	63,5%
	2	Count	2	1	0	0	1	4
		% within i2	50,0%	25,0%	0,0%	0,0%	25,0%	100,0%
		% within t2	4,9%	25,0%	0,0%	0,0%	25,0%	7,7%
		% of Total	3,8%	1,9%	0,0%	0,0%	1,9%	7,7%
	3	Count	2	0	2	0	0	4
		% within i2	50,0%	0,0%	50,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		% within t2	4,9%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	7,7%
		% of Total	3,8%	0,0%	3,8%	0,0%	0,0%	7,7%
	4	Count	1	2	0	0	1	4
		% within i2	25,0%	50,0%	0,0%	0,0%	25,0%	100,0%
		% within t2	2,4%	50,0%	0,0%	0,0%	25,0%	7,7%
		% of Total	1,9%	3,8%	0,0%	0,0%	1,9%	7,7%
	5	Count	1	0	0	0	0	1
		% within i2	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		% within t2	2,4%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,9%
		% of Total	1,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,9%
	6	Count	0	0	0	1	1	2
		% within i2	0,0%	0,0%	0,0%	50,0%	50,0%	100,0%
		% within t2	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	25,0%	3,8%
		% of Total	0,0%	0,0%	0,0%	1,9%	1,9%	3,8%
	7	Count	3	0	0	0	1	4
		% within i2	75,0%	0,0%	0,0%	0,0%	25,0%	100,0%
		% within t2	7,3%	0,0%	0,0%	0,0%	25,0%	7,7%
		% of Total	5,8%	0,0%	0,0%	0,0%	1,9%	7,7%
Total		Count	41	4	2	1	4	52
		% within i2	78,8%	7,7%	3,8%	1,9%	7,7%	100,0%
		% within t2	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	78,8%	7,7%	3,8%	1,9%	7,7%	100,0%

Türkçe (t2) ve İngilizce (i2) formlarda katılımcıların verdikleri puanlar arasındaki uyum için Kendall $\tau = .52$, $p = .00$ 'dır. Bu katsayıyı Pearson korelasyon katsayısına dönüştürdüğümüzde, $r = .73$ değeri elde edilmektedir.

Hikâye 3

i3 * t3 Crosstabulation

			t3							Total
			1	2	3	4	5	6	7	
i3	1	Count	1	1	0	0	0	2	1	5
		% within i3	20,0%	20,0%	0,0%	0,0%	0,0%	40,0%	20,0%	100,0%
		% within t3	100,0%	20,0%	0,0%	0,0%	0,0%	18,2%	4,3%	9,6%
		% of Total	1,9%	1,9%	0,0%	0,0%	0,0%	3,8%	1,9%	9,6%
	2	Count	0	1	0	1	0	1	1	4
		% within i3	0,0%	25,0%	0,0%	25,0%	0,0%	25,0%	25,0%	100,0%
		% within t3	0,0%	20,0%	0,0%	100,0%	0,0%	9,1%	4,3%	7,7%
		% of Total	0,0%	1,9%	0,0%	1,9%	0,0%	1,9%	1,9%	7,7%
	3	Count	0	2	4	0	2	2	0	10
		% within i3	0,0%	20,0%	40,0%	0,0%	20,0%	20,0%	0,0%	100,0%
		% within t3	0,0%	40,0%	57,1%	0,0%	50,0%	18,2%	0,0%	19,2%
		% of Total	0,0%	3,8%	7,7%	0,0%	3,8%	3,8%	0,0%	19,2%
	4	Count	0	0	2	0	1	1	3	7
		% within i3	0,0%	0,0%	28,6%	0,0%	14,3%	14,3%	42,9%	100,0%
		% within t3	0,0%	0,0%	28,6%	0,0%	25,0%	9,1%	13,0%	13,5%
		% of Total	0,0%	0,0%	3,8%	0,0%	1,9%	1,9%	5,8%	13,5%
	5	Count	0	0	0	0	1	3	1	5
		% within i3	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	20,0%	60,0%	20,0%	100,0%
		% within t3	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	25,0%	27,3%	4,3%	9,6%
		% of Total	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,9%	5,8%	1,9%	9,6%
	6	Count	0	0	1	0	0	2	1	4
		% within i3	0,0%	0,0%	25,0%	0,0%	0,0%	50,0%	25,0%	100,0%
		% within t3	0,0%	0,0%	14,3%	0,0%	0,0%	18,2%	4,3%	7,7%
		% of Total	0,0%	0,0%	1,9%	0,0%	0,0%	3,8%	1,9%	7,7%
	7	Count	0	1	0	0	0	0	16	17
		% within i3	0,0%	5,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	94,1%	100,0%
		% within t3	0,0%	20,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	69,6%	32,7%
		% of Total	0,0%	1,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	30,8%	32,7%
Total	Count	1	5	7	1	4	11	23	52	
	% within i3	1,9%	9,6%	13,5%	1,9%	7,7%	21,2%	44,2%	100,0%	
	% within t3	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	1,9%	9,6%	13,5%	1,9%	7,7%	21,2%	44,2%	100,0%	

Türkçe (t3) ve İngilizce (i3) formlarda katılımcıların verdikleri puanlar arasındaki uyum için Kendall $\tau = .52$, $p = .00$ 'dır. Bu katsayıyı Pearson korelasyon katsayısına dönüştürdüğümüzde, $r = .73$ değeri elde edilmektedir.

Hikâye 4

i4 * t4 Crosstabulation

			t4							Total
			1	2	3	4	5	6	7	
i4	1	Count	1	1	0	0	0	1	0	3
		% within i4	33,3%	33,3%	0,0%	0,0%	0,0%	33,3%	0,0%	100,0%
		% within t4	33,3%	16,7%	0,0%	0,0%	0,0%	11,1%	0,0%	5,8%
		% of Total	1,9%	1,9%	0,0%	0,0%	0,0%	1,9%	0,0%	5,8%
	2	Count	0	1	0	1	0	0	0	2
		% within i4	0,0%	50,0%	0,0%	50,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		% within t4	0,0%	16,7%	0,0%	16,7%	0,0%	0,0%	0,0%	3,8%
		% of Total	0,0%	1,9%	0,0%	1,9%	0,0%	0,0%	0,0%	3,8%
	3	Count	0	1	4	0	0	0	0	5
		% within i4	0,0%	20,0%	80,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		% within t4	0,0%	16,7%	80,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	9,6%
		% of Total	0,0%	1,9%	7,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	9,6%
	4	Count	0	2	0	4	1	1	0	8
		% within i4	0,0%	25,0%	0,0%	50,0%	12,5%	12,5%	0,0%	100,0%
		% within t4	0,0%	33,3%	0,0%	66,7%	25,0%	11,1%	0,0%	15,4%
		% of Total	0,0%	3,8%	0,0%	7,7%	1,9%	1,9%	0,0%	15,4%
	5	Count	0	0	0	0	2	1	0	3
		% within i4	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	66,7%	33,3%	0,0%	100,0%
		% within t4	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	50,0%	11,1%	0,0%	5,8%
		% of Total	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	3,8%	1,9%	0,0%	5,8%
	6	Count	0	1	0	0	1	5	3	10
		% within i4	0,0%	10,0%	0,0%	0,0%	10,0%	50,0%	30,0%	100,0%
		% within t4	0,0%	16,7%	0,0%	0,0%	25,0%	55,6%	15,8%	19,2%
		% of Total	0,0%	1,9%	0,0%	0,0%	1,9%	9,6%	5,8%	19,2%
	7	Count	2	0	1	1	0	1	16	21
		% within i4	9,5%	0,0%	4,8%	4,8%	0,0%	4,8%	76,2%	100,0%
		% within t4	66,7%	0,0%	20,0%	16,7%	0,0%	11,1%	84,2%	40,4%
		% of Total	3,8%	0,0%	1,9%	1,9%	0,0%	1,9%	30,8%	40,4%
	Total	Count	3	6	5	6	4	9	19	52
		% within i4	5,8%	11,5%	9,6%	11,5%	7,7%	17,3%	36,5%	100,0%
		% within t4	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	5,8%	11,5%	9,6%	11,5%	7,7%	17,3%	36,5%	100,0%

Türkçe (t4) ve İngilizce (i4) formlarda katılımcıların verdikleri puanlar arasındaki uyum için Kendall $\tau = .59$, $p = .00$ 'dır. Bu katsayıyı Pearson korelasyon katsayısına dönüştürdüğümüzde, $r = .80$ değeri elde edilmektedir.

Hikâye 5

i5 * t5 Crosstabulation

			t5							
			1	2	3	4	5	6	7	Total
i5	1	Count	3	0	0	1	0	0	0	4
		% within i5	75,0%	0,0%	0,0%	25,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		% within t5	42,9%	0,0%	0,0%	50,0%	0,0%	0,0%	0,0%	7,7%
		% of Total	5,8%	0,0%	0,0%	1,9%	0,0%	0,0%	0,0%	7,7%
	2	Count	0	4	0	0	1	1	0	6
		% within i5	0,0%	66,7%	0,0%	0,0%	16,7%	16,7%	0,0%	100,0%
		% within t5	0,0%	57,1%	0,0%	0,0%	20,0%	20,0%	0,0%	11,5%
		% of Total	0,0%	7,7%	0,0%	0,0%	1,9%	1,9%	0,0%	11,5%
	3	Count	1	0	1	1	1	0	0	4
		% within i5	25,0%	0,0%	25,0%	25,0%	25,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		% within t5	14,3%	0,0%	16,7%	50,0%	20,0%	0,0%	0,0%	7,7%
		% of Total	1,9%	0,0%	1,9%	1,9%	1,9%	0,0%	0,0%	7,7%
	4	Count	1	0	2	0	0	0	1	4
		% within i5	25,0%	0,0%	50,0%	0,0%	0,0%	0,0%	25,0%	100,0%
		% within t5	14,3%	0,0%	33,3%	0,0%	0,0%	0,0%	5,0%	7,7%
		% of Total	1,9%	0,0%	3,8%	0,0%	0,0%	0,0%	1,9%	7,7%
	5	Count	0	2	2	0	2	1	1	8
		% within i5	0,0%	25,0%	25,0%	0,0%	25,0%	12,5%	12,5%	100,0%
		% within t5	0,0%	28,6%	33,3%	0,0%	40,0%	20,0%	5,0%	15,4%
		% of Total	0,0%	3,8%	3,8%	0,0%	3,8%	1,9%	1,9%	15,4%
	6	Count	1	1	1	0	1	3	2	9
		% within i5	11,1%	11,1%	11,1%	0,0%	11,1%	33,3%	22,2%	100,0%
		% within t5	14,3%	14,3%	16,7%	0,0%	20,0%	60,0%	10,0%	17,3%
		% of Total	1,9%	1,9%	1,9%	0,0%	1,9%	5,8%	3,8%	17,3%
	7	Count	1	0	0	0	0	0	16	17
		% within i5	5,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	94,1%	100,0%
		% within t5	14,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	80,0%	32,7%
		% of Total	1,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	30,8%	32,7%
Total	Count	7	7	6	2	5	5	20	52	
	% within i5	13,5%	13,5%	11,5%	3,8%	9,6%	9,6%	38,5%	100,0%	
	% within t5	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	13,5%	13,5%	11,5%	3,8%	9,6%	9,6%	38,5%	100,0%	

Türkçe (t5) ve İngilizce (i5) formlarda katılımcıların verdikleri puanlar arasındaki uyum için Kendall $\tau = .60$, $p = .00$ 'dır. Bu katsayıyı Pearson korelasyon katsayısına dönüştürdüğümüzde, $r = .81$ değeri elde edilmektedir.

Hikâye 6

i6 * t6 Crosstabulation

			t6							Total
			1	2	3	4	5	6	7	
i6	1	Count	5	0	0	0	0	0	1	6
		% within i6	83,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	16,7%	100,0%
		% within t6	71,4%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	6,3%	11,5%
		% of Total	9,6%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,9%	11,5%
	2	Count	0	1	2	1	0	0	0	4
		% within i6	0,0%	25,0%	50,0%	25,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		% within t6	0,0%	33,3%	33,3%	10,0%	0,0%	0,0%	0,0%	7,7%
		% of Total	0,0%	1,9%	3,8%	1,9%	0,0%	0,0%	0,0%	7,7%
	3	Count	1	1	0	1	2	0	0	5
		% within i6	20,0%	20,0%	0,0%	20,0%	40,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		% within t6	14,3%	33,3%	0,0%	10,0%	50,0%	0,0%	0,0%	9,6%
		% of Total	1,9%	1,9%	0,0%	1,9%	3,8%	0,0%	0,0%	9,6%
	4	Count	0	1	3	7	0	0	1	12
		% within i6	0,0%	8,3%	25,0%	58,3%	0,0%	0,0%	8,3%	100,0%
		% within t6	0,0%	33,3%	50,0%	70,0%	0,0%	0,0%	6,3%	23,1%
		% of Total	0,0%	1,9%	5,8%	13,5%	0,0%	0,0%	1,9%	23,1%
	5	Count	0	0	1	1	0	0	0	2
		% within i6	0,0%	0,0%	50,0%	50,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		% within t6	0,0%	0,0%	16,7%	10,0%	0,0%	0,0%	0,0%	3,8%
		% of Total	0,0%	0,0%	1,9%	1,9%	0,0%	0,0%	0,0%	3,8%
	6	Count	0	0	0	0	1	6	0	7
		% within i6	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	14,3%	85,7%	0,0%	100,0%
		% within t6	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	25,0%	100,0%	0,0%	13,5%
		% of Total	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,9%	11,5%	0,0%	13,5%
	7	Count	1	0	0	0	1	0	14	16
		% within i6	6,3%	0,0%	0,0%	0,0%	6,3%	0,0%	87,5%	100,0%
		% within t6	14,3%	0,0%	0,0%	0,0%	25,0%	0,0%	87,5%	30,8%
		% of Total	1,9%	0,0%	0,0%	0,0%	1,9%	0,0%	26,9%	30,8%
Total	Count	7	3	6	10	4	6	16	52	
	% within i6	13,5%	5,8%	11,5%	19,2%	7,7%	11,5%	30,8%	100,0%	
	% within t6	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	
	% of Total	13,5%	5,8%	11,5%	19,2%	7,7%	11,5%	30,8%	100,0%	

Türkçe (t6) ve İngilizce (i6) formlarda katılımcıların verdikleri puanlar arasındaki uyum için Kendall $\tau = .68$, $p = .00$ 'dır. Bu katsayıyı Pearson korelasyon katsayısına dönüştürdüğümüzde, $r = .88$ değeri elde edilmektedir.

Hikâye 7

i7 * t7 Crosstabulation

			t7							
			1	2	3	4	5	6	7	Total
i7	1	Count	12	3	0	0	1	0	1	17
		% within i7	70,6%	17,6%	0,0%	0,0%	5,9%	0,0%	5,9%	100,0%
		% within t7	63,2%	27,3%	0,0%	0,0%	16,7%	0,0%	12,5%	32,7%
		% of Total	23,1%	5,8%	0,0%	0,0%	1,9%	0,0%	1,9%	32,7%
	2	Count	3	5	2	0	2	0	0	12
		% within i7	25,0%	41,7%	16,7%	0,0%	16,7%	0,0%	0,0%	100,0%
		% within t7	15,8%	45,5%	40,0%	0,0%	33,3%	0,0%	0,0%	23,1%
		% of Total	5,8%	9,6%	3,8%	0,0%	3,8%	0,0%	0,0%	23,1%
	3	Count	0	1	0	0	0	0	0	1
		% within i7	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		% within t7	0,0%	9,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,9%
		% of Total	0,0%	1,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,9%
	4	Count	3	2	2	2	0	0	0	9
		% within i7	33,3%	22,2%	22,2%	22,2%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		% within t7	15,8%	18,2%	40,0%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	17,3%
		% of Total	5,8%	3,8%	3,8%	3,8%	0,0%	0,0%	0,0%	17,3%
	5	Count	0	0	1	0	0	0	0	1
		% within i7	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		% within t7	0,0%	0,0%	20,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,9%
		% of Total	0,0%	0,0%	1,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,9%
	6	Count	0	0	0	0	2	1	0	3
		% within i7	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	66,7%	33,3%	0,0%	100,0%
		% within t7	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	33,3%	100,0%	0,0%	5,8%
		% of Total	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	3,8%	1,9%	0,0%	5,8%
	7	Count	1	0	0	0	1	0	7	9
		% within i7	11,1%	0,0%	0,0%	0,0%	11,1%	0,0%	77,8%	100,0%
		% within t7	5,3%	0,0%	0,0%	0,0%	16,7%	0,0%	87,5%	17,3%
		% of Total	1,9%	0,0%	0,0%	0,0%	1,9%	0,0%	13,5%	17,3%
Total		Count	19	11	5	2	6	1	8	52
		% within i7	36,5%	21,2%	9,6%	3,8%	11,5%	1,9%	15,4%	100,0%
		% within t7	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	36,5%	21,2%	9,6%	3,8%	11,5%	1,9%	15,4%	100,0%

Türkçe (t7) ve İngilizce (i7) formlarda katılımcıların verdikleri puanlar arasındaki uyum için Kendall $\tau = .56$, $p = .00$ 'dır. Bu katsayıyı Pearson korelasyon katsayısına dönüştürdüğümüzde, $r = .77$ değeri elde edilmektedir.

Hikâye 8

i8 * t8 Crosstabulation

			t8							Total
			1	2	3	4	5	6	7	
i8	1	Count	4	1	1	0	0	1	2	9
		% within i8	44,4%	11,1%	11,1%	0,0%	0,0%	11,1%	22,2%	100,0%
		% within t8	50,0%	16,7%	25,0%	0,0%	0,0%	10,0%	12,5%	17,3%
		% of Total	7,7%	1,9%	1,9%	0,0%	0,0%	1,9%	3,8%	17,3%
	2	Count	0	4	2	0	0	1	0	7
		% within i8	0,0%	57,1%	28,6%	0,0%	0,0%	14,3%	0,0%	100,0%
		% within t8	0,0%	66,7%	50,0%	0,0%	0,0%	10,0%	0,0%	13,5%
		% of Total	0,0%	7,7%	3,8%	0,0%	0,0%	1,9%	0,0%	13,5%
	3	Count	3	1	0	1	1	0	1	7
		% within i8	42,9%	14,3%	0,0%	14,3%	14,3%	0,0%	14,3%	100,0%
		% within t8	37,5%	16,7%	0,0%	25,0%	25,0%	0,0%	6,3%	13,5%
		% of Total	5,8%	1,9%	0,0%	1,9%	1,9%	0,0%	1,9%	13,5%
	4	Count	0	0	1	3	0	0	0	4
		% within i8	0,0%	0,0%	25,0%	75,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%
		% within t8	0,0%	0,0%	25,0%	75,0%	0,0%	0,0%	0,0%	7,7%
		% of Total	0,0%	0,0%	1,9%	5,8%	0,0%	0,0%	0,0%	7,7%
	5	Count	0	0	0	0	1	1	0	2
		% within i8	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	50,0%	50,0%	0,0%	100,0%
		% within t8	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	25,0%	10,0%	0,0%	3,8%
		% of Total	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,9%	1,9%	0,0%	3,8%
	6	Count	0	0	0	0	2	6	1	9
		% within i8	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	22,2%	66,7%	11,1%	100,0%
		% within t8	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	50,0%	60,0%	6,3%	17,3%
		% of Total	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	3,8%	11,5%	1,9%	17,3%
	7	Count	1	0	0	0	0	1	12	14
		% within i8	7,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	7,1%	85,7%	100,0%
		% within t8	12,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	10,0%	75,0%	26,9%
		% of Total	1,9%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	1,9%	23,1%	26,9%
Total		Count	8	6	4	4	4	10	16	52
		% within i8	15,4%	11,5%	7,7%	7,7%	7,7%	19,2%	30,8%	100,0%
		% within t8	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
		% of Total	15,4%	11,5%	7,7%	7,7%	7,7%	19,2%	30,8%	100,0%

Türkçe (t8) ve İngilizce (i8) formlarda katılımcıların verdikleri puanlar arasındaki uyum için Kendall $\tau = .58$, $p = .00$ 'dır. Bu katsayıyı Pearson korelasyon katsayısına dönüştürdüğümüzde, $r = .79$ değeri elde edilmektedir.

EK-2 Coleman ve Kay'in Yalan Ölçeği (1981) Formu

Aşağıdaki kısa hikâyeleri okuyunuz. Her hikâyede yer alan ifadenin yalan olup olmadığını ve vereceğiniz yanıtı çoğu kişinin katılacağından emin olma durumunuzu belirtiniz. Değerlendirmenizi 1'den (Yalan değil/ Kesinlikle eminim) 7'ye (Yalan/ Kesinlikle eminim) kadar olan derecelendirme üzerinden yapmanız istenmektedir. Her hikâyenin altında bulunan AÇIKLAMA kısmına, verdiğiniz yanıtın nedenini açıklamamız ve söz konusu hikâye ile ilgili yorum yapmanız beklenmektedir.

S1- Ahmet, Aslı'nın misafirlerine sunmak için hazırladığı keki yemiştir. Aslı, Ahmet'e sorar: "Keki yedin mi?" Ahmet cevap verir: "Hayır." Ahmet yalan söyledi mi?

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Yalan Değil- Kesinlikle Eminim (1)	Yalan Değil- Oldukça Eminim (2)	Yalan Değil- Pek Emin Değilim (3)	Fikrim <u>Yok</u> (4)	Yalan- Pek Emin Değilim (5)	Yalan- Oldukça Eminim (6)	Yalan- Kesinlikle Eminim (7)
*	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

AÇIKLAMA-1 (Yukarıdaki hikâye ile ilgili verdiğiniz yanıtla ilişkin nedenleriniz ve hikâyeye ilişkin görüşleriniz /yorumlarınız)

S2- Savaş ve Okan, Berk'in topuyla futbol oynuyordur. Okan, Berk'in topunu patlatır. Berk arkadaşlarının yanına geldiğinde topunu patlamış olarak görünce "Savaş, topumu sen mi patlattın?" diye sorar. Savaş "Hayır, Okan yaptı." şeklinde cevap verir. Savaş yalan söyledi mi?

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Yalan Değil- Kesinlikle Eminim (1)	Yalan Değil- Oldukça Eminim (2)	Yalan Değil- Pek Emin Değilim (3)	Fikrim <u>Yok</u> (4)	Yalan- Pek Emin Değilim (5)	Yalan- Oldukça Eminim (6)	Yalan- Kesinlikle Eminim (7)
*	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

AÇIKLAMA-2 (Yukarıdaki hikâye ile ilgili verdiğiniz yanıtla ilişkin nedenleriniz ve hikâyeye ilişkin görüşleriniz /yorumlarınız)

S3- Poyraz bilardo salonuna gitmek için şeker ciyi geçmesi gerektiğini düşünür ancak şeker ci taşındığı için yanılır. Poyraz'ın annesi bilardo yu uygun görmemektedir. Poyraz bilardo salonuna gitmek niyetiyle evden çıkarken annesi ona nereye gittiğini sorar. Poyraz “Şeker ciye gidiyorum.” der. Poyraz yalan söyledi mi?

Her satırda yalnızca bir şık k ı işaretleyin.

	Yalan Değ il- Kesinlikle Eminim (1)	Yalan Değ il- Oldukça Eminim (2)	Yalan Değ il- Pek Emin Değ ilim (3)	Fikrim <u>Yok</u> (4)	Yalan- Pek Emin Değ ilim (5)	Yalan- Oldukça Eminim (6)	Yalan- Kesinlikle Eminim (7)
*	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

AÇIKLAMA-3 (Yukarıdaki hikâye ile ilgili verdiğiniz yanıt a ilişkin nedenleriniz ve hikâyeye ilişkin görüşleriniz /yorumlarınız)

S4- Bir sabah Melike, matematik sınavına çalışmadığı için okula gitmek istemez. Annesine “Hastayım.” der. Annesi ateşini ölçer ve Melike kendisinin gerçekten hasta olduğunu öğrenince şaşırır. Günün ilerleyen saatlerinde kızamığa yakalanır. Melike yalan söyledi mi?

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Yalan Değil- Kesinlikle Eminim (1)	Yalan Değil- Oldukça Eminim (2)	Yalan Değil- Pek Emin Değilim (3)	Fikrim Yok (4)	Yalan- Pek Emin Değilim (5)	Yalan- Oldukça Eminim (6)	Yalan- Kesinlikle Eminim (7)
*	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

AÇIKLAMA-4 (Yukarıdaki hikâye ile ilgili verdiğiniz yanıtla ilişkin nedenleriniz ve hikâyeye ilişkin görüşleriniz /yorumlarınız)

S5- Selim patronunun evinde akşam yemeğine davet edilmiştir. Kimsenin zevk almadığı bir akşamın ardından Selim, ev sahibesine “Teşekkürler, şahane bir partiydi.” der. Selim aslında şahane bir parti olduğunu düşünmüyor ve kimseyi iyi vakit geçirdiğine inandırmaya çalışmıyor. Daha çok, inanacağını düşünmese de patronunun eşine güzel bir şeyler söylemekle ilgileniyor. Selim yalan söyledi mi?

Her satırda yalnızca bir şıkka işaretleyin.

	Yalan Değil- Kesinlikle Eminim (1)	Yalan Değil- Oldukça Eminim (2)	Yalan Değil- Pek Emin Değilim (3)	Fikrim <u>Yok</u> (4)	Yalan- Pek Emin Değilim (5)	Yalan- Oldukça Eminim (6)	Yalan- Kesinlikle Eminim (7)
*	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

AÇIKLAMA-5 (Yukarıdaki hikâye ile ilgili verdiğiniz yanıtla ilişkin nedenleriniz ve hikâyeye ilişkin görüşleriniz /yorumlarınız)

S6- Levent ve Merve yakın zamanda flört etmeye başlamıştır. Ozan, Merve'nin eski erkek arkadaşıdır. Bir akşam Levent, Merve'ye sorar: "Bu hafta Ozan'ı gördün mü?" Merve cevap verir: "Ozan iki haftadır grip." Hakikaten Ozan iki haftadır griptir fakat Merve'nin önceki akşam Ozan'la randevusu olduğu da doğrudur. Merve yalan söyledi mi?

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Yalan Değil- Kesinlikle Eminim (1)	Yalan Değil- Oldukça Eminim (2)	Yalan Değil- Pek Emin Değilim (3)	Fikrim Yok (4)	Yalan- Pek Emin Değilim (5)	Yalan- Oldukça Eminim (6)	Yalan- Kesinlikle Eminim (7)
*	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

AÇIKLAMA-6 (Yukarıdaki hikâye ile ilgili verdiğiniz yanıtla ilişkin nedenleriniz ve hikâyeye ilişkin görüşleriniz /yorumlarınız)

S7- İki hasta tekerlekli sandalyeyle ameliyathaneye alınmayı bekliyordur. Doktor hastalardan birini işaret ederek “Tarık apandisit ameliyatı için mi yoksa bademcik ameliyatı için mi burada?” diye sorar. Kübra Hemşire çizelgeleri az önce okumuştur. İşini elinde tutmak için endişeli olmasına rağmen, çizelgelerle ilgili kafa karışıklığı yaşar ve “Apandisit ameliyatı.” şeklinde cevap verir. Aslında zavallı Tarık çizelgeye bademcik ameliyatı olarak yazılmıştır. Kübra Hemşire yalan söyledi mi?

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Yalan Değil- Kesinlikle Eminim (1)	Yalan Değil- Oldukça Eminim (2)	Yalan Değil- Pek Emin Değilim (3)	Fikrim <u>Yok</u> (4)	Yalan- Pek Emin Değilim (5)	Yalan- Oldukça Eminim (6)	Yalan- Kesinlikle Eminim (7)
*	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

AÇIKLAMA-7 (Yukarıdaki hikâye ile ilgili verdiğiniz yanıtla ilişkin nedenleriniz ve hikâyeye ilişkin görüşleriniz /yorumlarınız)

S8- Osman’ın şampiyonluk maçı biletleri vardır ve övünerek biletleri patronuna gösterir. Patronu “Dinle Osman, işe gelmeyeceğin herhangi bir gün bundan daha iyi bir bahanen olmalı.” der. Osman, “Tamam patron.” der. Maç günü Osman iş yerini arar ve patronuna “Bugün işe gelemeyeceğim patron çünkü hastayım.” der. İşe bakın ki, Osman maça gidemez çünkü uyandığında yaşadığı basit bir karın ağrısı daha sonra gıda zehirlenmesine dönüşmüştür. Yani Osman iş yerini arayıp hasta olduğu için işe gidemeyeceğini söylediğinde gerçekten de hastaydı. Osman yalan söyledi mi?

Her satırda yalnızca bir şıkkı işaretleyin.

	Yalan Değil- Kesinlikle Eminim (1)	Yalan Değil- Oldukça Eminim (2)	Yalan Değil- Pek Emin Değilim (3)	Fikrim <u>Yok</u> (4)	Yalan- Pek Emin Değilim (5)	Yalan- Oldukça Eminim (6)	Yalan- Kesinlikle Eminim (7)
*	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

AÇIKLAMA-8 (Yukarıdaki hikâye ile ilgili verdiğiniz yanıtla ilişkin nedenleriniz ve hikâyeye ilişkin görüşleriniz /yorumlarınız)

EK-3: 19 Hikâye Çifti Karşılaştırmalarına İlişkin Frekans Dağılımları ve Güven Aralıkları Tabloları

		H1H2			Cumulative Percent
		Frequency	Percent	Valid Percent	
Valid	h	107	100,0	100,0	100,0

		H1H2		
		95,0% Confidence Interval		
Confidence Interval Type	Parameter	Lower	Upper	
One-Sample Binomial Success Rate (Clopper-Pearson)	Probability (H1H2=h).	0,966	1,000	

		H1H3			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	l	11	10,3	10,3	10,3
	h	96	89,7	89,7	100,0
	Total	107	100,0	100,0	

		H1H3		95,0% Confidence Interval	
Confidence Interval Type		Parameter	Lower	Upper	
One-Sample Binomial Success Rate (Clopper-Pearson)		Probability (H1H3=h).	0,823	0,948	

		H1H4			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	l	10	9,3	9,3	9,3
	h	97	90,7	90,7	100,0
	Total	107	100,0	100,0	

		H1H4		95,0% Confidence Interval	
Confidence Interval Type		Parameter	Lower	Upper	
One-Sample Binomial Success Rate (Clopper-Pearson)		Probability(H1H4=h).	0,835	0,954	

		H1H5			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	l	6	5,6	5,6	5,6
	h	101	94,4	94,4	100,0
	Total	107	100,0	100,0	

		H1H5		95,0% Confidence Interval	
Confidence Interval Type		Parameter	Lower	Upper	
One-Sample Binomial Success Rate (Clopper-Pearson)		Probability (H1H5=h).	0,882	0,979	

		H1H6			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	l	6	5,6	5,6	5,6
	h	101	94,4	94,4	100,0
	Total	107	100,0	100,0	

		H1H6	
		95,0% Confidence Interval	
Confidence Interval Type	Parameter	Lower	Upper
One-Sample Binomial Success Rate (Clopper-Pearson)	Probability (H1H6=h).	0,882	0,979

		H1H7			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	l	1	,9	,9	,9
	h	106	99,1	99,1	100,0
	Total	107	100,0	100,0	

		H1H7		95,0% Confidence Interval	
Confidence Interval Type		Parameter		Lower	Upper
One-Sample Binomial Success Rate (Clopper-Pearson)		Probability (H1H7=h).		0,949	1,000

		H1H8			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	l	7	6,5	6,5	6,5
	h	100	93,5	93,5	100,0
	Total	107	100,0	100,0	

		H1H8		
		95,0% Confidence Interval		
Confidence Interval Type	Parameter	Lower	Upper	
One-Sample Binomial Success Rate (Clopper-Pearson)	Probability (H1H8=h).	0,870	0,973	

		H3H6			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	l	15	14,0	14,0	14,0
	h	92	86,0	86,0	100,0
	Total	107	100,0	100,0	

		H3H6		95,0% Confidence Interval	
Confidence Interval Type		Parameter	Lower	Upper	
One-Sample Binomial Success Rate (Clopper-Pearson)		Probability (H3H6=h).	0,779	0,919	

		H3H7			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	l	6	5,6	5,6	5,6
	h	101	94,4	94,4	100,0
	Total	107	100,0	100,0	

		H3H7		
		95,0% Confidence Interval		
Confidence Interval Type		Parameter	Lower	Upper
One-Sample Binomial Success Rate (Clopper-Pearson)		Probability (H3H7=h).	0,882	0,979

		H3H2			Cumulative
		Frequency	Percent	Valid Percent	Percent
Valid	h	107	100,0	100,0	100,0

		H3H2			95,0% Confidence Interval
		Parameter	Lower	Upper	
Confidence Interval Type					
One-Sample Binomial Success Rate (Clopper-Pearson)		Probability (H3H2=h).	0,966	1,000	

		H4H6			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	l	20	18,7	18,7	18,7
	h	87	81,3	81,3	100,0
	Total	107	100,0	100,0	

		H4H6	
		95,0% Confidence Interval	
Confidence Interval Type	Parameter	Lower	Upper
One-Sample Binomial Success Rate (Clopper-Pearson)	Probability (H4H6=h).	0,726	0,882

H4H8					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	l	16	15,0	15,0	15,0
	h	91	85,0	85,0	100,0
	Total	107	100,0	100,0	

H4H8			
95,0% Confidence Interval			
Confidence Interval Type	Parameter	Lower	Upper
One-Sample Binomial Success Rate (Clopper-Pearson)	Probability (H4H8=h).	0,769	0,912

H4H2					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	l	4	3,7	3,7	3,7
	h	103	96,3	96,3	100,0
	Total	107	100,0	100,0	

H4H2			
95,0% Confidence Interval			
Confidence Interval Type	Parameter	Lower	Upper
One-Sample Binomial Success Rate (Clopper-Pearson)	Probability (H4H2=h).	0,907	0,990

H5H7					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	l	14	13,1	13,1	13,1
	h	93	86,9	86,9	100,0
	Total	107	100,0	100,0	

H5H7			
95,0% Confidence Interval			
Confidence Interval Type	Parameter	Lower	Upper
One-Sample Binomial Success Rate (Clopper-Pearson)	Probability (H5H7=h).	0,790	0,927

H5H8					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	l	30	28,0	28,0	28,0
	h	77	72,0	72,0	100,0
	Total	107	100,0	100,0	

H5H8			
95,0% Confidence Interval			
Confidence Interval Type	Parameter	Lower	Upper
One-Sample Binomial Success Rate (Clopper-Pearson)	Probability (H5H8=h).	0,625	0,802

		H5H2			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	l	1	,9	,9	,9
	h	106	99,1	99,1	100,0
	Total	107	100,0	100,0	

		H5H2		95,0% Confidence Interval	
Confidence Interval Type		Parameter	Lower	Upper	
One-Sample Binomial Success Rate (Clopper-Pearson)		Probability (H5H2=h).	0,949	1,000	

H6H2					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	l	6	5,6	5,6	5,6
	h	101	94,4	94,4	100,0
	Total	107	100,0	100,0	

H6H2			
95,0% Confidence Interval			
Confidence Interval Type	Parameter	Lower	Upper
One-Sample Binomial Success Rate (Clopper-Pearson)	Probability (H6H2=h).	0,882	0,979

H7H2					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	l	8	7,5	7,5	7,5
	h	99	92,5	92,5	100,0
	Total	107	100,0	100,0	

H7H2			
95,0% Confidence Interval			
Confidence Interval Type	Parameter	Lower	Upper
One-Sample Binomial Success Rate (Clopper-Pearson)	Probability (H7H2=h).	0,858	0,967

H8H2					
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	l	9	8,4	8,4	8,4
	h	98	91,6	91,6	100,0
	Total	107	100,0	100,0	

H8H2			
95,0% Confidence Interval			
Confidence Interval Type	Parameter	Lower	Upper
One-Sample Binomial Success Rate (Clopper-Pearson)	Probability (H8H2=h).	0,846	0,961

EK-4: Etik Kurul Onayı

Tarih ve Sayı: 09.03.2022-799956

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu
Başkanlığı

Sayı :E-35980450-663.05-799956
Konu :Sümeyye BÜYÜKBİRER

Sayın Sümeyye BÜYÜKBİRER

İlgi : 07.02.2022 tarihli, 741454 sayılı yazı

Sorumlu araştırmacılığını üstlendiğiniz 2021/268 dosya numaralı "Türkçe 'Yalan' Sözcüğünün Anlambilimsel ve Edibilimsel Analizi: Türkçe Ana Dil Konuşurlarına Yönelik Bir Uygulama" başlıklı çalışma, Kurulumuzun 21.02.2022 tarih ve 02 sayılı toplantısında görüşülerek etik yönden uygun bulunmuş olup, karar ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. N. Tolga SARUÇ
Başkan

Ek:Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu Kararı

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :BSDS3ESL42 Pin Kodu :87252

Belge Takip Adresi : <https://www.turkiye.gov.tr/istanbul-universitesi-ebys>

Istanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü

34452 Beyazıt/Fatih-Istanbul

Tel : 0212 440 20 89 Faks : 0212 440 20 88

e-posta : sosyalbilimleretikkurul@istanbul.edu.tr Elektronik Ağ : www.istanbul.edu.tr

Keş Adresi: istanbuluniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için : Süleyman ARIK

Dahili : 10689

Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. Maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI ETİK KURULU BAŞKANLIĞI

Tarih ve Sayı: 03.03.2022-788220

İlgili makama,

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Dilbilimi Ana Bilim Dalı/ Dil Bilimi Araştırmaları Programı Yüksek Lisans Öğrencisi **Sümeyye BÜYÜKBİRER** “Türkçe ‘Yalan’ Sözcüğünün Anlambilimsel ve Edibilimsel Analizi: Türkçe Ana Dil Konuşurlarına Yönelik Bir Uygulama” başlıklı, **2021/268** dosya numaralı 07.02.2022 tarih ve **741454** sayılı başvurusu ile İ.Ü. Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu’na başvurmuştur. 21.02.2022 tarihinde gerçekleştirilen inceleme sonucunda, adı geçen çalışmada etik açıdan bir sorun olmadığına oybirliği ile karar verilmiştir. Gereğini bilgilerinize saygılarımızla sunarız.

Unvanı / Adı / Soyadı	Kurumu	Araştırma ile ilişkisi	Karar	İmza
Prof. Dr. Naci Tolga SARUÇ (Başkan)	İktisat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Çiğdem Börke TUNALI (Başkan Yardımcısı)	İktisat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Eray YURTSEVEN (Başkan Yardımcısı)	İstanbul Tıp Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Aydın TOPALOĞLU	İlahiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Yasemin IŞIKTAÇ	Hukuk Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Selahattin KARABINAR	İktisat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Seyhan NİŞEL	İşletme Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Mustafa Hamdi SAYAR	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Selim YAZICI	Siyasal Bilgiler Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Rasim İlker GÖKBULUT	Ulaştırma ve Lojistik Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Enes KABAKCI	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Haluk ZÜLFİKAR	İktisat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Prof. Dr. Hanife Özlem SERTEL BERK	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Doç. Dr. Şerife Sema KARAKELLE	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Göklem TEKDEMİR YURTDaş	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Bengi PİRİM DÜŞGÖR	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Elif YAVUZ SEVER	Edebiyat Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Güven GÜNVER	İstanbul Tıp Fakültesi	E ☒ H ☒	☒ Onay ☒ Katılmadı ☒ Ret ☒ M.Katılmadı	